

Міністерство освіти і науки України
Криворізький державний педагогічний університет
Український державний університет імені Михайла Драгоманова
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
Інститут проблем виховання Національної педагогічної академії наук України
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка
ДЗ «Луганський національний університету імені Тараса Шевченка»
ДУ «Київський авіаційний інститут»
Національний університет біоресурсів і природокористування України
Приватний заклад «Центр професійної освіти і навчання»

Збірник матеріалів
І Всеукраїнської науково-практичної конференції
з нагоди 95-річниці Криворізького державного педагогічного університету

СУЧАСНА ОСВІТА В РЕАЛІЯХ ТА ПЕРСПЕКТИВАХ: СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ

02 травня 2025 року
м. Кривий Ріг

УДК 372.3+373.3

Розглянуто кафедрою соціальної педагогіки і соціальної роботи
Криворізького державного педагогічного університету
(протокол № 10 від 27.04.2025 року)

Рекомендовано до друку Науково-методичною радою
Криворізького державного педагогічного університету
(протокол № 9 від 01.05.2025 року)

Сучасна освіта в реаліях та перспективах: соціально- педагогічний аспект :
матеріали І Всеукраїнської науково-практичної конференції з нагоди 95-річниця
Криворізького державного педагогічного університету (02 травня 2025 року, м. Кривий
Ріг). Кривий Ріг: КДПУ, 2025. 167 с.

Редакційна колегія:

Тамара Василюк – кандидат педагогічних наук, доцент, декан психолого-
педагогічного факультету Криворізького державного педагогічного університету

Ілля Лисоконь – доктор філософії з освітніх, педагогічних наук, старший викладач
кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи Криворізького державного
педагогічного університету

Іванна Размолодчикова – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри
соціальної педагогіки і соціальної роботи Криворізького державного
педагогічного університету

Ія Шимко – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної
педагогіки і соціальної роботи Криворізького державного педагогічного
університету

Валерій Каритка – доктор філософії з соціології, старший викладач кафедри
соціальної педагогіки і соціальної роботи Криворізького державного
педагогічного університету

У збірнику наукових та науково-методичних праць висвітлено теоретичні та
методичні аспекти проблем сучасної психології, педагогіки та соціальної
педагогіки, розглянуто традиційні й нетрадиційні підходи до різних педагогічних і
соціально-педагогічних явищ, відображено результати наукових досліджень та
методичних розробок. Матеріали збірника можуть викликати інтерес у широкого
кола наукових, педагогічних та соціальних працівників.

© Авторський колектив, 2025

© КДПУ, 2025

© Упорядник: Лисоконь І., 2025

Маргарита Андріяшевська,
студентка Криворізького державного
педагогічного університету
Тамара Василюк,
к. п. н., доцент, декан
психолого-педагогічного факультету
Криворізького державного
педагогічного університету

РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У ДОСЯГНЕННІ СОЦІАЛЬНОЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ В УКРАЇНІ

Серед напрямів глобалізації управління суспільними процесами у сучасному світі провідне місце посідає все більш активне включення міжнародних організацій. Міжнародні організації стрімко розвиваються та поширюються, поступово починають впливати на внутрішню політику держав. На сьогодні у світі майже всі держави входять до тих чи інших організацій. Україна активно діє в багатьох міжнародних організаціях, і в перспективі може приєднатися до великих кіл співтовариств [3].

Роль та значення міжнародних організацій у глобальних процесах з'ясовують у своїх працях Р. Войтович, А. Волинчук, І. Лукашук, Т. Мокія, І. Бабець, О. Скрипник та інші.

Вчені В. Ковалевський, Ю. Козак визначають міжнародні організації як об'єднання держав чи установ, що спільно реалізують свої інтереси за встановленими правилами та процедурами [1]. О. Скрипник, в свою чергу, визначає міжнародні організації як стабільний інститут багатосторонніх відносин, до складу яких входить щонайменше три сторони, які поєднані спільними цілями та інтересами і які діють у межах визначених норм та принципів [1].

Міжнародним організаціям притаманні наступні ознаки:

- участь щонайменше трьох держав;
- наявність установчого статуту, що характеризується як багатостороння угода;
- наявність постійних органів і штаб-квартири;
- встановлення порядку, правил та процедур прийняття рішень, наявність їх юридичної сили [2].

Важливу роль міжнародні організації відіграють у тому, що вони є:

- інструментом зовнішньої політики держав;
- регулюють ті чи інші міжнародні питання;
- слугують полем для дискусій членів організацій;
- слугують головним каналом міжнародної соціалізації для держав, що прагнуть стати членом організації;
- беруть участь у створенні юридичних норм, за умови, що це не виходить за межі їх компетенції.

Україна є членом багатьох міжнародних організацій різного характеру, володіє статусом засновниці ООН і продовж 77 років є безперервним членом цієї організації, спочатку як Українська Радянська Соціалістична Республіка, а з 1991 як Україна, бере активну участь у більшості універсальних міжнародних договорів, депозитарієм яких виступає Генеральний секретар ООН. Україна регулярно надає звітність про захисту прав людини [2].

Україна взаємодіє із всіма спеціалізованими установами ООН, що відносяться до «глобального порядку денного», перелічені в Декларації тисячоліття ООН (2000). Сюди відноситься вдосконалення системи охорони здоров'я, боротьба з бідністю, охорона довкілля тощо [3].

Представництво ООН в Києві забезпечує реалізацію проектів Програми розвитку ООН в Україні та відіграє головну роль у взаємодії органів ООН із урядом України. Реалізація проектів ООН в Україні передбачає активну співпрацю з урядовими відомствами та недержавними громадськими об'єднаннями. Цілі розвитку тисячоліття (ЦРТ), що стосуються України були визначені спираючись на особливості розвитку країни. На період до 2015 року зобов'язання України стосувалися 6 орієнтирів та 13 конкретних завдань, серед них подолання бідності, забезпечення доступу до якісної освіти впродовж життя, сталий розвиток довкілля, поліпшення здоров'я матерів та зменшення дитячої смертності, подолання поширення ВІЛ/СНІДу та туберкульозу, забезпечення гендерної рівності.

З метою підсилення своїх позицій у війні з росією, Україна завзято співпрацює з міжнародними організаціями (ООН, ЄС, НАТО, ОБСЄ, Радою Європи), які вже зробили багато кроків на підтримку нашої держави. Варто відзначити, що Рада Безпеки ООН навіть провела кілька засідань щодо подій на Сході України, а саме з приводу засудження псевдовиборів на підконтрольних бойовикам територіях; стосовно загострення подій і активізації бойових дій на Донбасі й ухвалила заяву щодо ситуації на Донбасі, в якій висловила підтримку територіальної цілісності України, засудила порушення режиму припинення вогню й закликала до виведення важкого озброєння.

Зважаючи на складнощі, впродовж 2014-2021, у міжнародній сфері Україна зосередила увагу на:

- підсиленні взаємодії з міжнародними організаціями, урядами держав, парламентами, недержавними організаціями, рухами та партіями щодо вирішення збройної агресії росії на Сході України;
- створенні міжнародної коаліції на свою підтримку в боротьбі проти російської агресії, запровадженні й збереженні західними країнами санкцій проти росії;
- забезпеченні міжнародної політичної, економічної й технічної підтримки в боротьбі з російським агресором і сприянні розширенню торгово-економічних зв'язків і співпраці в гуманітарній сфері;
- пошуках нових підходів відносин з рф, блокуванні російського дипломатичного та інформаційного впливу;
- сприянні процесам європейської та євроатлантичної інтеграції;
- створенні умов для підтримки системних внутрішніх реформ.

Враховуючи, що російська федерація порушила свої зобов'язання щодо гарантування територіальної цілісності та суверенітету України, її військового вторгнення на територію нашої держави та ескалацію напруги в Україні та навколо неї у зв'язку з злочинними діями російської сторони, 21 березня 2014 р. за результатами тривалих переговорів держави-учасниці ОБСЄ вирішили направити в Україну Спеціальну моніторингову місію ОБСЄ (СММ ОБСЄ). Тому, до 31 березня 2022 р. СММ займалась збором інформації та доповідала державам-учасникам про ситуацію у зоні відповідальності. А ще передавала інформацію про злочини країни-агресора, про інциденти щодо порушення базових принципів та правил в рамках ОБСЄ, здійснювала контроль ситуації із дотримання прав людини та основних свобод, сприяла діалогу з метою зменшення напруженості та нормалізації ситуації.

Отже, Україна працює над допомогою від міжнародних організацій стосовно окупованих територій ще з 2014 року. Зусилля, направлені на дотримання домовленостей не вирішило проблему, а у лютому 2022 року Україна постала перед новою проблемою, через повномасштабне вторгнення росії. Сотні тисяч вимушено переміщених осіб, тисячі зруйнованих квартир та будинків створили нову проблему не тільки для України, а і для всього Світу.

У соціально значущих галузях здійснювалися проекти ООН, пов'язані з модернізацією адміністративної інфраструктури, побудовою демократичного суспільства, просуванням нових підходів до охорони природи та управління людськими ресурсами, розвитком нових інформаційно-комунікаційних технологій.

Проекти ООН в Україні були адаптовані для розв'язання економічних, соціальних і політичних проблем. Рамкова програма партнерства між урядом України та ООН на 2012-2016 роки визначала ключові пріоритети співробітництва, приділяючи особливу увагу сприянню сталому економічному зростанню та скороченню бідності, соціальному розвитку, належному керівництву й управлінню, навколишньому середовищу та зміні клімату. Новим елементом програми є визнання провідної ролі України у визначенні пріоритетів і цілей очікуваної від ООН підтримки, а також спільної відповідальності за результати співпраці.

З огляду на соціально-економічні та демографічні наслідки збройної агресії росії 2014 року на сході України, оператори проекту ПРООН «Підтримка реформ соціального сектору в Україні» спільно з Міністерством соціальної політики та Українським науково-дослідним інститутом соціальної і судової психіатрії МОЗ України працюють над проектом «Соціальні служби для сім'ї, дітей та молоді». Центри та серія цільових семінарів і тренінгів для фахівців із соціальної та психологічної підтримки сімей. До традиційних тем семінарів і тренінгів додалася тема соціально-психологічної роботи з ВПО та вимушеними переселенцями.

Отже, міжнародні організації – це стабільний інститут багатосторонніх відносин, до складу яких входить щонайменше три сторони, які поєднані спільними цілями та інтересами і які діють у межах визначених норм та принципів, їм притаманні ознаки, та вони відіграють важливу роль, наприклад, регулюють ті чи інші міжнародні питання. Міжнародні організації виконують координуючу,

контрольну, регулюючу та оперативну функції. Україна є членом низки міжнародних організацій політичного, економічного, безпекового, торгівельного та інших організацій. Має досвід головування, участі у операціях із підтримки миру та статут засновниці ООН.

Україна працює над допомогою від міжнародних організацій ще з 2014 року, в наслідок збройної агресії росії. З 24 лютого 2022 року, після повномасштабного вторгнення, більшість міжнародних організацій надають Україні допомогу різного характеру, працюють над евакуацією людей, матеріальною та медичною допомогою постраждалим.

Діяльність ПРООН та ОБСЄ стосовно України можна охарактеризувати низкою проєктів, направлених на правові реформи, освіту в галузі прав людини, боротьбу з організованою злочинністю, тероризмом і торгівлею людьми, реформування збройних сил та охорону довкілля, реалізацію принципів верховенства закону, забезпечення проголошених законом прав людини, підвищенню прозорості та підзвітності на всіх рівнях влади та залученні громадян до процесів розроблення політики й ухвалення рішень.

Література

1. Ковтун О. Організація міжнародна. Політична енциклопедія. Парламентське видавництво, 2011. с.517
2. Кравченко С. Міжнародні організації як суб'єкти глобального управління. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління. Том 28 (67) № 1. 2017. 6-11с.
3. Методичні рекомендації щодо надання першої психологічної допомоги переміщеним особам та населенню, яке перебувало/перебуває у зоні збройного конфлікту. Програма розвитку ООН в Україні, 2014. 49 с.

Ілона Анісімова,
студентка Криворізького державного
педагогічного університету
Іванна Размолодчикова,
к. п. н., доцент кафедри соціальної
педагогіки і соціальної роботи
Криворізького державного
педагогічного університету

СУТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ МІЖНАРОДНИХ ПРОЄКТІВ У СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ

У сучасному глобалізованому світі міжнародні проєкти відіграють все більш важливу роль у вирішенні соціальних проблем та розвитку соціальної сфери. Ці проєкти спрямовані на подолання бідності, покращення освіти, охорони здоров'я, захист прав людини та вирішення інших нагальних соціальних питань, які виходять за межі окремих держав. У цьому контексті роль фахівців соціальної сфери стає особливо значущою, оскільки саме вони є ключовими виконавцями та організаторами таких проєктів.

Участь у міжнародній співпраці дозволяє майбутнім фахівцям соціально-педагогічної сфери запроваджувати новітні методи надання соціальної допомоги, розширювати та впроваджувати інформаційні технології, формувати професійні компетентності майбутнього фахівця. Практична та пошукова діяльність у проєкті розширює світогляд, дозволяє долучитися до пошуку нових методів та прийомів соціально-педагогічної діяльності.

В Енциклопедії для фахівців соціальної сфери О. Безпалько дає таке визначення поняттю «соціально-педагогічна діяльність»: «Соціально-педагогічна діяльність – різновид професійної діяльності, яка спрямована на реалізацію завдань соціального виховання, створення сприятливих умов соціалізації, всебічного розвитку особистості, задоволення її соціокультурних потреб або відновлення соціально схвалених способів життєдіяльності».

Соціальна педагогіка тісно пов'язана із соціальною роботою. Педагог – це той самий соціальний працівник. Соціальні працівники повинні мати соціально-педагогічну підготовку.

У спеціальній літературі читаємо: «Соціальна робота – професійна або волонтерська діяльність, спрямована на гарантовану підтримку і надання соціальних послуг будь-якій людині. У широкому розумінні слова соціальна робота – це діяльність соціальних служб (державних, приватних); у вузькому – вплив спеціалістів із соціальної роботи на особистість з метою надання допомоги у самовиявленні».

Міжнародні проєкти ставлять за мету:

- сформувати здатність особистості самостійно вирішувати складні життєві задачі;
- створити сприятливі соціальні умови для соціалізації особистості;

- допомагати у самореалізації кожній особистості;
- активізувати потенціал кожної особистості тощо.

В результаті впровадження, будь якого, міжнародного соціального проекту виступають нові обґрунтовано-виважені пропозиції, за допомогою яких планується впровадження та втілення якісно нових соціальних явищ.

Запровадження міжнародних проектів неможливе без дотримання певних принципів.

Варто наголосити, що всі принципи взаємопов'язані між собою і логічно доповнюють один одного. Всі вони відповідають адекватній постановці завдань проекту та враховують соціальні ресурси.

Участь у міжнародних проектах відбувається за певними напрямками:

- проекти;
- конкурси;
- фестивалі.

Під час кожного напрямку налагоджуються безпосередні контакти, зав'язуються партнерські відносини, укріплюються зв'язки. Саме безпосередня участь фахівців соціальної сфери дозволяє підвищувати їх професійну кваліфікацію у процесі відвідування курсів та спеціальних семінарів.

Слугуючи впливовим інструментом у вирішенні надзвичайно важливих завдань, міжнародні проекти, в умовах глобалізації суспільства, набувають особливо дієвого статусу, адже за їх допомогою у суспільстві вирішується велика кількість соціально значущих проблем.

Варто наголосити, що міжнародні проекти в соціальній сфері вирізняються багатосуб'єктністю. А це означає, що їх характерною особливістю є те, що дана діяльність неможлива без залучення в проект великої кількості стейкхолдерів, міжнародних партнерів та організацій, як урядових, так і не урядових, благодійних фондів тощо.

У підручнику «Управління проектами», читаємо: «Важливою характеристикою є комплексний характер цілей – спрямованість на досягнення як соціального ефекту, так і забезпечення сталого розвитку громади».

Також, на нашу думку, надзвичайно актуальним і важливим є те, що міжнародні соціальні проекти в основному, досить часто поєднують кілька напрямків впливу:

- соціальний;
- екологічний;
- економічний.

Використовуючи інноваційні підходи, які проявляються у впровадженні передових технологій і міжнародних практик у сфері соціальної роботи.

Впровадження міжнародного співробітництва дозволяє використовувати й застосовувати найкращий передовий світовий досвід задля вирішення соціальних проблем певного суспільства.

В свою чергу Л. Батенко авторитетно зазначає, що: «Міжкультурна взаємодія вимагає врахування культурних особливостей різних країн та адаптації проектних

рішень до локального контексту. Це потребує особливої уваги до культурної чутливості та компетентності».

Залучення міжнародних донорів задля фінансування міжнародних проєктів, це ще один серйозний напрям роботи, який вимагає окремого дослідження. Система фінансування міжнародних проєктів складна, бо вона фінансується донорами, грантам, різними джерелами. Тому, важливим є дотримання прозорості у фінансовій звітності з дотриманням усіх стандартних процедур.

У процесі запровадження міжнародних проєктів та протягом усієї їх роботи здійснюється міжнародна експертиза, яка застосовує послуги міжнародних експертів задля моніторингу оцінки роботи проєкту. Така експертиза дозволяє бенефіціарам забезпечити об'єктивність міжнародних стандартів якості.

Якщо зосередити увагу на участі майбутніх соціальних педагогів у міжнародних проєктах – то ми можемо сміливо стверджувати, що це безцінний досвід, який дозволяє значно розширити майбутнім фахівцям великий арсенал методів соціально-педагогічної роботи, через включення та вивчення закордонного досвіду, залучення розробки інноваційних підходів, тісної співпраці з міжнародними партнерами, можливість запровадження новітніх технологій соціально-педагогічної діяльності та соціальної роботи.

Безпосередня участь студентів (майбутніх фахівців соціономічної сфери) в міжнародних проєктах є важливим етапом їх професійного становлення, оскільки напряду впливає на розвиток професійних компетентностей майбутніх фахівців соціально-педагогічної сфери. Ця міжкультурна комунікація сприяє налагодженню міжкультурному співробітництву, а відтак, дозволяє здобувати передовий досвід, та ефективно діяти задля реалізації завдань та мети проєкту.

Отже, участь в міжнародних проєктах дозволяє майбутнім фахівцям соціономічної сфери здобути безцінний практичний досвід, сформувані інноваційне мислення, яке дозволить впроваджувати найкращі закордонні практики та в майбутньому адаптувати їх до умов середовища, в якому доведеться працювати; розвинути комунікативні навички, уміння будувати ефективну взаємодію з бенефіціарами та представниками різних соціальних груп; підвищити особистий фаховий рівень; створити інформаційну мережу задля обміну корисною професійною інформацією; оволодіти новими компетентностями; забезпечить конкурентоспроможність у світовому та європейському просторах.

Література

1. Батенко Л.П., Загородніх О.А., Ліщинська В.В. Управління проєктами: Навч. посібник. К.: КНЕУ, 2019. 231 с.
2. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери. 2-ге видання / За заг. ред. проф. І.Д. Зверєвої. – Київ, Сімферополь: Універсум, 2013. 536 с. С. 185.
3. Ноздріна Л.В., Ящук В.І., Полотай О.І. Управління проєктами: Підручник. К.: Центр учбової літератури, 2020. 432 с.
4. Соціальна робота/Соціальна педагогіка: Понятійно-термінологічний словник. К., 1994. С. 87.

Антонова Еліна,
керівник гуртка КЗПО «Центр туризму,
краєзнавства та екскурсій учнівської
молоді «Фортуна» Криворізької міської ради

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ТА ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В УМОВАХ ЗАКЛАДУ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ТУРИСТСЬКО-КРАЄЗНАВЧОГО НАПРЯМУ

Соціалізація та формування життєвої компетентності дітей з особливими освітніми потребами є надзвичайно важливими аспектами сучасної освітньої політики, оскільки вони безпосередньо впливають на рівень їх інтеграції в суспільство та здатність до самостійного життя. Ці діти традиційно стикаються з ускладненнями у процесах соціалізації через наявні бар'єри фізичного, психоемоційного та комунікативного характеру. Додатково, ускладнення внесли виклики воєнного часу в Україні, коли дистанційна форма навчання стала домінуючою і ще більше обмежила можливості для живого спілкування та активної взаємодії дітей. Відтак, пошук ефективних шляхів соціалізації у нових реаліях набуває особливої гостроти. Особливого значення набуває дослідження потенціалу закладів позашкільної освіти, де поєднуються елементи освітнього, виховного та реабілітаційного впливу. Серед усіх напрямів позашкільної освіти особливу увагу в даній роботі приділено закладам туристсько-краєзнавчого напрямку, які завдяки специфіці своєї діяльності створюють унікальні умови для розвитку життєвої компетентності та соціалізації дітей з особливими освітніми потребами.

У даній статті ми визначимо специфічні педагогічні умови та технології закладів позашкільної освіти туристсько-краєзнавчого напрямку, які сприяють підвищенню адаптації дітей з особливими освітніми потребами до соціуму, розвитку їх комунікативних навичок, здобуття практичного досвіду та зміцнення особистісної самостійності в умовах воєнного часу та дистанційного навчання.

Сучасне законодавство України, що охоплює всі рівні освіти – від дошкільної до вищої та позашкільної, закріплює підхід до сприйняття осіб з особливими освітніми потребами як учасників освітнього процесу, які потребують постійної або тимчасової додаткової підтримки для реалізації свого права на освіту. Відповідно до законодавчих норм, надання такої підтримки здійснюється незалежно від наявності інвалідності, що відображає принципи інклюзії: забезпечення максимально наближених до суспільних умов життя і навчання для кожної дитини з особливими потребами.

Питанням розвитку інклюзивної освіти присвятили свої дослідження такі науковці, як О. Білецька, Н. Валентик, І. Яромщук [1]. Основні проблеми та перспективи освіти, адаптованої до потреб дітей з особливими освітніми потребами, досліджувала А. Колупаєва [3]. Водночас, у науковому дискурсі недостатньо уваги приділено аналізу впливу позашкільної освіти на розвиток дітей

з особливими освітніми потребами, хоча саме така форма організації може стати запорукою особистісного становлення та успішної соціалізації дитини.

Науковці розглядають соціалізацію як процес набуття дітьми соціального досвіду, що відбувається через активну діяльність, спрямовану на орієнтацію в суспільних ситуаціях та адаптацію до навколишнього середовища, шляхом входження у систему конкретних соціальних зв'язків. Соціалізація дітей з особливими освітніми потребами вимагає свідомої участі педагогів, які здійснюють діагностику психофізичного стану дітей і відповідно коригують роботу з ними. Особлива увага приділяється розвитку комунікативних навичок, самостійності та адаптації в соціальному середовищі [6, с. 67-69].

Під життєвою компетентністю дитини з особливостями психофізичного розвитку розуміється її здатність через пізнання себе, своєї винятковості та набуті життєво необхідних знань і вмінь адекватно сприймати навколишній світ і брати активну участь у житті суспільства, досягати успіхів у власній життєдіяльності. Формування ціннісних орієнтирів і життєвих компетенцій даної категорії дітей відбувається через призму їх вікових особливостей та специфіки особливих потреб.

Наукові дослідження та ідеї І. Г. Єрмакова, Н.А. Пустовіт, Л.В. Сохань, М.Д. Степаненко, Т.М. Титаренко, В.Т. Циби, І.П. Ящук та ін. свідчать про цілеспрямовані пошуки вченими шляхів формування життєвої компетентності особистості, передовсім у процесі її навчання і виховання [7].

Особливу роль у цьому процесі відіграють гуртки, які допомагають дітям, зокрема з особливими освітніми потребами, розкрити свої таланти та задовольнити потреби у спілкуванні.

Позашкільна освіта є невід'ємною складовою системи освіти, визначеної Конституцією України та спеціальними законами, і спрямована на розвиток здібностей дітей та молоді у різних сферах – науці, культурі, спорті, технічній творчості. Вона відіграє ключову роль у формуванні соціально активної особистості, сприяючи самореалізації та професійному самовизначенню [11].

Згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 21 серпня 2019 року № 779 «Про порядок організації інклюзивного навчання в закладах позашкільної освіти», інклюзивне навчання має бути забезпечене в закладах позашкільної освіти всіх типів, форм власності та підпорядкування. Його метою є надання особам з особливими освітніми потребами рівних прав і можливостей для отримання якісної позашкільної освіти, розвитку їхніх здібностей і талантів із урахуванням індивідуальних потреб та інтересів, зокрема у професійному самовизначенні, соціалізації та інтеграції в суспільство.

Мережа закладів позашкільної освіти представлена 13 основними напрямками роботи. Особливе місце серед цих напрямів посідає туристсько-краєзнавчий напрям, який виконує специфічні завдання: формування ціннісних орієнтирів та утвердження національно-патріотичної свідомості дітей та молоді; вільний розвиток особистості та формування її соціально-громадського досвіду; виховання у дітей та молоді патріотизму, любові до України, поваги до народних звичаїв, традицій, національних цінностей українського народу; створення умов для гармонійного розвитку особистості, організації їх змістовного дозвілля і

відпочинку; вдосконалення фізичного розвитку вихованців; формування здорового способу життя вихованців [9].

У 2024 році в Україні, за даними Українського державного центру національно-патріотичного виховання, краєзнавства і туризму учнівської молоді, діяло 8050 гуртків туристсько-краєзнавчого напрямку. З них: 1785 – спортивно-туристичні гуртки, 1928 – туристсько-краєзнавчі гуртки, 236 – гуртки «Юних туристів-краєзнавців», 3822 – військово-патріотичні гуртки, інші напрями. Загалом ці об'єднання охопили 63 785 гуртківців [9].

Особливої уваги заслуговує показник участі дітей з особливими освітніми потребами у гуртковій роботі: вони залучені до 804 гуртків, що становить приблизно 10% від загальної кількості. Це свідчить про те, що система позашкільної освіти туристсько-краєзнавчого напрямку поступово адаптується до викликів інклюзивної освіти, однак водночас вказує на наявність значного потенціалу для розширення доступності таких можливостей для дітей з ООП.

Аналіз результативності вихованців інклюзивних гуртків свідчить, що діти з особливими освітніми потребами активно залучаються до заходів національно-патріотичного виховання та туристсько-краєзнавчої роботи. Це і проведення бесід, тематичних заходів, інтерактивних виховних заходів, зустрічей з військовослужбовцями, конкурсів малюнків, акцій, свят, годин спілкування, тематичних виставок та кінопоказів, квестів, участь у челенджах, флешмобах та майстер-класах до визначних дат. Діти з особливими освітніми потребами дедалі більше залучаються до краєзнавчих екскурсій, туристичних походів, спортивних змагань, благодійних акцій, флешмобів, квестів, позакласних заходів [9].

Краєзнавчі екскурсії сприяють ознайомленню дітей з історико-культурною спадщиною, що формує в них почуття національної ідентичності та приналежності до спільноти. Під час екскурсій розвиваються навички спілкування, поведінки у громадських місцях, здатність орієнтуватися в соціальному середовищі. Туристичні походи вчать дітей працювати в команді, ухвалювати рішення в нестандартних ситуаціях, проявляти відповідальність за себе та інших учасників. Похідні умови сприяють формуванню практичних навичок самообслуговування, розвитку фізичної витривалості, самостійності та впевненості в собі. Спортивні змагання допомагають дітям ставити перед собою мету, прагнути до її досягнення, конструктивно сприймати як перемоги, так і поразки. Благодійні акції та флешмоби розвивають соціальну чутливість, емпатію, почуття причетності до суспільно значущих справ. Квести забезпечують розвиток креативного мислення, здатності працювати в команді, швидко знаходити рішення у змінних обставинах. Це сприяє підвищенню гнучкості мислення та стійкості до стресу.

Участь у туристсько-краєзнавчих заходах комплексно сприяє: розвитку комунікативної компетентності, формуванню самостійності та відповідальності, набуттю навичок співпраці в колективі, адаптації до реальних соціальних умов, формуванню позитивної самооцінки та внутрішньої мотивації до активного суспільного життя. Таким чином, туристсько-краєзнавча діяльність у позашкільних закладах виступає потужним чинником інтеграції дітей з особливими освітніми потребами у соціальне середовище та становлення їхньої життєвої компетентності.

Водночас ефективність інклюзивної позашкільної освіти значною мірою залежить від створення відповідних педагогічних умов, що забезпечують одночасну адаптацію до соціуму, розвиток комунікативних навичок, здобуття практичного досвіду та зміцнення особистісної самостійності. До таких умов належать:

1. Індивідуалізація освітнього процесу, а саме урахування індивідуальних потреб, можливостей та інтересів дітей з особливими освітніми потребами при організації туристсько-краєзнавчої діяльності. Прикладом є формування маршрутів туристичних походів різної складності залежно від фізичних можливостей дітей (наприклад, коротші маршрути для дітей із порушеннями опорно-рухового апарату).

2. Інклюзивне середовище, що вимагає створення безпечного, доброзичливого освітнього середовища, що забезпечує рівні можливості для всіх учасників освітнього процесу, у тому числі через доступність та психоемоційну підтримку. Облаштування безбар'єрного доступу до приміщень гуртків (пандуси, широкі дверні проходи, спецобладнання для презентацій і занять). Використання адаптованого туристичного спорядження (полегшених рюкзаків, спеціальних трекінгових візків) для участі дітей із фізичними обмеженнями у походах.

3. Підтримка комунікації та соціальної взаємодії спеціально організовані форми спілкування у малих групах, спрямовані на розвиток навичок комунікації, співпраці, взаємодопомоги. Організація малих команд для участі в квестах або експедиціях, де діти виконують спільні завдання, що потребують обговорення, розподілу ролей і взаємодії.

4. Організація практичної діяльності на свіжому повітрі, максимальне залучення дітей до практичних форм активності (похідна діяльність, екскурсії, краєзнавчі експедиції), що сприяє фізичному розвитку, соціальній адаптації та зміцненню психоемоційного стану.

5. Психолого-педагогічний супровід, систематичний моніторинг психофізичного стану вихованців і корекція освітньо-виховної роботи відповідно до їх потреб.

6. Використання ресурсів громади та міжвідомча співпраця, залучення місцевих музеїв, громадських організацій, волонтерів, фахівців сфери охорони здоров'я для створення комплексної підтримки дитини.

Аналіз педагогічного досвіду роботи керівників інклюзивних туристсько-краєзнавчих гуртків показує, що головною умовою ефективної діяльності є гнучке використання різних педагогічних технологій. Застосування індивідуального підходу, елементів ігрової, проектної, тренінгової діяльності дозволяє максимально враховувати освітні потреби кожної дитини, створюючи умови для активної участі всіх вихованців у гуртковій роботі незалежно від їхніх можливостей. Технологія командної роботи втілюється через створення малих груп для проходження туристських маршрутів і виконання завдань із розподілом ролей за можливостями учасників. Технологія ігрової діяльності передбачає використання рольових ігор, квестів та туристичних змагань, які сприяють розвитку соціальних навичок і підвищенню мотивації. ІКТ-технології дають змогу використовувати цифрові

карти, інтерактивні презентації та віртуальні екскурсії для розширення можливостей пізнання навколишнього світу, особливо в умовах дистанційного або змішаного навчання.

Соціалізація та формування життєвої компетентності дітей з особливими освітніми потребами в умовах закладів позашкільної освіти туристсько-краєзнавчого напрямку є важливим чинником їх інтеграції в суспільство. Туристсько-краєзнавча діяльність сприяє розвитку комунікативних навичок, самостійності, здатності до співпраці, відповідальності, формуванню позитивної самооцінки та життєвої активності. Інклюзивні гуртки, екскурсії, походи, спортивні змагання й благодійні акції забезпечують практичне засвоєння соціальних ролей, підвищення психологічної стійкості та мотивації до активної участі у житті громади.

Для забезпечення ефективності соціалізації необхідним є створення сприятливих педагогічних умов: індивідуалізація підходів, інклюзивне середовище, адаптація змісту навчальних програм, психоемоційна підтримка, тісна співпраця педагогів, батьків та фахівців інклюзивної освіти. Зважаючи на позитивний досвід залучення дітей з ООП до гурткової роботи, важливо розширювати мережу гуртків туристсько-краєзнавчого напрямку та посилювати інклюзивний компонент позашкільної освіти.

Література

1. Штефан А. Інклюзивне освітнє середовище в Запорізькій області: результати впровадження пілотного проєкту. «SOCIOПРОСТІР: міждисциплінарний електронний збірник наукових праць з соціології та соціальної роботи», № 11 (2021).
2. Колупаєва А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: Монографія. – К. Самміт-Книга, 2009. – 272 с.
3. Про позашкільну освіту. Закон України від 22.06.2000 № 1841-III: станом на 15.11.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1841-14#Text>
4. Сосонна О. Соціалізація дитини з особливими освітніми потребами шляхом формування її життєвої компетентності в умовах спеціального навчально-виховного закладу. Богодухів – 2018. С. 7-8.
5. Інклюзивне навчання в закладах освіти: огляд нормативних документів <https://naurok.com.ua/post/inklyuzivne-navchannya-v-zakladah-osviti-oglyad-normativnih-dokumentiv>
6. Варава Н. Як соціалізувати дітей з особливими освітніми потребами. Особлива дитина: навчання і виховання. 2021. № 1. С. 67-69.
7. Пузіков Д. Життєва компетентність особистості: поняття, структура, функції. Збірник наукових праць «Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами». URL: <https://ap.uu.edu.ua/article/98>
8. Биковська О. Позашкілля – перші сходинки до зростання. URL: <https://svit.kpi.ua/2024/12/04/позашкілля-перші-сходинки-до-зростан/>
9. Український державний центр національно-патріотичного виховання, краєзнавства і туризму учнівської молоді. URL: <https://udcnpvctum.kyiv.ua/>

Наталя Бабова,
соціальний педагог КЗО
«Криворізький ліцей «КОЛІЯ» ДОР

ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСТВА У СТАРШОКЛАСНИКІВ ЗАСОБАМИ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Світ сильно змінився – і разом з ним трансформувалися й уявлення про ефективне лідерство. Лідер ХХІ століття це вже не авторитарний керівник з інструкціями "зверху вниз", а радше натхненник, фасилітатор і приклад для команди.

Формування лідерських якостей у старшокласників сьогодні – це складний, багатогранний процес, що охоплює як навчальне середовище, так і позашкільне життя учнів. У сучасному світі, де постійно змінюються вимоги до особистості, розвиток лідерського потенціалу молоді є одним із ключових завдань освіти.

Сьогодні сучасного лідера вирізняє дещо інший набір якостей. До прикладу, що 50-60 років тому найважливішим показником лідерства були: вік (чим більше трудового досвіду у людини, тим більш вона компетентніша); освіта (наявність профільної освіти було обов'язковою умовою для керівної посади); характеристика трудового колективу (схвалення не за лідерські якості, а за авторитетність, поважний вік тощо). Наразі ситуація змінилася докорінно: основними показниками лідерства є: ініціативність та проактивність (лідер не чекає вказівок, а самостійно виявляє і вирішує проблеми); вплив на оточення (здатність надихати, мотивувати, об'єднувати інших навколо ідеї чи цілі); комунікабельність та емоційний інтелект (вміння слухати, проявляти емпатію, ефективно взаємодіяти з різними людьми); гнучкість та адаптивність (справжній лідер здатен швидко реагувати на зміни й адаптуватися до нових обставин); вміння приймати рішення (приймає обґрунтовані рішення та несе за них відповідальність); креативність та стратегічне мислення (лідер бачить перспективу, генерує нові ідеї); приклад для наслідування (лідер демонструє високий рівень особистої відповідальності, етичності, послідовності); командна робота (вміння не лише керувати, а й працювати разом, розвивати інших); цифровий вплив (активність у соціальних мережах, участь у цифрових ініціативах, ведення блогів – це нові платформи лідерства).

М'які навички (soft skills) – це особистісні якості, які визначають ефективність взаємодії з іншими людьми. Вони є фундаментом сучасного лідерства. На відміну від технічних навичок (hard skills), м'які навички не завжди можна виміряти, але саме вони формують довіру, авторитет і вплив лідера. Ключові soft skills сучасного лідера:

Комунікація: здатність чітко, переконливо і з повагою до співрозмовника доносити думки.

Емоційний інтелект (EQ): вміння розпізнавати, розуміти та керувати власними емоціями і емоціями інших.

Критичне мислення: здатність аналізувати ситуації, ухвалювати обґрунтовані рішення, оцінювати ризики.

Тайм-менеджмент: ефективне планування часу, розстановка пріоритетів.

Стресостійкість: здатність залишатися врівноваженим і продуктивним у складних умовах.

Командна робота: вміння працювати в колективі, розуміти ролі інших і підтримувати командний дух.

Креативність: генерація нових ідей, пошук нестандартних рішень.

Лідер без розвинених soft skills не здатен надихати, об'єднувати, вирішувати конфлікти чи формувати здорове середовище в колективі. Освітній процес має включати розвиток м'яких навичок через тренінги, рольові ігри, командні проєкти, дебати, презентації тощо. Soft skills формуються через практику, тому важливо створювати ситуації, у яких старшокласники можуть проявити себе як лідери. М'які навички – це не додаток до лідерства, а його суть. Саме через них реалізуються інші складові лідерського потенціалу: вплив, довіра, співпраця, бачення та результативність.

Процес формування та розвитку лідерських якостей у старшокласників є пріоритетом сучасної освіти, оскільки саме лідери здатні впливати на суспільство, ухвалювати відповідальні рішення та сприяти позитивним змінам. Навчальне середовище школи повинно створювати умови для розвитку ініціативності, відповідальності, самостійності та вміння працювати в команді. Шкільне самоврядування є ефективним механізмом розвитку лідерських навичок, адже учні беруть участь в ухваленні рішень та організації заходів.

Формування лідерства є міждисциплінарним і командним завданням, яке вимагає злагодженої роботи педагогів, адміністрації, родин та учнівського колективу. Результатом ефективної роботи в цьому напрямку є особистість, готова до самореалізації, соціальної відповідальності та активної громадянської позиції.

В умовах закладу освіти соціальний педагог – це наставник, мотиватор, який не лише підтримує старшокласників у складний період становлення особистості, але й свідомо створює умови для розвитку їхнього лідерського потенціалу через педагогічний і соціальний супровід. Соціальний супровід – це підтримка учня на шляху його особистісного становлення, допомога в подоланні труднощів і сприяння в самореалізації, з урахуванням його індивідуальних потреб, соціального оточення та життєвої ситуації.

Роль соціального педагога є ключовою у процесі формування лідерського потенціалу, адже саме ця посадова особа в умовах закладу освіти проводить діагностику особистісних якостей, забезпечує індивідуальний супровід учня, організовує розвивальні програми, формує сприятливе психологічне середовище, налагоджує співпрацю з батьками, допомагає у розв'язанні конфліктних ситуацій. Позитивними результатами соціально-педагогічного впливу на старшокласників можна вважати зростання рівня самосвідомості та відповідальності, активізацію участі учнів у шкільному житті, зміцнення віри у власні сили та формування цілей, підвищення соціального статусу учня в колективі, формування позитивного лідерського стилю поведінки тощо.

Отже, соціально-педагогічна діяльність – це міст між потенціалом і реальним проявом лідерських якостей у старшокласників. Вона створює умови для розвитку

особистості, що здатна вести за собою інших, приймати відповідальні рішення та бути активним учасником суспільних змін.

Література

1. Алфімов Д. В. Зміст феномену «лідерські якості особистості». Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах; [голова ред. ради: А. О. Монаєнко]. Запоріжжя, 2010. Вип. 11 (64). С. 44–51.
2. Павлюк О.Д. Методика дослідження лідерських якостей учнів закладів професійно-технічної освіти. Теорія і практика сучасної психології. 2018. № 4. С. 142-147.
3. Сушик Н. Теоретичні основи формування лідерських якостей учнівської молоді. Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. 2013. №. 7. С. 110-115.
4. Якушко Н.О. Теоретичні засади дослідження лідерства у вітчизняній та зарубіжній управлінській науці. Держава та регіони. Серія: Державне управління. 2018. № 1(61). С. 25–30.

Дар'я Безсмольна,
студентка Криворізького державного
педагогічного університету
Іванна Размолодчикова,
к. п. н., доцент кафедри соціальної
педагогіки і соціальної роботи
Криворізького державного
педагогічного університету

ТЕХНОЛОГІЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ: КУЛЬТУРНИЙ АСПЕКТ

У сучасному суспільстві, де зростає культурне різноманіття, важливо використовувати підходи в соціальній роботі, які враховують особливості різних культурних груп. Дане дослідження спрямоване на комплексний аналіз технологій соціальної роботи, які враховують культурний аспект, з метою підвищення ефективності професійної діяльності фахівців соціономічної сфери.

Культуру визначають як сукупність цінностей, переконань, звичаїв, поведінки та знань, які характеризують певну групу людей або суспільство. Вона охоплює як матеріальні, такі як мистецтво, архітектура, прикраси, народні предмети, інструменти та технології, так і не матеріальні, такі як мову, традиції, взаємодію між людьми та соціальні навички.

Поняття культури досліджується у багатьох науках: філософія, соціологія, історія. Наразі є наука яка безпосередньо розглядає культуру як окрему сферу, де вона вивчає культуру мови, поведінки, символи, звичаї, обряди, міфологію та історію роду, це – культурологія.

За філософським словником: «Культура – це увесь, за винятком природи, мовно та символічно відтворений і «репрезентований» (штучний, позаприродний) світ, що охоплює різноманітність видів, засобів і результатів активної творчої діяльності людини, спрямованої на освоєння, пізнання і зміну навколишньої реальності та самої себе».

Термінологічний словник з культурології пропонує нам сім різновидів значення культури:

«Культура (лат. cultura – обробіток, виховання, освіта, розвиток, шанування); 1) у загальному розумінні – сукупність штучних порядків та об'єктів, створених людьми як додаток до природних, засвоєних форм людської поведінки, здобутого знання, образів самопізнання й символічних позначень навколишнього світу; 2) впорядковане середовище проживання людей, що організоване за допомогою специфічних людських способів (технологій) діяльності та насичене продуктами (результатами) цієї діяльності; 3) світ особистостей, чия свідомість та поведінка мотивується та регулюється не стільки біологічними, скільки соціальними інтересами й потребами, загальноприйнятими нормами й правилами їх задоволення; 4) світ колективів людей, об'єднаних спільними екзистенційними орієнтаціями, соціальними проблемами та досвідом спільної життєдіяльності; 5) світ особливих нормативних порядків і форм здійснення діяльності та образів

свідомості, акумульованих і селектованих соціальним досвідом на підставі критеріїв їх прийнятності за соціальною ціною та наслідками, їх допустимості з точки зору підтримки рівня соціальної консолідованості спільнот і втілених у системах соціальних цілей, цінностей, правил, звичаїв, соціальних стандартів, технологій соціалізації особистості та відтворення спільнот як стійких функціональних цілісностей, що опредмечені в специфічних рисах технологій та продуктів будь-якої соціально значущої й цілеспрямованої активності людей; 6) світ символічних позначень явищ і понять, сконструйований людьми з метою фіксації й трансляції соціально значимої інформації, знань, уявлень, досвіду, ідей та ін.; 7) світ творчих новацій – способів і результатів пізнання, інтелектуальних та образних рефлексій буття та його практичного перетворення з метою розширення обсягів виробництва, розподілу та споживання соціальних надбань».

В різних науках поняття «культури» має різні значення, але всі вони приходять до висновку, що культура займає важливе місце у житті кожної людини. Культура впливає на те, які питання ми ставимо, як ми їх вивчаємо і навіть на те, як ми ділимося тим, що дізнаємося. Вона суттєво впливає на наші думки, вчинки та емоції. Наша культура формується з усіх аспектів нашого життя: від приготування їжі до музики, яку ми слухаємо, а також до того, як ми святкуємо свята та спілкуємось між собою. Культура передається від одного покоління до іншого, постійно змінюючись та відображаючи наші переконання та цінності.

Таким чином, культура виступає одним із найважливіших аспектів нашого життя, оскільки вона сприяє взаємодії та співпраці між соціальними групами та окремими особами. Вона також допомагає нам коректно встановлювати комунікацію з людьми різного походження і вирішувати глобальні проблеми, поважаючи і враховуючи різноманітні точки зору. Вона також сприяє розквіту суспільства, розвиваючи творчість.

Культура збагачує наше життя, надаючи розуміння традиціям своєї родини, країни; вивчення культури інших країн допомагає нам розширити наше світосприйняття та покращувати міжкультурну комунікацію.

Література

1. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери. 2-ге видання / За заг. ред. проф. І.Д. Звереві. – Київ, Сімферополь: Універсум, 2013. 536 с. С. 185.
2. Москаленко В. В. Людинотворча функція гри як форми культури. Українська психологія: сучасний потенціал: матеріали Четвертих Костюківських читань, 25 вересня 1996 року, Том 2 С. 186–192.
3. Фролова М., Момоток О., Мартинова А. (2024) Інтерактивні педагогічні технології активізації навчання в ЗВО. *Соціальні та гуманітарні технології: філософсько-освітній аспект: Матеріали X міжнародної науково-теоретичної конференції*. Черкаси: ЧДТУ, 2024. 203 с.

Бережанський Іван,
студент кафедри соціальної
педагогіки і соціальної роботи
Криворізького державного
педагогічного університету

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ ІНСТИТУТІВ НА ФОРМУВАННЯ ІДЕНТИЧНОСТІ (НА ПРИКЛАДІ ІНТЕРСЕКЦІЙНИХ ОСІБ)

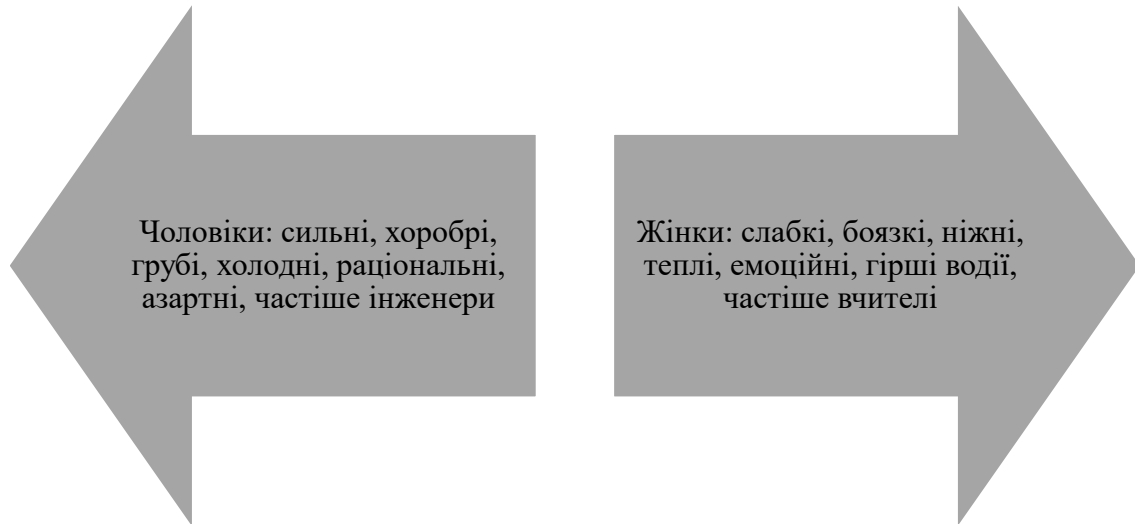
Дискримінація за гендерною ідентичністю залишається широко поширеним явищем, яке суттєво впливає на життєві можливості та добробут людей. Небінарні люди часто стикаються з помилковими уявленнями, відсутністю правового захисту та обмеженим доступом до соціальних послуг. У зв'язку з цим дослідження проблем гендерної ідентичності є не лише науковою справою, а й суспільною необхідністю.

Розвиток міжнародно-правових стандартів гендерної рівності свідчить про важливість вирішення цього питання на академічному рівні. Вивчення правових аспектів дозволяє оцінити ефективність існуючих механізмів захисту та розробити нові стратегії правового регулювання, що сприятиме більшій інклюзивності та захисту прав людини. Соціальна значущість дослідження полягає в необхідності врахування потреб небінарних людей у різних сферах життя, таких як освіта, медицина, ринок праці та правова система. Відсутність відповідних політик і адаптованих соціальних послуг ускладнює інтеграцію небінарних осіб у суспільство, що може призводити до соціальної ізоляції та погіршення якості їхнього життя.

Ідентичність, за соціальними теоріями (Е. Еріксон, Дж. Мід, Е. Гоффман), є результатом взаємодії індивіда з суспільством, рефлексії себе в очах інших. У випадку інтерсекційних осіб важливими стають не тільки особистісні ресурси, а й доступність інституційної підтримки. Гендерна ідентичність, формується в родині з раннього дитинства через привчання дитини до певної статті (чоловік, жінка). Батьки привчають до типового «чоловічого» та «жіночого» стилю, характеру, ознак (Рис. 1). Також формують стереотипне уявлення про дівчат та хлопців. Жінки повинні доглядати за собою, повинні мати схильність до емпатії, хлопців навпаки, навчають лідерським навичкам, вчать не показувати свої емоції. Це негативно впливає на обидві статті, так, як стереотипи викликають залежність на формування власної думки, та власного уявлення про світ.

В узагальненому розумінні, інтерсекційність – це аналітична чутливість, спосіб мислення про ідентичність та її відношення до влади. Спочатку сформульований від імені темношкірих жінок, цей термін висвітлює невидимість багатьох складових у групах, які претендують на їх членство, але часто не представляють їх. Цей термін, можна відносити в принципі до всіх категорій населення але більш влучним буде використання саме в системі дискримінації бінарних осіб [1].

Що стосується освіти, треба починати проблему саме в шкільному середовищі. В школі привчають дітей до вивчення формальних правил поведінки, які базуються на гендерних ролях. Наприклад, ділення класу на різні дисципліни: трудове навчання – хлопці різьблення по дереву, дівчата – привчання до приготування їжі або дівчата – медицина, хлопці – військова підготовка, при цьому приділяючи медицині маленьку частину.

Джерело: складено автором.

Також, формування формальних правил поведінки, можуть спричиняти булінг в школі, так як для типової української школи «відхилення від норми», є не припустим. У свою чергу, соціальний педагог та психолог, повинні привчати, як педагогів так і батьків, а також дітей до культури поведінки до бінарних осіб. На фоні постійного стресу, процес соціалізації дитини притуплюється, що негативно впливає на комунікаційні навички, також може спричинити прояви девіантної поведінки, а також схильність підлітка до адикцій, що в майбутньому може призвести до різного типу залежності. Також слід зазначити, що гендерна сегрегація впливає на доступ до освіти. Дівчат і студентів заохочують вибирати різні сфери навчання: технічні та природничі науки часто вважаються «чоловічими», тоді як гуманітарні науки чи соціальна робота – «жіночими». Це формує дисбаланс у галузях, обмежуючи професійні можливості для обох станів і зміцнюючи гендерні стереотипи.

Соціальні психологи, такі як Ліза Боулег, стверджують, що інтерсекціональність розглядається не просто як поєднання багатьох ідентичностей, а як їх взаємодія з тим, як суспільство бачить індивідів і як суспільство підкреслює і формує їх позицію в структурі. Перехресність може бути дуже корисною для дослідження подвійних ідентичностей, але вона не працює як критика [2].

Релігія формує не сприяння гендеру, та орієнтації. Різна релігія, по різному трактує чоловіка і жінку, що не дає можливість свідомо сприймати свою роль в суспільстві. Люди залежні від думки «святих» постатей і трактування «святого тексту». Через таку залежність релігійні інститути стають потужним інструментом, що формує уявлення про соціальні ролі чоловіка і жінки. Наприклад, у більшості

традиційних релігій чоловік зображується як лідер, годувальник, а жінка – як берегиня родини, підпорядкована чоловіку. Це створює жорсткі гендерні рамки, які обмежують можливість самовираження та індивідуального розвитку. Релігія часто не враховує гендерної та сексуальної різноманітності, зводячи людську ідентичність до «нормативних» бінарних категорій і гетеросексуальної орієнтації. Це може призводити до стигматизації та дискримінації тих, хто не відповідає цим стандартам, зокрема небінарних, трансгендерних осіб або представників ЛГБТК+ спільноти.

Не можна оминати увагою працю Д. Щербини, яка намагається розкрити концепцію інтерсекційності, проаналізувати основу діяльності нових суспільних рухів, які почали поєднувати боротьбу з різними проявами нерівності. Окреме місце в її дослідженні відведено напрацюванням щодо лесбійського руху як окремого суспільного руху та актуалізації феномену інтерсекційності між суспільними рухами (феміністичним та лесбійським) [3, с. 3].

Нині культура бінарних особистостей, потребує радикальних змін в процесі отримання соціальних послуг. Наразі існує велике розділення бінарних осіб, з класичною категорією населення. Соціальні структури, зокрема інститути охорони здоров'я, освіти та правової підтримки, здебільшого орієнтовані на класичну бінарну модель гендеру, що поділяє людей лише на дві категорії: чоловіки і жінки. Такий підхід не враховує існування небінарних осіб, а також тих, чия гендерна ідентичність виходить за межі цих категорій.

Підсумовуючи зазначимо, що формування ідентичності є багатовекторним процесом, що відбувається у взаємодії особистості з численними соціальними інститутами. Для інтерсекційних осіб цей процес є особливо складним, адже він включає подолання численних бар'єрів, пов'язаних з перетином соціальних статусів. Роль соціальних інститутів (родини, освіти, медіа, релігії та держави) є визначальною у створенні умов для позитивного самоусвідомлення. Вони можуть бути як джерелом підтримки, так і джерелом тиску. Саме тому важливо сприяти трансформації цих інститутів у напрямку інклюзивності, рівності й підтримки людської гідності.

Література

1. Crenshaw K. Mapping the Margins: Intersectionality, Identity Politics and Violence against Women of Color. *The Feminist Philosophy Reader*, Alison Bailey and Chris Cuomo (eds.). New York: McGraw-Hill, 2008. Pp. 279–309.
2. Словник гендерних термінів / укл. З. Шевченко. 2016. URL: <https://a-z-gender.net/ua/maskulinnist.html>
3. Щерба Д. Інтерсекційність у діяльності феміністичного та лесбійського рухів в Україні. *Наукові записки НаУКМА. Соціологія*. 2024. Т. 7. С. 3-13. DOI: <https://doi.org/10.18523/2617-9067.2024.7.3-13>

Бова Артем,
здобувач вищої освіти спеціальності
231 Соціальна робота Криворізького
державного педагогічного університету
Шимко Ія,
кандидатка педагогічних наук, доцентка
кафедри соціальної педагогіки і
соціальної роботи Криворізького
державного педагогічного університету

СТРАТЕГІЇ ТА ПІДХОДИ СОЦІАЛЬНОЇ АДПТАЦІЇ ВПО В УКРАЇНІ

Проблема внутрішньо переміщених осіб (ВПО) в Україні є однією з найактуальніших у сучасних умовах. Внаслідок військового конфлікту, що триває з 2014 року, та повномасштабного вторгнення Російської Федерації в 2022 році, Україна зіткнулася з безпрецедентним рівнем переміщення населення. Це створило значні виклики для державної політики, суспільства та самих ВПО, які змушені адаптуватися до нових умов життя.

Соціальна адаптація ВПО включає широкий спектр заходів, спрямованих на забезпечення їхньої інтеграції у громади, доступу до житла, роботи, освіти, медичних послуг та соціального захисту.

Соціальна адаптація ВПО – це процес, що охоплює різні сфери життя людини, які взаємопов'язані між собою. Її можна розглядати через призму кількох основних вимірів [2, с. 41].

Соціальна адаптація ВПО визначається як процес інтеграції вимушено переміщених осіб у нове соціальне, економічне та культурне середовище. Основними компонентами цього процесу є психологічна адаптація, подолання стресу, спричиненого втратою дому, роботи, соціальних зв'язків, економічна адаптація, пошук роботи, отримання фінансової стабільності, доступ до соціальних виплат, культурна адаптація, інтеграція у нове культурне середовище, збереження власної ідентичності, юридична адаптація, реалізація правових можливостей, зокрема отримання статусу ВПО, доступ до правової допомоги.

Теоретичною основою дослідження є наукова діяльність таких науковців, як Гаррі Гелссон, Талкотт Парсонс, Абрагам Маслоу та Річард Лазарус, котрі підкреслюють значення мереж соціальної підтримки для адаптації ВПО.

За даними Міністерства соціальної політики України, станом на 2024 рік кількість ВПО перевищує 6 мільйонів осіб. Основними проблемами, з якими вони стикаються, є брак доступного житла є однією з найбільших перешкод для інтеграції ВПО. Державні програми надання житла діють, але їхня ефективність залишається обмеженою [3, с. 92].

Трудова інтеграція, адже ВПО часто мають труднощі з пошуком роботи через відсутність місцевих зв'язків, визнання кваліфікацій або брак робочих місць у приймаючих громадах [4, с. 327]. Доступ до медичних послуг, попри спрощені механізми отримання медичної допомоги, у багатьох регіонах бракує медичних

ресурсів, особливо для осіб з хронічними захворюваннями. Також, багато ВПО пережили травматичний досвід, що ускладнює їхню інтеграцію в нові громади.

Українська держава реалізує низку програм, спрямованих на підтримку ВПО. Житлові програми: «Доступне житло», компенсація за оренду, програма «Оселя. Фінансова підтримка: щомісячні виплати, програми кредитування та мікрогрантів для бізнесу. Освіта та професійна перекваліфікація: безкоштовне навчання для ВПО, гранти на відкриття бізнесу. Медична допомога: доступ до безкоштовних медичних послуг, підтримка людей з інвалідністю [1, с. 49].

Попри зусилля держави, існує потреба у більш ефективній координації цих програм, зменшенні бюрократичних перешкод та посиленні контролю за їхнім виконанням.

Важливу роль у соціальній адаптації ВПО відіграють громадські організації та волонтери. Наприклад, ініціативи таких організацій, як «Право на захист», «Карітас Україна», «100% життя», сприяють забезпеченню ВПО житлом, юридичною підтримкою, працевлаштуванням та психологічною допомогою.

Важливо створювати центри психологічної допомоги для ВПО, де психологи надаватимуть індивідуальні та групові консультації. Ці програми мають бути адаптовані до потреб різних категорій осіб, зокрема дітей, жінок, осіб з інвалідністю та літніх людей. Особлива увага повинна приділятися роботі з дітьми, які пережили травматичні події. Вони потребують спеціальних методів терапії, таких як арт-терапія, театральна терапія, групові заняття, де через творчість можна знімати стрес і допомогти висловити емоції.

Економічна адаптація ВПО є важливою складовою соціальної інтеграції. Переселенці стикаються з труднощами при пошуку роботи, відновленні підприємницької діяльності, отриманні соціальних виплат і пенсій. Для забезпечення їхньої економічної стабільності необхідно впроваджувати програми підтримки працевлаштування, навчання та надання фінансової допомоги [1, с. 52].

Однією з головних проблем ВПО є відчуття ізоляції та відсутність соціальних контактів після переїзду. Соціальні мережі підтримки, волонтерство та громадські ініціативи можуть стати важливим елементом адаптації.

Одним із найважливіших аспектів є правова підтримка ВПО. Внутрішньо переміщені особи часто стикаються з юридичними труднощами, пов'язаними з реєстрацією статусу ВПО, отриманням соціальних виплат, пенсій, доступом до медичних послуг та інших прав. Для цього необхідно створити доступ до юридичних консультацій та інформаційних ресурсів.

Створення консультаційних пунктів, де переселенці можуть отримати допомогу з оформленням статусу ВПО, реєстрацією на місці проживання, оформленням соціальних виплат, пенсій і допомог.

Соціальна адаптація ВПО в Україні є багатовимірним процесом, що потребує комплексного підходу. Державні програми, ініціативи громадянського суспільства та міжнародна підтримка відіграють ключову роль у забезпеченні гідного життя переміщених осіб. Водночас необхідно вдосконалювати механізми реалізації цих заходів, усувати бюрократичні бар'єри та сприяти інтеграції ВПО в громади.

Література

1. Возняк Г., Савчук Н., Каспшишак А. Вимушена міграція в умовах війни в Україні: інституційні проблеми інтеграції до життя в нових громадах. Регіональна економіка. Вип. 1. Київ: Генеза. 2023. С. 45-54.
2. Недря К. Соціальна робота з внутрішньо переміщеними особами в Україні. Суспільство і особистість у сучасному комунікаційному дискурсі. Ужгород: УМД. 2022. С. 40-43.
3. Пестоцька Ю. Соціальна реабілітація та соціальна адаптація внутрішньо переміщених осіб. Social work and education. Вип. 9. Харків: Vivat. 2022. С. 89-99.
4. Шевченко О. Виклики гуманітарної кризи під час війни в Україні для внутрішньо переміщених осіб та інших вразливих груп. Social work and education. Вип. 10. Харків: АССА. 2023. С. 325-335.

Карина Бородай,
студентка кафедри соціальної педагогіки
і соціальної роботи Криворізького
державного педагогічного університету

ГРОМАДЯНСЬКА ТА НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ: ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ

У сучасному українському суспільстві актуальним є формування свідомого, активного громадянина, здатного приймати відповідальні рішення на основі демократичних цінностей. У зв'язку з цим дедалі більше уваги приділяється формуванню громадянської та національно-патріотичної компетентностей у процесі соціального виховання. Незважаючи на певну схожість, ці поняття мають суттєві відмінності, які важливо розуміти для ефективного розвитку кожної з компетентностей.

Так, Ю. Підлісна пропонує під громадянською компетентністю розуміти підкатегорію соціальної компетентності, яка проявляється в ефективній та успішній діяльності особистості під впливом цінностей, норм і правил, які відображаються у політичній сфері [1, с. 8-9].

Водночас, В. Шахрай вважає, що громадянська компетентність – це «якісний рівень громадянської культури особистості, який виявляється в здатності та готовності індивіда до адекватної участі в суспільно-громадських процесах» [2, с. 127-128].

На думку Смагіної Т. громадянська компетентність реалізується через здатність особистості брати відповідальність за свою діяльність, спільно приймати рішення й їх виконувати, бути толерантним та враховувати етнічні особливості інших людей, а також гармонійно поєднувати особисті інтереси з інтересами соціуму [3, с. 231].

Не можна оминати увагою позицію О. Пометун, яка вважає, що одним із головних завдань сучасного процесу виховання має бути формування «людини-громадянина», який на перше місце ставить громадянське суспільства, демократію та задоволення інтересів суспільних та особистих [4, с. 18].

Зіставлення засвідчує, що громадянська компетентність є універсальною характеристикою особистості щодо її можливості та рівня сформованості готовності до активної участі у суспільному або суспільно-політичному житті. На нашу думку громадянська компетентність охоплює здатність особи активно брати участь у житті суспільства, дотримуючись правових норм і демократичних принципів. Вона включає такі складові, як знання про права і обов'язки громадян, розуміння політичних процесів, уміння працювати в колективі, повага до інших поглядів і толерантність. Громадянська компетентність формується через участь у громадському житті та обговорення суспільних питань.

Окремої уваги потребує вивчення поняття «національно-патріотична компетентність». На думку Порохнавець О. «для формування національно-патріотичної компетентності необхідно формувати національну свідомість і

відповідальність за свої дії і вчинки перед державою; виховувати любов до рідної землі, її історії» [5, с. 398].

Наприклад, А. Рашевська визначає під національно-патріотичною компетентністю сукупність знань, умінь та навичок, що формують всебічний розвиток дитини, яка через культурно-мистецьку діяльність може враховувати історичні, культурні та етнічні особливості з метою популяризації українського мистецтва [6].

Також знаходимо позицію Міністерства освіти і науки України, яке визначає «Національно-патріотичне виховання дітей та молоді – це комплексна системна і цілеспрямована діяльність органів державної влади, освітніх закладів, громадських організацій, сім'ї та інших соціальних інститутів щодо формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини, турботи про благо свого народу, готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, сприяння становленню її як правової, демократичної, соціальної держави. Найважливішим пріоритетом національно-патріотичного виховання є формування ціннісного ставлення особистості до українського народу, Батьківщини, держави, нації» [7].

Надалі зупинімо свою увагу на Програмі патріотичного виховання дітей та учнівської молоді за авторства І. Бега та К. Чорної, які у цій праці визначають теоретичні засади патріотичного виховання, а також науково-методичні, організаційні, кадрові, інформаційні умови розвитку цього почуття у дітей [8, с. 31].

Загалом національно-патріотична компетентність передбачає глибоку ідентифікацію особистості з нацією, любов до Батьківщини, готовність захищати її інтереси, дотримуючись при цьому моральних та етичних норм. Вважаємо, що вона охоплює історичну пам'ять, знання національної культури, традицій, мови, символіки, гордість за досягнення українського народу та активну участь у збереженні національної ідентичності. Ця компетентність формується через національно орієнтовану освіту, культурні заходи, участь у патріотичних ініціативах.

Варто зауважити, що незважаючи на спільну мету формування відповідального громадянина, громадянська та національно-патріотична компетентності мають різні акценти. Громадянська компетентність більше орієнтована на взаємовідносини особи і держави як інституції, забезпечення прав і свобод, дотримання законів, а національно-патріотична компетентність фокусується на цінностях, пов'язаних із національною ідентичністю, любов'ю до рідної землі, збереженням культурної спадщини. Іншим аспектом є джерела їх формування. Адже громадянська компетентність значною мірою базується на освіті зорієнтованій на соціальні та правові інститути, а національно-патріотична – на вихованні, зокрема культурно-історичних знаннях і традиціях, які передаються від батьків до дітей.

Формування обох компетентностей має велике значення для розвитку демократичного, стійкого до викликів суспільства, особливо для українського.

Громадянська компетентність сприяє розвитку критичного мислення, відповідального ставлення до суспільних процесів, участі у виборах, громадських ініціативах, волонтерстві. Громадянська компетентність в цьому сенсі дуже сильно співвідноситься з формуванням у молодого покоління soft-skills. Водночас, національно-патріотична компетентність стимулює почуття єдності, солідарності, здатність до самопожертви заради спільного блага.

Вітчизняна система освіти відіграє ключову роль у формуванні обох компетентностей. У навчальних програмах передбачено інтеграцію громадянської освіти та патріотичного виховання. Предмети історія, правознавство, українська мова та література, географія, основи психології сприяють засвоєнню відповідних знань. Крім того, виховні заходи, проєктна діяльність, участь у гуртках і громадських організаціях дозволяють учням практикувати набуті компетентності в реальному житті.

У результаті наукової розвідки ми дійшли наступних висновків, що розмежування та гармонійне поєднання громадянської та національно-патріотичної компетентностей є важливим завданням сучасної освіти та виховання. Обидві компетентності взаємодоповнюють одна одну, створюючи підґрунтя для формування свідомого, відповідального, патріотичного громадянина України. Сприяння розвитку цих якостей має бути пріоритетом не лише освітніх установ, а й усього суспільства в цілому. Важливо, що обидві компетентності тісно переплітаються у позиції – активний громадянин водночас має бути патріотом, а патріотизм без активної громадянської позиції може втратити свою дієвість.

Література

1. Підлісна Ю. Громадянська компетентність у суспільстві: політологічні аспекти формування та розвитку: автореф. ... канд. політ. наук. 2006. С. 8-9.
2. Шахрай В. Громадянська компетентність особистості як проблема сучасного суспільства. Український соціум. 2008. №2(25). С. 123-134.
3. Смагіна Т. Громадянська компетентність у контексті особистісного виміру. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. № 25. 2005. С. 229-231.
4. Пометун О. Формування громадянської компетентності: погляд з позиції сучасної педагогічної науки. Вісник програм шкільних обмінів . 2005. № 23. С. 18.
5. Порохнавець О. Наукова інтерпретація сутності поняття «національно-патріотична компетентність» в психолого-педагогічній літературі. Збірник наукових праць «Педагогічні науки». № 1 (67). 2015. С. 395-399.
6. Рашевська А. Аналіз сучасних підходів до визначення дефініції «національно-патріотична компетентність майбутнього дизайнера. Педагогічні науки: теорія та практика. Запоріжжя: ЗНУ, 2022. № 2 (42). С. 91-97.
7. Національно-патріотичне виховання. Міністерство освіти і науки України. Київ, 2024. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/pozashkilna-osvita/vihovna-robota-ta-zahistprav-ditini/nacionalno-patriotichne-vihovannya>
8. Бех І., Чорна К. Програма патріотичного виховання дітей та учнівської молоді. 2007. С. 31.

Аліна Брусенко,
к.п.н., доцент, доцент кафедри соціальної
роботи ДВНЗ «Донбаський державний
педагогічний університет»

ПРАКТИЧНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ В УМОВАХ СУЧАСНИХ СОЦІАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ

Сучасні соціальні виклики, зокрема зростання рівня соціальної вразливості населення, розширення спектра соціальних послуг та необхідність адаптації до швидких суспільних змін, висувають підвищені вимоги до підготовки майбутніх соціальних працівників. Ефективне поєднання теоретичної підготовки з практичними навичками є критично важливим для забезпечення високого рівня професійної компетентності випускників спеціальності 231 Соціальна робота.

Практична підготовка студентів відіграє ключову роль у формуванні їхніх професійних навичок, оскільки дозволяє застосовувати отримані теоретичні знання у реальних робочих умовах, знайомитися з особливостями роботи соціальних служб, засвоювати механізми комунікації з різними категоріями клієнтів та розвивати навички аналізу соціальних ситуацій. Особливо важливим є початковий етап професійної адаптації студентів, який реалізується через навчальну (ознайомчу) практику [1].

З огляду на це, актуальним є аналіз існуючих методичних рекомендацій щодо організації практичної підготовки студентів 2 курсу спеціальності 231 Соціальна робота.

Методичні рекомендації щодо проходження практичної підготовки студентами 2 курсу спеціальності 231 Соціальна робота регламентують організацію ознайомчої практики, що триває 4 тижні (180 годин) та має форму заліку. Основною метою цієї практики є формування загальних і фахових компетентностей, розвиток професійних навичок студентів, а також їхня адаптація до майбутньої професійної діяльності.

Однією з ключових переваг програми є її структурованість. У методичних рекомендаціях чітко визначені компетентності та програмні результати навчання, які мають бути сформовані в процесі проходження практики. Серед них варто виокремити здатність застосовувати *soft skills*, уміння оцінювати потреби вразливих категорій населення, розуміння принципів функціонування системи соціального захисту. Крім того, програма передбачає конкретні завдання, спрямовані на набуття практичного досвіду, зокрема відвідування соціальних установ, аналіз їхньої структури та діяльності, а також розвиток дослідницьких і комунікативних навичок [3].

Практична спрямованість програми забезпечується через активне залучення студентів до індивідуальної роботи. Вони мають вести щоденник практики, складати схеми організацій, аналізувати обов'язки фахівців, працювати з документацією, а також розробляти тренінгові вправи. Окремим елементом є самостійний аналіз професійної діяльності соціальних установ, що включає

дослідження етичних аспектів взаємодії фахівців із клієнтами та оцінювання рівня задоволеності клієнтів соціальними послугами за допомогою онлайн-опитувань.

Організація контролю практичної підготовки регламентована відповідною системою оцінювання. Вона передбачає оцінку участі студентів у настановчих і звітних конференціях, аналіз їхньої звітної документації, а також рівень активності у виконанні завдань. Окрему роль відіграє розподіл обов'язків між керівниками практики, що дозволяє забезпечити якісний контроль за її проходженням та відповідність результатів очікуваним компетентностям.

Загалом методичні рекомендації створюють чітку систему організації практичної підготовки студентів та сприяють їхній професійній адаптації.

Водночас розвиток сучасних технологій та цифрових інструментів відкриває нові можливості для покращення практичної підготовки майбутніх соціальних працівників. Використання онлайн-платформ, інтерактивних завдань та цифрових методів оцінювання дозволяє не лише підвищити ефективність навчального процесу, а й зробити його більш гнучким і доступним для студентів [2].

З огляду на це, доцільним є вдосконалення завдань для практики, спрямованих на розвиток професійних компетентностей та ефективне застосування цифрових технологій у навчальному процесі (табл. 1).

Таблиця 1

Цифровізація практичної підготовки майбутніх соціальних працівників

№	Завдання	Цифрові інструменти	Компетентності/Програмні результати навчання
1	Ведення електронного щоденника практики	Google Docs, Moodle, Notion	ЗК-4 – застосування знань у практичних ситуаціях; ЗК-18 – soft skills у практичних ситуаціях
2	Використання симуляційних платформ для аналізу кейсів	SIMSOC, VR-сценарії, відео-кейси (YouTube)	ПРН-3 – формулювання і розв'язання завдань; ПРН-10 – аналіз соціально-психологічних процесів
3	Розробка соціального проєкту у форматі онлайн-співпраці	Google Docs, Trello, Miro	СК-12 – ініціювання соціальних змін; ПРН-6 – планування та розробка програм
4	Використання аналітичних інструментів для оцінки потреб клієнтів	Google Forms, Microsoft Power BI, SurveyMonkey	СК-5 – оцінка потреб вразливих категорій; ПРН-12 – співпраця з організаціями-партнерами
5	Онлайн-консультація з практикуючим соціальним працівником	Zoom, Microsoft Teams	ЗК-12 – прийняття обґрунтованих рішень; ПРН-3 – інтеграція теорії та практики

Джерело: складено автором.

Отже, практична підготовка майбутніх соціальних працівників є важливим етапом їхньої професійної освіти, оскільки дозволяє застосовувати теоретичні знання у реальних умовах та розвивати необхідні навички роботи з різними категоріями населення. Аналіз методичних рекомендацій щодо практики студентів 2 курсу спеціальності 231 «Соціальна робота» показав, що існуюча програма має чітку структуру, передбачає формування необхідних компетентностей та містить систему контролю. Водночас було виявлено низку аспектів, які потребують удосконалення, зокрема розширення використання цифрових технологій, інтеграція сучасних методів аналізу соціальних проблем та активніше залучення студентів до реальних кейсів.

Запропоновані вдосконалення передбачають використання онлайн-платформ для ведення звітності та рефлексії, застосування симуляційних програм, інтерактивних кейсів, створення цифрових анкет для оцінки потреб клієнтів та організацію онлайн-зустрічей із соціальними працівниками. Це дозволить студентам не лише краще адаптуватися до реальних умов професійної діяльності, а й підвищити рівень самостійності, критичного мислення та навичок командної роботи.

Література

1. Рідкодубська, А. (2017). Практична спрямованість професійної підготовки працівників соціальної сфери. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Педагогіка і соціальна робота. Випуск 1 (40), 242-244
2. Скачкова, Г. (2016). Особливості сучасної професійної підготовки соціальних працівників у вищих навчальних закладах. Вісник НТУУ «КП». Філософія. Психологія. Педагогіка, (3(48)), 128–133.
3. Коношенко Н. А., Стьопкіна А. С. & Трубник І. В. (2023). Наскрізна програма з практичної підготовки здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 231 Соціальна робота за освітньо-професійною програмою «Соціальна робота». Державний вищий навчальний заклад «Донбаський державний педагогічний університет». Слов'янськ, 38 с.

Тетяна Вавіліна,
в.о. директора Криворізької гімназії №39
Криворізької міської ради
Іванна Размолодчикова,
к. п. н., доцент кафедри соціальної
педагогіки і соціальної роботи
Криворізького державного
педагогічного університету

УПРАВЛІНСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ КЕРІВНИКА ЗАКЛАДУ ОСВІТИ

Л. Мартинець зазначає, що: «Бути професійним управлінцем – це тільки мати власний досвід керівної роботи, але перш за все, володіти культурою професійного управління, тобто комплексом тих понять і методів, які вироблені та закріплені в громадському досвіді».

З історичних джерел нам відомо, що поняття «управління» має досить давню історію. Управління з'явилося коли формувалося людське суспільство, тобто на самому початку його існування. Зрозуміло, що первісне управління було зовсім іншим. І перш за все, було спрямоване на організацію суспільної праці. Першими управлінцями в державах були воєводи, царі, королі, тобто керівники, які стояли на засадах правління державами.

З розвитком суспільства, технологізацією всіх процесів, які в ньому відбувалися, в тому числі і в освітній сфері відбувається неперервний процес і самих керівних функцій.

Рушійними силами, які обумовлювали необхідність розвитку функцій управління, ставали зміни соціально-економічного стану країн; зміна характеру та особливостей управління суспільством у різні історичні епохи розвитку держави; нові замовлення суспільства відносно навчання та виховання дітей; зміна освітньої парадигми та розвиток закладів позашкільної освіти як соціальної системи загалом. Нові освітні течії, зокрема диференціація в освіті сприяли виникненню закладів освіти нового типу. А відтак, з'явилося багато проблем, пов'язаних з управлінням цими закладами. Керівнику потрібно було передбачити абсолютно все, розпочинаючи з власних обов'язків і закінчуючи створенням структури закладу.

На цьому ґрунті відкривалися нові можливості для втілення професійних компетенцій керівників.

Стосовно соціальних компетенцій керівника закладу освіти зазначено: «Компетентність – певний стан, який дозволяє діяти самостійно та відповідально; здатність і вміння виконувати певні трудові функції; наявність спеціальної освіти; потенційна готовність розв'язувати завдання «зі знанням справи».

Сфера соціально-педагогічної діяльності визначає компетенцію керівника як необхідні знання і навички у специфічній діяльності, специфічні знання якого допомагають йому виконувати покладену на нього місію.

З огляду на це, доречно говорити про:

- методологічну;
- інформаційну;
- комунікаційну;
- соціальну;
- культурологічну компетенції керівника закладу освіти.

Соціально-педагогічна сфера компетенцій керівника закладу освіти є досить специфічною, її складовими є:

- повноцінний розвиток дитини та задоволення її потреб;
- виховання учасників освітнього процесу;
- захист учасників освітнього процесу;
- представництво інтересів вихованців;
- уміння працювати в команді тощо.

Усі перелічені компетенції керівника закладу освіти спрямовуються в основному на проблеми вихованців, їх потреби та інтереси, а відтак у них формується соціальна компетентність. У науковій літературі читаємо: «Соціальну компетентність вихованців можна розглядати як мету й підсумок згармонізованого в його триєдності (навчання, виховання та соціалізація) педагогічного процесу, які полягають у цілеспрямованому передаванні молодій особі соціального досвіду, науки, мистецтва, суспільного життя – суспільних уявлень, ідеалів, норм, стандартів поведінки, життєвих мотивацій, формування готовності до здійснення життєво необхідної сукупності суспільних відносин, між людських взаємин, соціальних ролей».

Задля ефективного виконання всіх управлінських функцій керівник повинен уміти аналізувати їх з трьох позицій:

- психологічної;
- педагогічної;
- організаційної.

Останнім часом значним чином оновилися функції управління. Керівники закладів освіти стикаються з новими видами діяльності, які повинен уміти виконувати директор, тому директорів закладів освіти все частіше позиціонують з менеджерами. Наукові розвідки з цього питання доводять, що вже з середини 1990-х років поряд з дефініцією «керівник» почали активно використовувати термін «менеджер».

Разом із розвитком освіти активно розвивається і менеджмент освітньої діяльності (управлінської), яка складається з методів та засобів, які здатні ефективно впливати на колективи вихованців та педагогів з метою найефективнішого їх функціонування. Людина, здатна оволодіти цими засобами, методами і формами (тобто всією сукупністю цих спеціальних знань та умінь) називається менеджером.

Вважаємо за необхідне, приділити увагу функціям, які у власній професійній діяльності виконує керівник закладу освіти.

Варто наголосити, що станом на сьогодні серед наукової спільноти не існує єдиного визначення класифікації управлінських функцій.

Однак, більшість науковців серед таких виокремлюють операційні (основні), які на їх переконання є циклічними, тобто повторюваними, а відтак доводять циклічність діяльності.

Спираючись на досвід В. Афанасьєва, Б. Гаєвського, М. Поташника, Ю. Конаржевського, ми виокремили, на нашу думку, найважливіші із них функції: передбачення, мотивація, аналіз, планування, організація, регулювання, програмування, керівництво, контроль.

Як бачимо, загально-управлінські функції послідовно змінюють одна одну.

Ми послуговуємося принципами Ю Конаржевського, які ґрунтуються на:

1) глибокій повазі до кожної особистості – її гідності та визнанні прав; створення у колективі атмосфери довірливих відносин; підтриманні творчих ініціатив; беззаперечному праві на захист кожної особистості;

2) принципі цілісності кожної особистості – у кожного свої потреби і їх варто сприймати спокійно; вибудовування стосунків у царині «людина-людина»; усвідомлення того, що життя існує поза межами закладу, яким ти керуєш;

3) принцип співробітництва – передбачає уміння вести діалог, дослухатися до інноваційних пошуків; уміння визнавати, що є талановитіші ніж ти; підтримувати та заохочувати їх; враховувати особистісні якості кожного члена колективу; бути справедливим, компетентним та відповідальним керівником; створювати умови підлеглим задля професійного та творчого зростання;

4) принцип соціальної справедливості передбачає, що керівництво закладом освіти передбачає оцінку кожного фахівця за результатами їх діяльності та особистого внеску кожного в імідж колективу; не принижувати честі і гідності членів колективу; дотримуватися принципів гласності та поінформованості;

5) принцип індивідуального підходу ґрунтується на урахуванні індивідуальності кожного члена колективу, рівня його професійної компетентності, інтересів та досвіду;

6) принцип збагачення – відображається в умінні керівника пробудити у підлеглого інтерес до власної професійної діяльності;

7) принцип стимулювання передбачає мотивування підлеглих, він ґрунтується на матеріальних та психологічних заохоченнях;

8) принцип колегіальності забезпечує демократичне керівництво закладом, оскільки ґрунтується на повазі до думки кожного, прийнятті колективних рішень, участі педагогів у спів управлінні.

Дана система принципів управління є дієвим методичним підґрунтям, який варто використовувати в управлінні закладом освіти задля ефективного його функціонування.

Нам імпонує думка фахівців, які наполягають, що ефективним буде управління, яке базується на чітких фактах та вимірах. Саме такого підходу до управління дотримуються *Evidence Based Management*. Цією організацією сформульовано п'ять провідних принципів, які ми взявши за основу та дещо відкоригувавши під власну соціально-педагогічну діяльність, активно використовуємо у своїй роботі.

Підсумовуючи, можемо констатувати, що керівник закладу освіти повинен постійно працювати над розвитком та вдосконаленням власних професійних компетенцій, тому що досягнення вершин майстерності у керівній діяльності можливе лише за умови впровадження в систему роботи закладу освіти компетентнісно орієнтованого підходу.

Саме цей підхід є тим інструментом оновлення і розвитку, який допоможе ефективно функціонувати закладу освіти.

Література

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Укл. і головн. ред. В.Т. Бусел. Київ :Ірпінь : ВТФ «Перун», 2009. 1736 с.
2. Великий енциклопедичний словник / за ред. О. Прохорова. Київ : Генеза, 1991. 495 с.
3. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології : навч. посіб. Київ : Акадевидав, 2004. С. 38-41.

Любов Васюк,
соціальний педагог Криворізького
державного педагогічного університету

КООРДИНАЦІЯ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ У МЕЖАХ РЕАЛІЗАЦІЇ МІЖНАРОДНИХ ГУМАНІТАРНИХ ПРОЄКТІВ

Соціально-педагогічна робота постійно розвивається, адаптуючись до сучасних викликів, соціальних змін і потреб населення. Особливо гостро проблема координації діяльності соціальних сервісів постала під час повномасштабного вторгнення на територію України та окупації її частини.

Соціально-педагогічна робота зараз поєднує педагогіку, соціологію, психологію, медицину, права та інші галузі. Це дозволяє надавати допомогу більш комплексно. Велику увагу приділяють профілактичній роботі з ризиковими групами (підлітки, діти з сімей у складних обставинах, переселенці тощо). Робота ведеться з урахуванням особистісних особливостей клієнта, його сімейного, культурного, соціального контексту. Зростає кількість програм, спрямованих на підтримку людей з інвалідністю, інтеграцію дітей з особливими потребами у звичайні заклади освіти.

Соціально-педагогічна робота – це професійна діяльність, спрямована на допомогу особистості в процесі її соціалізації, адаптації до соціального середовища, подоланні життєвих труднощів, формуванні відповідального ставлення до суспільства. Вона здійснюється в межах освітніх, соціальних, культурних установ і організацій. Головна мета такої роботи забезпечення гармонійної взаємодії особистості й соціального середовища, підтримка соціального благополуччя, попередження соціальних ризиків і відхилень у розвитку особистості.

Воєнний стан в Україні суттєво змінив життя в громадах. Соціально-педагогічна робота в умовах війни набуває особливого значення, оскільки громади стикаються з новими викликами – переміщення населення, втрата житла, психологічна травма, розпад сімейних зв'язків, зростання бідності тощо. Відбулося масове внутрішнє переміщення, адже мільйони людей змушені були покинути свої домівки, що призвело до зміни складу населення в багатьох громадах. Міграція за кордон, особливо жінок та дітей, призвело до зменшення трудових ресурсів. В окремих регіонах зниження народжуваності і зростання смертності також стало гострою проблемою.

У таких умовах соціально-педагогічна діяльність має адаптуватися, щоб ефективно відповідати на потреби громади. Соціально-педагогічна робота в умовах війни – це перш за все гнучка, системна, командна діяльність, орієнтована на підтримку людей, згуртованість громади та відновлення нормального життя навіть у надзвичайних умовах.

Навіть за надскладних умов соціально-педагогічна робота розвивається. Так, за останні роки відбулися такі інновації, зокрема: цифровізація соціальних послуг (використання онлайн-консультацій, чат-ботів для психологічної та соціальної

підтримки тощо); створення електронних кейсів клієнтів та платформи для міжвідомчої взаємодії; мобільні соціальні служби; соціальні стартапи; громадські організації та молодіжні ініціативи створюють інноваційні простори для вирішення локальних соціальних проблем; методики арт-терапії, ігротерапії, медіації (сучасні форми роботи, особливо з дітьми, дозволяють налагоджувати довіру, зменшувати стрес та агресію); програми соціального наставництва та менторства.

Гуманітарні місії в Україні під час війни – це одна з ключових форм міжнародної та внутрішньої підтримки, спрямованої на порятунок життя, захист гідності та забезпечення базових потреб людей, що постраждали від бойових дій. Вони стали потужним елементом не лише підтримки населення, а й стабілізації громад. Сьогодні це організовані дії національних та міжнародних організацій, волонтерських об'єднань, благодійних фондів та урядів, що мають на меті надання невідкладної допомоги постраждалому населенню, забезпечення прав людини, підтримку найбільш вразливих груп (діти, люди з інвалідністю, літні люди, ВПО тощо). З перших днів надається продовольча допомога – доставка продуктів харчування в прифронтові та звільнені регіони. Медична допомога представлена у вигляді надання ліків, обладнання, мобільних медичних пунктів, евакуації поранених. Психологічна підтримка полягає у роботі кризових психологів, арт-терапевтів, мобільних груп. Також є соціальні програми із забезпечення тимчасовим житлом, облаштування шелтерів. Освітні ініціативи реалізуються через підтримку дистанційного навчання, забезпечення технікою. Також на професійному рівні надається юридична допомога, яка може включати супровід при втраті документів, отриманні статусу ВПО, компенсацій тощо.

Завдяки розробці й ефективній реалізації соціальних проєктів стають можливими, по-перше, інтенсифікація практичної складової частини соціальної роботи (надання допомоги ширшому колу клієнтів, завдяки чіткому визначенню пріоритетних цілей та напрямів роботи, прогнозуванню результатів), по-друге, формування адекватного уявлення про соціальне проєктування, її потенціал у процесі професійної діяльності (засвоєння знань, умінь і навичок соціальними працівниками при застосуванні методу навчальних проєктів), по-третє, активне і дієве використання здобутків теоретико-методичних аспектів соціальної та соціально-педагогічної роботи в практичній діяльності соціальних працівників за допомогою проєктування інноваційних технологій та моделей соціальної та соціально-педагогічної роботи.

Соціальний проєкт в громаді – це ініціатива, спрямована на вирішення конкретної соціальної проблеми або покращення якості життя мешканців громади, яка реалізується за допомогою чіткого плану дій, ресурсів і залучення зацікавлених сторін.

До основних визначальних засад соціального проєкту відносимо:

- орієнтованість на потреби громади (проєкт виникає на основі аналізу проблем: бідність, безробіття, інклюзія, ВПО, освіта, екологія, молодь тощо);
- мета і завдання (має чітко визначену мету (що зміниться) і конкретні завдання (як цього досягти);

- обмежені ресурси та час (проект має чіткі терміни реалізації та бюджет (часто грантовий або за підтримки донорів);
- командна реалізація (втілюється командою: це можуть бути активісти, соцпрацівники, вчителі, волонтери, громада);
- залучення громадськості (успішний проект ґрунтується на участі місцевих жителів через опитування, ініціативи, співпрацю).

Координатор соціального або гуманітарного проекту – це ключова фігура, яка організовує, керує та контролює всі етапи реалізації проекту, забезпечуючи досягнення цілей і ефективну взаємодію між усіма учасниками. Його завдання охоплюють планування, координацію, контроль та комунікацію, а саме: координатор визначає цілі проекту, ключові етапи та ресурси, формує команду і визначає ролі, розробляє план реалізації, зокрема графік, бюджет, ресурси, забезпечує комунікацію між учасниками проекту, партнерами, донорами, громадою, представляє проект перед керівництвом або спонсорами, відповідає за прозору та регулярну звітність, відстежує виконання завдань і дотримання строків, контролює використання ресурсів, вирішує конфліктні ситуації, адаптує план дій у разі змін, підтримує команду, створює сприятливу атмосферу тощо. Очевидно, що координатор невід’ємна складова проекту, а його особистісні та професійні якості є показником успішності всієї команди.

Таким чином, в умовах воєнного або кризового стану роль координатора набуває великої відповідальності та гнучкості. Координація – це одна з ключових функцій, без якої ефективна соціально-педагогічна діяльність майже неможлива.

Література

1. Боднар О., Горішна О. Сутність та взаємозв’язок основних понять теорії управління змінами в освіті у філософсько-соціальному аспекті. Адаптивне управління: теорія і практика. Серія Педагогіка. 2020. № 8 (15). С. 1–24. [https://doi.org/10.33296/2707-0255-8\(15\)-02](https://doi.org/10.33296/2707-0255-8(15)-02)
2. Киричук В.О., Єнотаєва Л.Є. Умови, принципи, особливості організації соціально-педагогічного проектування. Технології проектування в практиці роботи загальноосвітнього навчального закладу: теоретико-практичний аспект : Посібник. Київ : Інститу
3. Корнєєв В.М. Комунікаційні технології як засоби проектування соціальної дійсності. Наукові записки Інституту журналістики. 2014. Том 56. 2014. Липень–вересень. С. 176–181
4. Яременко О.О. Науковий супровід соціальних проектів: ідеологія і структура процесу. Український соціум. 2004. № 1 (3). С. 76–87. <https://doi.org/10.15407/socium2004.01.076>

Гермашев Євгеній,
студент кафедри соціальної педагогіки
і соціальної роботи Криворізького
державного педагогічного університету

РОЗВИТОК SOFT-SKILLS У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДИСЦИПЛІН ФІЗКУЛЬТУРНО-ОЗДОРОВЧОГО ЦИКЛУ

У сучасних умовах реформування освіти та зростання соціокультурної ролі здоров'я розвиток soft-skills у майбутніх учителів дисциплін фізкультурно-оздоровчого циклу набуває особливої актуальності. Ефективна комунікація, емоційний інтелект, лідерські якості та вміння працювати в команді є необхідними для формування позитивного мікроклімату в колективах, мотивації учнів до здорового способу життя й реалізації особистісно орієнтованого підходу у навчанні. Враховуючи специфіку професійної діяльності, майбутні вчителі повинні не лише володіти фаховими знаннями, але й активно розвивати м'які навички для успішної професійної адаптації та підвищення якості освітнього процесу, що обумовлює необхідність наукового дослідження даної проблеми.

Сучасні освітні реформи та запити суспільства вимагають від педагога не лише професійної майстерності, але й розвинених м'яких навичок, які можна розділити на п'ять груп основних груп: когнітивні здібності (критичне мислення, вміння вирішувати проблеми, інноваційний підхід, управління розумовим навантаженням, навички самонавчання та роботи з інформацією); соціальні навички (міжособистісна взаємодія, командна робота, лідерські якості, соціальний інтелект, відповідальність); комунікативні здібності (комунікація та етика спілкування); навички самоконтролю (управління імпульсами, концентрація уваги, емоційна регуляція та контроль поведінки, організація часу); а також навички позитивної самооцінки (розвинений емоційний інтелект і здатність до емпатії) [1, с. 58].

Для майбутніх учителів дисциплін фізкультурно-оздоровчого циклу ці навички мають особливе значення, адже вони безпосередньо впливають на якість освітнього процесу, мотивацію учнів до здорового способу життя та гармонійного розвитку. Окремо зауважимо, що до дисциплін фізкультурно-оздоровчого циклу в закладі загальної середньої освіти відносимо етика, інтегрований курс «Здоров'я, безпека та добробут», основи здоров'я, фізичку культуру.

На нашу думку, soft-skills – це комплекс особистісних якостей та навичок, що визначають успішну взаємодію з людьми, здатність до адаптації, командної роботи, емоційного саморегулювання, ефективного вирішення конфліктів. Вони доповнюють професійні (hard-skills) знання та вміння, забезпечуючи цілісність педагогічної компетентності.

Науковці [2] засвідчують, що м'які навички є критично важливими для успішної реалізації педагогічної діяльності. У сфері фізичного виховання вони набувають ще більшого значення, оскільки педагог часто виступає як мотиватор, організатор колективної активності, приклад емоційної стійкості [2, с. 303-304].

Концепція «Нова українська школа» [3] акцентує на формуванні наскрізних умінь, серед яких важливе місце посідають soft skills: критичне мислення, ініціативність, співпраця, відповідальність. Учитель розглядається не лише як носій знань, але як фасилітатор, тьютор і наставник, що створює сприятливе освітнє середовище. Вважаємо, що педагоги мають вміти налагоджувати діалог з учнями, підтримувати позитивний мікроклімат, стимулювати командну діяльність. Це потребує розвитку емоційного інтелекту, навичок рефлексії, емпатії, управління конфліктами.

Майбутні вчителі фізичної культури діють у багатовекторному просторі: фізичному, психологічному, емоційному. Це вимагає особливої уваги до формування:

- адаптивність до змін у робочих ситуаціях;
- вербальна і невербальна комунікація;
- вміння організовувати групову роботу;
- лідерство в спортивній діяльності;
- розвиток мотивації учнів;
- управління власними емоціями та емоціями інших.

Важливою умовою формування цих якостей є практика, що моделює реальні освітні ситуації, а також інтеграція тренінгових технологій у зміст дисциплін фахової підготовки [4, с. 103-106].

Для розвитку м'яких навичок доцільно використовувати:

- ведення рефлексивних щоденників;
- групові обговорення досвіду практики;
- кейс-аналіз педагогічних ситуацій;
- мікропроекти з організації освітніх або спортивних подій;
- ситуаційне моделювання та рольові ігри;
- тренінгові заняття.

Інтеграція цих методик у навчальні курси сприяє розвитку відповідальності, ініціативності, комунікаційної гнучкості [5]. Також важливою є участь студентів, особливо майбутніх педагогів, у волонтерських, соціальних та міжуніверситетських проєктах, які дозволяють застосовувати soft-skills у позааудиторній виховній роботі.

Так, на думку О. Самойленко для ефективного формування soft-skills у студентів педагогічних спеціальностей варто:

- використовувати платформу портфоліо для самоаналізу власного прогресу;
- запроваджувати окремі курси або модулі, присвячені м'яким навичкам;
- реалізовувати міждисциплінарні проєкти, що поєднують фахові й особистісні компетенції;
- розвивати культуру менторства та підтримки у студентських колективах;
- формувати освітнє середовище, що стимулює взаємодію, співпрацю та відкритість [6].

Soft-skills є невід’ємною складовою професійної підготовки майбутніх учителів дисциплін фізично-оздоровчого циклу [7]. Вони забезпечують не лише ефективну взаємодію педагога з учнями, батьками та колегами, а й сприяють створенню сприятливого освітнього середовища, орієнтованого на розвиток особистості кожного учня. Формування м’яких навичок під час навчання у закладах вищої освіти дозволяє готувати педагогів нового покоління – гнучких, відкритих до змін, емоційно зрілих, здатних до ефективної комунікації, співпраці та саморозвитку.

Інтеграція технологій розвитку м’яких навичок у галузь вищої освіти є однією з ключових передумов якісних змін у педагогічній сфері. Вона сприяє переходу від радянської моделі навчання до партнерської взаємодії, де в центрі уваги перебувають особистісний розвиток, рефлексія, креативність і співпраця. Результатом такого підходу є підготовка фахівців, які не лише володіють глибокими професійними знаннями, але й мають розвинений емоційний інтелект, вміння працювати в команді, здатність надихати інших і відповідати на потреби сучасного суспільства.

Література

1. Лукашова Т. Розвиток soft-skills у майбутніх учителів математики при вивченні теми «Діофантові рівняння». Фізико-математична освіта, 2022. Т. 36. № 4. с. 58.
2. Огнистий А., Огниста К. Формування «soft-skills» у майбутніх вчителів в процесі фізичного виховання (теоретико-методичний аспект). 2021. Вип. 3 (131). С. 303-304.
3. Концептуальні засади реформування середньої школи «Нова українська школа». Міністерство освіти і науки України. 40 с. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>.
4. Мажарова О. Формування готовності до професійно орієнтованого іншомовного спілкування майбутніх фахівців у коледжах технічного профілю : дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук за спец. 13.00.04. Вінницький державний педагогічний університет ім. В. Коцюбинського. Вінниця, 2016. С. 103-106.
5. Гальцова С. Особливості розвитку soft-skills педагогів у системі післядипломної педагогічної освіти. Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права. 2021. Вип. 2. С. 65-70. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dnchpu_2021_2_13.
6. Самойленко О. Педагогічні умови формування soft skills у майбутніх педагогів у процесі професійно-педагогічної підготовки. Молодь і ринок : наук.-пед. журнал. 2024. № 10 (230). С. 56-60.
7. Петрова Л., Подліняєва О. Soft skills як ціннісний компонент післядипломної освіти. InterConf. 2021. С. 169-176. DOI: <https://doi.org/10.51582/interconf.7-8.06.2021.016>.

Владислава Головацька,
студентка Криворізького державного
педагогічного університету
Іванна Размолодчикова,
к. п. н., доцент кафедри соціальної
педагогіки і соціальної роботи
Криворізького державного
педагогічного університету

РОБОТА СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА В ІНКЛЮЗИВНОМУ СВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Інклюзивна освіта на даний момент стає все більш доступною для різних верств населення, що досить позитивно впливає на загальний розвиток дітей з особливостями психофізичного розвитку. Суть створення інклюзивного середовища полягає в тому, що діти з особливостями психофізичного розвитку, приєднуються до освітнього процесу разом з нормо типовими дітьми, тим самим створюючи нові виклики та можливості для педагогічного колективу.

Роль соціального педагога у шкільному колективі спрямована на підтримку та надання допомоги дітям та їх сім'ям незалежно від того, до якої категорії вони відносяться.

Тож, інклюзивна освіта спрямована на забезпечення рівних умов навчання всім верствам населення. Пропонуємо детальніше зупинитися на розгляді понять «інклюзивна освіта» та «інклюзивне навчання».

А. Колупаєва дає таке визначення: «Інклюзивна освіта передбачає створення освітнього середовища, яке б відповідало потребам і можливостям кожної дитини, незалежно від особливостей її психофізичного розвитку. Інклюзивне навчання – гнучка, індивідуалізована система навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку в умовах масової загальноосвітньої школи за місцем проживання. Навчання (у разі потреби) відбувається за індивідуальним навчальним планом, забезпечується медико-соціальним та психолого-педагогічним супроводом».

Родини, які мають дитину з особливостями психофізичного розвитку, потребують більшої уваги з боку фахівців соціономічної сфери до яких входять: соціальні педагоги, психологи, фахівці із соціальної роботи, тощо. Представників цієї сфери відносять до професій «людина-людина», які мають володіти такими ключовими рисами, як саморефлексія та емпатія.

«Емпатія – збагнення емоційного стану, проникнення в переживання іншої людини».

У своїй роботі соціальний педагог може стикатися з проявом різних емоцій, як позитивних, так і негативних, які проявляє дитина, наприклад, страх, агресія, тривога і навіть депресія. Тому, емпатія є достатньо важливим аспектом для роботи в інклюзивному середовищі, вона сприяє підвищенню довіри між спеціалістом і дитиною з особливостями психофізичного розвитку.

«Рефлексія – міркування, сповнене сумнівів, протиріч. Аналіз власного психічного стану».

Соціальний педагог працюючи дітьми з особливостями психофізичного розвитку та їх родинами, може спонукати їх до рефлексії, що сприяє розвитку критичного мислення серед клієнтів. Ці поняття відносять до м'яких навичок фахівців, які є необхідними для проведення якісної роботи з дітьми з особливостями психофізичного розвитку. Соціальний педагог проводить з дітьми та їх родинами різноманітні види роботи. Це можуть бути:

Бесіди — обговорення проблем та потреби дитини та їх вирішення.

Групова робота з класом або батьками — проведення спільних заходів для зміцнення колективу.

Індивідуальна робота з дитиною або родиною — надання підтримки конкретній дитині або родині.

Консультації — надання професійної допомоги, порад, які стосуються навчального або соціального аспектів.

Ці види роботи сприяють більш якісній адаптації дітей з особливостями психофізичного розвитку до шкільного середовища. Не менш важливою є робота соціального педагога з педагогічним колективом, спеціаліст може проводити безліч тренінгів або розробляти курси для розвитку м'яких навичок в середині педагогічного колективу. Розвиваючи шкільний колектив та батьків соціальний педагог забезпечує швидку та якісну адаптацію дітей, батьків та педагогічного колективу до умов інклюзивного середовища.

Не менш важливу роль у вихованні дітей відіграє сім'я. Соціальний педагог проводить ознайомчі семінари з батьками, або особами, що їх замінюють про правильне поводження з дітьми з особливими освітніми потребами, адже не завжди родина ставить у пріоритет інтелектуальний розвиток дитини. Саме завдяки тісній співпраці фахівця соціономічної сфери з батьками поліпшуються комунікація між школою та родиною це призводить до поліпшення адаптації дитини з особливостями психофізичного розвитку до процесу навчання.

Також спеціаліст співпрацює з медичними установами, поліцією та різноманітними громадськими організаціями, що забезпечує, базову та різносторонню обізнаність фахівця й допомагає йому надавати допомогу дітям та родинам. Отже, соціальний педагог є невід'ємною частиною педагогічного колективу. Працюючи в інклюзивному середовищі він виконує колосальну роботу, яка спрямована на покращення сприймання дітей з особливостями психофізичного розвитку, тим самим виховуючи толерантне ставлення до людей, які суттєво відрізняються від інших.

Література

1. Колупаєва, А. А., & Таранченко, О. М. (2016). Інклюзивна освіта: від основ до практики. С.47
2. Шапар В. Б. Сучасний тлумачний психологічний словник. Х.: Прапор, 2007. 640 с.; с. 129, 428.
3. <https://nuph.edu.ua/slovník-psihologichnih-terminiv/>

Голодна Крістіна,
студентка кафедри соціальної
педагогіки і соціальної роботи Криворізького
державного педагогічного університету

ТЕХНОЛОГІЇ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ ІЗ ВУЛИЧНИМИ СУБКУЛЬТУРАМИ: ТЕОРЕТИЧНИЙ ОГЛЯД ПИТАННЯ

У сучасному суспільстві, де соціальні трансформації відбуваються з великою швидкістю, зростає значення соціально-педагогічної роботи з молоддю, зокрема з представниками вуличних субкультур. Вуличні субкультури виступають як форма самовираження та протесту проти усталених норм, ігнорування яких може призводити до соціальної ізоляції, девіантної поведінки та загострення соціальних проблем. Отже, актуальним стає дослідження теоретичних основ і технологій соціально-педагогічної роботи із представниками таких субкультур.

Актуальність дослідження зумовлена зростанням впливу неформальних об'єднань на молодь. Вуличні субкультури часто стають альтернативним середовищем соціалізації, яке формує цінності, поведінкові моделі та навіть майбутню життєву стратегію їхніх учасників. В умовах нестабільного соціально-економічного розвитку та зниження впливу традиційних соціальних інститутів, таких як сім'я та школа, молодь дедалі частіше шукає підтримки та самореалізації у неформальних групах. Це створює потребу у формуванні ефективних підходів до соціально-педагогічної роботи з даною категорією.

Важливість теми посилюється тим, що вуличні субкультури можуть бути як позитивним ресурсом розвитку особистості, так і чинником девіантної поведінки. Одні групи сприяють творчості, самовираженню та громадянській активності, інші – провокують маргіналізацію, насильство та протиправні дії. Соціально-педагогічна робота повинна не лише зменшувати ризики негативного впливу, а й використовувати потенціал субкультур для соціалізації молоді, її адаптації до сучасного суспільства.

Вуличні субкультури є унікальним соціальним явищем, яке формується під впливом культурних, економічних та соціальних факторів. Вони об'єднують молодь за спільними інтересами, стилем життя, нормами та цінностями, які можуть суттєво відрізнятися від загальноприйнятих. Вуличні субкультури часто виникають як реакція на соціальні виклики, прагнення самовираження або пошук альтернативного середовища для реалізації власного потенціалу. Вони можуть мати як позитивний, так і негативний вплив на особистість та суспільство загалом [2].

Поняття «вулична субкультура» включає в себе різноманітні молодіжні угруповання, що мають власні цінності, норми поведінки, стилі одягу та мовлення. Це можуть бути представники хіп-хопу, панки, скейтери, графітчики, футбольні фанати тощо. З точки зору соціальної педагогіки, субкультури – це особлива форма соціальної ідентифікації, що часто виникає на фоні соціально-економічної нестабільності, дефіциту уваги з боку родини та освітніх інституцій.

На нашу думку, феномен вуличних субкультур має глибокі соціальні корені та є невід'ємною частиною процесу соціалізації молоді. Через участь у таких групах підлітки і молодь отримують можливість самореалізації, знаходять підтримку однодумців та розвивають почуття приналежності до певної спільноти. Водночас вуличні субкультури можуть сприяти формуванню окремих поведінкових моделей, що відрізняються від загальноприйнятих соціальних норм, включаючи як креативні та інноваційні, так і девіантні чи деструктивні форми поведінки.

Додатково варто зауважити, що розуміння вуличних субкультур як явища, тісно пов'язаного з міським середовищем, активно розглядалося різними дослідниками протягом останніх кількох десятиліть. Зокрема, соціологи та культурологи вивчали цей феномен через призму як індивідуальних, так і групових процесів самовираження, змін у соціальних нормах та взаємодії з масовою культурою [3].

Субкультурний рух є важливим елементом сучасного суспільства, який відображає багатогранність соціальних процесів та індивідуальну потребу у самовираженні. Різноманітність видів субкультур демонструє, як окремі групи шукають альтернативні шляхи комунікації та формування ідентичності, відрізняючись від мейнстрімних культурних норм. Цей феномен знаходить своє відображення як у музичних та модних течіях, так і в політичних або ідеологічних об'єднаннях, що свідчить про його універсальність і актуальність.

Особливості субкультурного руху полягають у здатності адаптуватися до стрімких соціальних змін, зберігаючи при цьому власну автентичність та характерний стиль. Субкультури формують унікальні мовні коди, символіку, естетичні та поведінкові патерни, які дозволяють їх учасникам відчувати приналежність до спільноти та виразити свою індивідуальність. Ці явища часто стають відповіддю на соціальні виклики, економічну нерівність чи політичні кризи, перетворюючись у платформу для протистояння домінуючим культурним стандартам.

Молодіжні субкультури соціологи Великої Британії диференціювали за класовими лініями [1]:

- «прошкільні» субкультури середнього класу з орієнтацією на навчання та конформне існування;
- «вуличні» субкультури тінейджерів з робітничого класу з цінностями маскулинності;
- «антишкільні» субкультури «дна» – підлітків низьких соціальних верств, які гають час у кафе і пивних барах, засвоюючи цінності, у кращому випадку від засобів масової інформації.

Одним із важливих аспектів проблематики вуличних субкультур є відчуженість від традиційних соціальних інститутів. Багато представників таких спільнот мають проблеми з навчанням, уникають офіційного працевлаштування та не бажають інтегруватися у загальноприйняту систему цінностей. Це ускладнює їхню соціалізацію та може сприяти поширенню ідеологій, що суперечать нормам суспільства. Наприклад, деякі радикальні субкультури можуть пропагувати

антисоціальні ідеї, що лише посилює конфлікти між їхніми представниками та офіційними структурами.

Соціально-педагогічна робота з молоддю, яка належить до вуличних субкультур, потребує особливого підходу, що враховує специфіку їхнього світогляду, стилю життя, способу комунікації та ідентичності. Такі молодіжні групи, як правило, дистанціюються від традиційних форм соціалізації, тому завданням соціального педагога є побудова довірливих відносин і створення безпечного простору для взаємодії.

У соціально-педагогічній діяльності використовуються різноманітні технології, які можуть бути ефективними у роботі з вуличними субкультурами. Серед них варто виокремити:

- арт-терапевтичні технології – використання мистецтва (графіті, музика, танці) як інструменту самовираження та соціальної взаємодії;
- методи неформальної освіти – тренінги, майстер-класи, які сприяють розвитку критичного мислення, соціальних навичок та відповідальності;
- проектна діяльність – організація спільних заходів, акцій, фестивалів, які залучають молодь до соціально значущої діяльності;
- технології соціальної підтримки – передбачають надання індивідуальної допомоги, консультування, створення умов для соціальної адаптації молоді.

Також одним з основних методів є неформальна освіта, яка передбачає організацію тренінгів, творчих майстерень, фестивалів та воркшопів. Їхня тематика може бути пов'язана з інтересами молоді – музика, графіті, скейтбординг, стріт-арт тощо. Через спільну діяльність педагог має змогу не лише виявити лідерів групи, а й закласти основи для подальшого розвитку особистості.

Індивідуальна робота є також важливою частиною соціально-педагогічної практики. Молодь із вуличних субкультур часто має досвід травматичних подій, конфліктів з родиною або законом. Через бесіди, наставництво, консультації педагог може допомогти молодій людині усвідомити власні ресурси, встановити цілі та вийти за межі вузького субкультурного середовища.

Отже, робота із представниками вуличних субкультур вимагає від соціального педагога не лише глибокого розуміння соціокультурного контексту, а й володіння спеціальними технологіями, орієнтованими на діалог, підтримку та інтеграцію. Такий підхід дозволяє не тільки знизити рівень соціального ризику, а й сприяти формуванню позитивної ідентичності у молоді.

Література

1. Edwards Y. Street life cthnieity and social policy. The crowd in contemporary Britain: ed. By G. Gaskell, R. Benewick. L. : Sage, 1987. P. 123–154.
2. Радзієвський В. Про теорію та історію субкультур: нариси до субкультурології : монографія. Київ : Логос, 2013. 276 с.
3. Якуба О. Молодіжні рухи та їх базова типологізація. Незалежний культурологічний часопис «І». URL: <http://www.ji.lviv.ua>

Тетяна Данченко,
викладач ПЗ «Центр професійної
освіти і навчання»

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ СОЦІАЛЬНИХ РОБІТНИКІВ В УКРАЇНІ (НА ПРИКЛАДІ ПЗ «ЦЕНТР ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ І НАВЧАННЯ»)

У сучасному суспільстві роль соціального робітника набуває все більшої актуальності. Соціальна робота як професія покликана допомагати людям, які опинилися у складних життєвих обставинах, сприяти соціальній інтеграції та захисту прав людей. Відтак, питання якісної підготовки соціальних робітників для цієї галузі є надзвичайно важливим, а особливо з огляду на соціально-економічні виклики, що постають перед Україною протягом останнього десятиліття. У сучасних умовах соціально-економічного розвитку України важливе значення має розширення системи підготовки соціальних робітників на рівні професійної (професійно-технічної) освіти.

Погоджуємось з думкою науковців [8], що нині професії соціальної роботи визнані в усьому світі, і Україна не є винятком. З одного боку, процес усвідомлення потреби у фахівцях, здатних надавати різноманітні соціальні та соціально-педагогічні послуги в різних сферах життя, розпочався не так давно, а з іншого – саме позитивна тенденція та активні організаційні перетворення освітнього та соціального секторів державного управління призводять до модернізації системи [8, с. 172].

Варто зауважити, що незалежно від рівня освіти її здобуття у сфері соціальної роботи має базуватися на поєднанні теоретичних знань і практичних навичок. Вітчизняна модель підготовки соціальних робітників досі перебуває в процесі свого становлення, оскільки відбувається поєднання європейських ідей з пострадянськими традиціями та стереотипами.

Джерельну базу досліджень склали наукові праці: Архипової С. [1], Василюк Т. [8], Гребінь Л. [3], Лисоконя І. [4], Олійник К. [5], Поліщук В. [6], Размолодчикової І. [8], Слезанської Г. [7].

До основних факторів розширення системи підготовки соціальних робітників на рівні професійної (професійно-технічної) освіти відносимо:

- забезпечення невеликих міст і громад кваліфікованими соціальними робітниками задля реалізації соціальної роботи та забезпечення на інституційному рівні;
- підготовка кваліфікованих робітників дозволяє їм виконувати базові функції допомоги, підтримки та супроводу соціально вразливих категорій населення;
- розширення доступності професії для широкого кола населення, оскільки здобуття вищої освіти з кожним роком стає все складнішим процесом;
- широкий спектр можливостей працевлаштування (центри надання соціальних послуг, геріатричні заклади, притулки для дітей, центри соціальних служб, територіальні центри обслуговування населення);

– система професійної (професійно-технічної) освіти швидше реагує на запити ринку праці та суспільства.

Як стверджує І. Лисоконь щодо місії соціально освіти в Україні, то на його думку вона «полягає в підготовці конкурентоспроможних фахівців, які здатні професійно, на високому рівні забезпечити реалізацію соціальних потреб або вирішити соціальні проблеми людини в різних галузях і сферах життєдіяльності, використовуючи провідні міжнародні та вітчизняні практики» [4, с. 18].

З власного досвіду можемо стверджувати, що основу освітнього процесу становлять такі дисципліни, як інформатика, основи законодавства в соціальній сфері, основи першої домедичної допомоги, основи соціальної роботи, охорона праці, пожежна безпека, правила дорожнього руху, психологія, соціальні послуги тощо. Загалом навчальні програми побудовані з метою формування у здобувачів освіти таких компетентностей, як вміння працювати з різними категоріями населення, етичне мислення, здатність аналізувати соціальні процеси, комунікативні здібності, організація соціальних послуг, робота в команді.

Не можна оминати увагою, що професійна (професійно-технічна) освіта дозволяє впроваджувати практико-орієнтоване навчання, яке базується на реальних потребах соціальної роботи. З досвіду ПЗ «Центр професійної освіти і навчання» основу освітнього процесу складає практична підготовка за місцем роботи. Це дозволяє здобути реальний досвід і сформувати професійне мислення. Так, 20% освітнього процесу присвячені теоретичній підготовці, а 80% - практичній. Такий підхід робить випускників цього закладу освіти більш затребуваними на ринку праці, оскільки під час навчання у них було більше можливостей свої теоретичні знання відпрацювати на практиці.

Серед основних проблем, які ми можемо виокремити щодо підготовки соціальних робітників в Україні є:

- відсутність фахової асоціації;
- дефіцит зв'язку між програмою підготовки та потребами ринку праці;
- залишковий принцип фінансової підтримки соціальної сфери та її представників;
- недооцінення досліджень соціальної роботи як галузі;
- недостатній рівень фінансування освіти;
- незадовільна матеріально-технічна база деяких закладів освіти;
- нестача сучасних навчальних матеріалів;
- низький рівень престижності соціальних робітників як групи;
- обмежена кількість кваліфікованих викладачів, зокрема практиків.

Разом з тим, соціальна робота як професійна діяльність вимагає постійного професійного розвитку та підвищення кваліфікації, чого часто бракує на місцях. Цю проблему можна вирішити в сучасних умовах завдяки розвитку цифрових освітніх інструментів, які дозволяють здійснювати підготовку, перепідготовку або підвищення кваліфікації у дистанційному форматі.

Також важливо враховувати, що розвиток підготовки соціальних робітників на рівні професійно-технічної освіти сприятиме покращенню якості надання

соціальних послуг, розширенню можливостей зайнятості, а також зміцненню соціальної інфраструктури України.

На нашу думку задля підвищення якості підготовки соціальних працівників в Україні необхідно:

- впроваджувати інноваційні методи навчання, зокрема інтерактивні, цифрові та кейс-методи;
- забезпечити більш тісну співпрацю між закладами освіти та потенційними роботодавцями;
- осучаснити програми підготовки фахівців за професією 5133 Соціальний робітник відповідно до сучасних викликів;
- створювати навчальні платформи для дистанційного навчання та підвищення кваліфікації.

На підставі вище викладеного можемо підсумувати, що професійна підготовка соціальних робітників є важливою складовою розвитку соціального капіталу держави. В умовах трансформації українського суспільства зростає попит на робітників, здатних ефективно діяти у складних соціальних ситуаціях. Удосконалення системи підготовки соціальних робітників дозволить забезпечити ефективну соціальну підтримку громадян, які потрапили у складні життєві обставини.

Література

1. Архипова С. Компетентнісний підхід до професійної підготовки фахівців у галузі соціально-педагогічної діяльності. Вісник Львівського університету. Сер. : Педагогічна. 2009. Вип. 25. Ч 1. С. 99-105.
2. Василюк Т. Роль гуманітарних дисциплін у формуванні соціально компетентного випускника ВНЗ. Фундаменталізація змісту загальноосвітньої та професійної підготовки: проблеми і перспективи : матер. Всеукр. наук.-практ. конференції (м. Кривий Ріг, 22-23 жовтня 2015 року). Кривий Ріг, 2015. С. 32-33.
3. Гребінь Л. Особливості підготовки майбутніх соціальних робітників до роботи з дітьми сиротами, та дітьми, що залишились без батьківського піклування. URL: <https://dspace.udpu.edu.ua/handle/6789/4903>
4. Лисоконь І. Теоретичний аналіз актуальних питань вищої соціальної освіти України в освітологічному дискурсі. Концептуально-технологічна модель підготовки майбутніх фахівців соціально-педагогічної сфери [монографія] / авт. кол. Т. Василюк, І. Лисоконь, І. Размолодчикова, І. Шимко ; упоряд. І. Лисоконь. Кривий Ріг : КДПУ, 2022. С. 7-50.
5. Олійник К. Професійна етика та спілкування в соціальній роботі. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота. № 33. 2014. С. 126-128.
6. Поліщук В. Теорія і методика професійної підготовки соціальних педагогів в умовах неперервної освіти : дис. д-ра пед. наук : 13.00.04 / Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка. Тернопіль, 2006. 454 с.

7. Слозанська Г. Упровадження посади фахівця із надання соціальних послуг населенню в умовах об'єднаної територіальної громади: труднощі, що виникають. Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки. № 1(1). 2017. С. 267-276.

8. Vasyliuk T., Lysokon I., Razmolodchykova I. Professional training of specialists for children`s services. Prospective directions Of scientific and Practical activity. 2023. pp. 172-192. URL: <https://doi.org/10.31812/123456789/7047>

Вікторія Дейнеко,
студентка Криворізького державного
педагогічного університету
Іванна Размолодчикова,
к. п. н., доцент кафедри соціальної
педагогіки і соціальної роботи
психолого-педагогічного факультету
Криворізького державного
педагогічного університету

РОБОТА ФАХІВЦЯ СОЦІОНОМІЧНОЇ СФЕРИ З ПРОФІЛАКТИКИ ЖОРСТОКОГО ПОВОДЖЕННЯ ТА НАСИЛЬСТВА НАД ДІТЬМИ

Проблема бездоглядності, жорстокого поводження та насильства над дітьми є однією з найгостріших соціальних тем сучасності. Відсутність належного захисту дітей, неналежні умови виховання та насильство спричиняють глибокі негативні наслідки для психічного та фізичного розвитку дитини, а також впливають на суспільство в цілому. Такі діти часто стикаються з труднощами у навчанні, мають проблеми з адаптацією в суспільстві, стають вразливими до девіантної поведінки, залежностей та інших соціальних негараздів.

Згідно з статистичними даними, кожна четверта дитина в певний період свого життя може стати жертвою того чи іншого виду насильства або нехтування її правами. Це створює важливу необхідність для втручання соціальних фахівців, психологів, педагогів та представників правоохоронних органів для захисту прав дитини та створення умов, які сприяють її гармонійному розвитку.

Фахівець соціономічної сфери відіграє надзвичайно важливу роль у вирішенні цієї проблеми, оскільки саме він здатний своєчасно виявити ризики та сприяти створенню безпечного середовища для дітей. Його діяльність спрямована на профілактику негативних явищ, роботу з батьками, школами, соціальними службами та іншими структурами з метою захисту дітей та їхнього добробуту. В умовах сучасного суспільства, де діти можуть залишатися вразливими як у сімейному, так і в суспільному середовищі, соціономічна робота має особливе значення.

Дитинство – це найважливіший етап у становленні особистості, період, коли закладаються основи світосприйняття, моральні принципи та емоційна стабільність. Проте для багатьох дітей цей період супроводжується не теплом і захистом, а байдужістю, насильством і жорстокістю. Бездоглядність, фізичне та психологічне насильство мають глибокі наслідки, що можуть формувати деструктивні моделі поведінки, спричиняти психоемоційні розлади та навіть впливати на соціальну адаптацію в майбутньому.

Причини цього явища є багатогранними та мають як соціальну, так і психологічну природу. Вони охоплюють складні економічні умови, дисфункціональні сімейні відносини, відсутність належного державного контролю, а також внутрішні психологічні фактори, які сприяють агресивній поведінці

дорослих щодо дітей. Розуміння цих факторів є ключовим для розробки ефективних заходів профілактики та втручання.

Соціальні та психологічні фактори часто взаємопов'язані й підсилюють один одного. Наприклад, економічна криза може стати причиною соціальної ізоляції родини, що у свою чергу сприяє емоційному вигоранню батьків та їхній нездатності належно піклуватися про дітей. Для ефективної профілактики важливо враховувати ці взаємозалежності, застосовуючи інтегрований підхід до вирішення проблеми.

Соціальні та психологічні причини бездоглядності, жорстокості та насильства над дітьми потребують глибокого аналізу та врахування у профілактичній діяльності фахівців соціономічної сфери. Лише комплексна робота з усунення цих причин може забезпечити безпечне середовище для гармонійного розвитку дітей.

Аналіз статистики щодо бездоглядності, жорстокості та насильства над дітьми дозволяє окреслити масштаб проблеми, її динаміку та характерні особливості. У сучасному світі ці явища мають глобальний характер і зумовлюють значні негативні наслідки для розвитку дітей та суспільства в цілому.

За даними міжнародних організацій, таких як ЮНІСЕФ та Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ), мільйони дітей у світі щорічно стають жертвами насильства. У середньому, кожна друга дитина віком до 17 років хоча б раз у житті зазнавала фізичного, психологічного або сексуального насильства. При цьому багато випадків залишаються непоміченими або не потрапляють у статистику через стигматизацію проблеми та небажання постраждалих повідомляти про інциденти.

У контексті України проблема дитячої бездоглядності та жорстокого поводження посилилася через низку соціально-економічних і політичних чинників, таких як військовий конфлікт, внутрішнє переселення, бідність та розпад сімей. Згідно з офіційними даними, щорічно до органів опіки потрапляють тисячі дітей, які стали жертвами насильства чи опинилися в ситуації бездоглядності.

Аналіз статистичних даних підтверджує, що бездоглядність, жорстокість і насильство над дітьми є серйозними викликами для сучасного суспільства. Ці явища мають негативний вплив на розвиток особистості, створюючи ризики для емоційного, фізичного та соціального благополуччя дітей. Основними тенденціями є зростання прихованих форм насильства, посилення вразливості дітей у складних життєвих обставинах та негативний вплив сучасних глобальних криз.

Для ефективної боротьби з цією проблемою необхідне вдосконалення системи соціального захисту дітей, посилення профілактичної роботи, підвищення обізнаності населення та розвиток ефективних механізмів виявлення і запобігання насильству. Комплексний підхід до аналізу статистики та врахування сучасних тенденцій дозволить забезпечити адекватну допомогу дітям, які її потребують.

Література

1. Запобігання та протидія домашньому насильству: інформаційні матеріали для фахівців, які працюють з дітьми та молоддю в громадах. Міністерство

соціальної політики України. <https://dismp.gov.ua/zapobihannia-ta-protydiia-domashnomu-nasyilstvu-informatsijni-materialy-dlia-fakhivtsiv-iaki-pratsiuiut-z-ditmy-ta-moloddiu-v-hromadakh/>

2. Національна стратегія захисту дітей від насильства на 2021–2025 роки. Кабінет Міністрів України. <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-shvalennya-nacionalnoyi-strategiyi-250221-155>

3. Психологічна реабілітація дітей, які стали жертвами насильства. Практичний посібник для психологів. АПН України. <https://apn.gov.ua/research/violence-children-rehabilitation.html>

4. Роль соціальних служб у запобіганні насильству над дітьми. Науковий журнал «Соціальний захист». <https://socialprotection.org.ua/role-of-social-services>

Демченко Олександр,
студент кафедри соціальної педагогіки
і соціальної роботи Криворізького
державного педагогічного університету

МОНІТОРИНГ ЕФЕКТИВНОСТІ НАУКОВО-МЕТОДИЧНОЇ РОБОТИ В ЗАКЛАДІ ОСВІТИ: ПІДХОДИ, ПОКАЗНИКИ, ІНСТРУМЕНТИ

У сучасних умовах реформування вітчизняної системи освіти, впровадження компетентнісного підходу, цифровізації та орієнтації на якість освіти, особливої актуальності набуває науково-методична діяльність закладу освіти. Вона є основним механізмом підтримки професійного розвитку педагогічних кадрів, модернізації освітнього процесу та впровадження інноваційних практик. Часто науково-методична робота зводиться до формального виконання плану заходів, без належного оцінювання результатів, рефлексії чи стратегічного бачення. Це знижує ефективність педагогічної діяльності та не сприяє досягненню високих освітніх результатів.

Нині активно досліджують управління освітою, освітню політику та управління науково-методичною роботою в закладі освіти такі науковці як: В. Бобрицька [9], І. Жерносек [2], І. Лисоконь [3], І. Смагін [5], І. Упатова [7], Л. Тихенко [6], О. Поліщук [4], С. Бухальська [1], Ю. Ямполь [8] тощо.

На нашу думку, науково-методична робота в закладі освіти – це систематична діяльність, спрямована на вдосконалення професійної компетентності педагогічних працівників, розвиток їхнього науково-дослідного потенціалу, впровадження інноваційних технологій навчання. Одним із ключових напрямів управління цією діяльністю є моніторинг її ефективності, що забезпечує зворотний зв'язок, прийняття управлінських рішень на основі доказів і сприяє підвищенню якості освітнього процесу.

Варто зауважити, що моніторинг у контексті науково-методичної роботи можна визначити як системне, цілеспрямоване спостереження за динамікою і результатами методичної діяльності педагогів, яке дозволяє своєчасно виявляти проблеми та приймати відповідні управлінські рішення. Тому, головною метою моніторингу є оцінити реальний стан методичної роботи, з'ясувати її вплив на якість освітнього процесу, забезпечити умови для професійного зростання вчителів.

У практиці освітнього менеджменту виокремлюють кілька підходів до здійснення моніторингу:

- аналітико-прогностичний підхід – дозволяє аналізувати тенденції розвитку, будувати прогнози щодо ефективності впроваджених заходів;
- комплексний підхід – поєднання кількох підходів для отримання багатовимірної картини стану методичної роботи;
- результативний підхід – акцент на кінцевих результатах (рівень сформованості компетентностей педагогів, якість розроблених матеріалів, успішність учнів тощо);

- формувальний підхід – спрямований на виявлення сильних і слабких сторін методичної роботи з метою корекції і вдосконалення.

Можемо з досвіду роботи виокремити показники ефективності науково-методичної роботи в закладі освіти. Показники можуть бути кількісними та якісними (Табл. 1).

Таблиця 1

Кількісні та якісні показники ефективності науково-методичної роботи в закладі освіти

Кількісні показники	Якісні показники
відсоток участі педагогів у методичній роботі; кількість проведених методичних заходів (семінарів, тренінгів, майстер-класів); кількість публікацій педагогів; кількість розроблених інноваційних матеріалів.	вплив на результати навчання здобувачів освіти; зміни в педагогічній практиці після впровадження нових методик; рівень задоволеності педагогів умовами для професійного зростання; якість методичних матеріалів.

Джерело: складено автором.

Варто зауважити, що задля ефективного збору й аналізу інформації використовуються різноманітні методи та засоби:

- SWOT-аналіз, діагностичні карти, електронні журнали участі;
- аналіз документації (плани роботи методоб'єднань, звіти, протоколи засідань);
- анкетування педагогів для визначення потреб, рівня мотивації, задоволеності методичною роботою;
- інтерв'ювання (індивідуальні чи групові бесіди);
- спостереження за методичними заходами, відкритими уроками.

Надалі зупинімо свою увагу на інноваційній діяльності, яка пов'язана із науково-методичною діяльністю в закладі освіти. Вважаємо, що сучасна система освіти перебуває в постійному розвитку, реагуючи на соціальні, економічні та технологічні виклики. Одним із важливих напрямів забезпечення її якості є діяльність методичної служби закладу освіти, яка має не лише підтримувати професійне зростання педагогів, а й ставати рушієм освітніх інновацій. У цьому контексті інноваційне управління методичною службою постає як ключовий фактор, що визначає ефективність та результативність освітнього процесу.

Пропонуємо до інноваційних форми науково-методичної роботи в закладі освіти віднести: методичні стартапи та освітні хакатони, мозкові штурми, World Café, фасилітаційні сесії, онлайн-курси, мікронавчання, вебінари, педагогічні коучинг-сесії та цифрові платформи для обміну досвідом (педагогічні блоги, спільноти в соцмережах).

На наш погляд методичне об'єднання з числа вчителів-методистів та вчителів-новаторів в закладі освіти виконує функцію «освітнього модератора», який поєднує інтереси адміністрації, вчителів та учнів. Так, у системі інноваційного

управління закладом освіти методичне об'єднання: забезпечує наставництво та підтримку молодих педагогів, здійснює аналіз освітніх результатів та методичної діяльності, координує впровадження новітніх педагогічних технологій, організовує дослідницьку і проєктну роботу вчителів, сприяє формуванню професійних спільнот.

На підставі вище викладено можемо зробити висновок, що моніторинг ефективності науково-методичної роботи є важливою складовою управлінського процесу в закладі освіти. Його грамотна організація забезпечує не лише підвищення якості методичної діяльності, а й сприяє розвитку професійної спільноти, адаптації до викликів часу та вдосконаленню освітньої практики загалом. Тому, для досягнення високих результатів важливо дотримуватися системності, прозорості, відкритості результатів моніторингу та залучення до нього самих педагогів як активних учасників процесу. Водночас, інноваційне управління науково-методичною діяльністю в закладі освіти – це не просто модернізація форм і методів роботи, а системна стратегічна діяльність, орієнтована на розвиток особистісного і професійного потенціалу педагогів, а отже – на підвищення якості освіти в цілому.

Література

1. Бухальська С. Розвиток педагогічної компетенції викладачів у системі методичної роботи медичного коледжу: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Київ: Київ. ун-т імені Б. Грінченка, 2013. 20 с.
2. Жерносек І. Науково-методична робота в навчальному закладі системи загальної середньої освіти: монографія. Київ, 2000. 124 с.
3. Лисоконь І. Науково-організаційні особливості фінансування закладів вищої освіти України в теорії та практиці управління вищою освітою. Академічні візії. 2025. Вип. 40. 8 с. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14886491>
4. Поліщук О., Лисоконь І., Різак Г. Організаційні засади функціонування системи вищої освіти в Україні та її відповідність європейським вимогам. Педагогічна Академія: наукові записки. 2025. Вип. 15. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14843090>
5. Смагін І. Нормативний та педагогічний зміст поняття «науково-методична робота» в системі загальної середньої освіти. Вісник Житомирського державного університету. 2012. Вип. 66 (Педагогічні науки). С. 52-55.
6. Тихенко Л. Науково-методична діяльність як ефективний засіб оптимізації навчально-виховної, організаційної та методичної роботи в позашкільних навчальних закладах. Педагогічні науки: теорії, історії, інноваційні технології. 2010. № 4 (6). С. 220-230.
7. Упатова І. Науково-методична робота як чинник професійного становлення учителя в умовах модернізації освіти. Scientific Notes of the Pedagogical Department. 2015. № 30. С. 171-179. URL: <https://periodicals.karazin.ua/pedagogy/article/view/3518>
8. Ямполь Ю. Професійний розвиток педагога як основна мета розвитку менеджменту якості закладу освіти. Людинознавчі студії : зб. наук. праць ДДПУ

імені Івана Франка. Дрогобич : ВД Гельветика, 2023. Вип. 16/48 : Педагогіка. С. 229-235.

9. Bobrytska V., Krasylnykova H., Ladohubets N., Vorona L. & Lysokon I. (2023). Involvement of stakeholders in the transformation of educational services via taking advantage of extra-curriculum educational activities in the settings of education reform. *International Journal of Educational Methodology*. 2023. 9 (1). Pp. 107-122. DOI: <https://doi.org/10.12973/ijem.9.1.107>

Юрій Дума,
здобувач третього освітньо-наукового
рівня вищої освіти Українського державного
університету імені Михайла Драгоманова
Оксана Міхєєва,
к.п.н., доцент, завідувач кафедри
соціальної освіти та соціальної роботи
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова

ХАРАКТЕРИСТИКА ВИКОРИСТАННЯ КОМУНІКАЦІЙНИХ КАНАЛІВ ЦЕНТРАМИ СОЦІАЛЬНИХ СЛУЖБ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ДОСТУПНОСТІ ПОСЛУГ НАСЕЛЕННЮ

У сучасних умовах соціальні служби стикаються з новими викликами: необхідністю швидкого реагування на потреби населення, забезпечення рівного доступу до послуг і розширення каналів комунікації. Використання сучасних комунікаційних технологій стає ключовим чинником підвищення ефективності роботи центрів соціальних служб та забезпечення доступності їхніх послуг для різних груп населення.

На сьогодні основними комунікаційними каналами центрів соціальних служб є: соціальні мережі, такі як Facebook, Instagram, Telegram і TikTok, що стали потужними інструментами для інформування громадськості про надання соціальних послуг, заходи підтримки, освітні кампанії та актуальні програми допомоги. Перевагою цих каналів є оперативність поширення інформації, інтерактивність, можливість зворотного зв'язку та охоплення широкої аудиторії; офіційні вебресурси центрів соціальних служб забезпечують детальне і структуроване інформування населення. Тут розміщуються новини, нормативно-правові акти, роз'яснення процедур отримання допомоги, електронні форми заяв, а також можливість онлайн-звернень; телефонні комунікації залишаються важливим засобом зв'язку, особливо для людей старшого віку або осіб, які мають обмежений доступ до Інтернету. Гарячі лінії забезпечують оперативне надання консультацій, підтримку у кризових ситуаціях та перенаправлення до відповідних спеціалістів; використання чат-ботів у месенджерах та спеціальних мобільних додатків дозволяє швидко відповідати на запити громадян, автоматизувати обробку стандартних звернень, надавати послуги в режимі 24/7 та підвищувати якість комунікації; у період карантинних обмежень онлайн-заходи стали незамінними для проведення групових консультацій, тренінгів та семінарів з метою підвищення обізнаності населення щодо своїх соціальних прав і можливостей [3, с.39].

Перевагами використання сучасних комунікаційних каналів є те що вони дають можливість підвищити рівень доступності до соціальних послуг. Громадяни можуть звертатися за допомогою без обмеження у часі та географії. Ще однією перевагою є можливість оперативного реагування. Що дозволяє скоротити час між запитом і наданням відповіді або послуги. Перевагою також є забезпечення

можливості швидкого отримання зворотного зв'язку від населення та врахування потреб різних цільових груп. Завдяки цифровим технологіям можливе індивідуальне налаштування інформаційних кампаній [1, с.10].

При використанні комунікаційних каналів працівники Центрів соціальних служб мають враховувати ряд особливостей. Центри соціальних служб обслуговують широкий спектр громадян — від дітей до людей похилого віку, осіб з інвалідністю, внутрішньо переміщених осіб, сімей, які перебувають в СЖО. Тому, важливо адаптувати канали комунікації під рівень цифрової грамотності, вікові особливості та доступ до технологій кожної цільової групи. Наприклад, молодь частіше користується та отримує інформацію через Instagram, TikTok, Telegram-боти, а люди похилого віку — через телефонні консультації, особисті зустрічі [2, с. 21].

Важливим є забезпечення мультиканальності комунікації. Одного каналу недостатньо для охоплення всієї аудиторії. Ефективність досягається шляхом використання кількох каналів одночасно (соцмережі, вебсайти, гаряча лінія, офлайн-пункти консультування). При цьому інформація має бути узгодженою та доступною на всіх платформах. Соціальні служби повинні максимально швидко обробляти запити громадян, особливо в кризових ситуаціях. Використання чат-ботів, електронних форм звернення, онлайн-консультацій прискорює цей процес.

Сучасні комунікаційні технології дозволяють адресувати інформацію конкретним групам громадян відповідно до їхніх потреб. Наприклад, розсилки через месенджери щодо допомоги внутрішньо переміщеним особам у конкретній області.

При використанні електронних каналів важливо гарантувати: захист персональних даних, конфіденційність звернень, безпечне зберігання інформації про отримувачів послуг [4, с.12] .

Працівники центрів соціальних служб мають постійно підвищувати кваліфікацію у сфері цифрових технологій. Також важливо допомагати громадянам навчатися базовим навичкам користування сучасними комунікаційними інструментами.

Особливості використання комунікаційних каналів у діяльності центрів соціальних служб полягають у гнучкості, оперативності, безпеці та орієнтації на потреби різних груп населення. Лише комплексний підхід дозволить забезпечити доступність соціальної допомоги кожному громадянину.

Незважаючи на значні переваги існують певні труднощі щодо використання комунікаційних каналів у роботі Центрів соціальних служб. Це пов'язано з цифровою нерівністю, не всі верстви населення мають доступ до Інтернету чи володіють необхідними навичками роботи в соціальних мережах; питання безпеки персональних даних, виникає постійна необхідність забезпечення захисту конфіденційної інформації; працівники центрів мають володіти сучасними комунікаційними технологіями та навичками цифрової етики.

Ефективне використання сучасних комунікаційних каналів відкриває нові можливості для підвищення доступності соціальних послуг в Україні. Центри соціальних служб повинні активно розвивати цифрові сервіси, водночас не

забуваючи про традиційні форми комунікації для підтримки найбільш вразливих груп населення. Інтегроване використання різних каналів сприятиме створенню більш відкритої, інклюзивної та клієнтоорієнтованої системи соціальної підтримки.

Правильно обрані та використані комунікаційні канали значно підвищують рівень обізнаності населення про послуги соціальних служб, спрощують процедуру звернення і сприяють більш оперативному наданню допомоги. Центри соціальних служб активно використовують різні канали комунікації — телефонні лінії, електронну пошту, офіційні вебсайти, соціальні мережі, мобільні додатки та особисті консультації. Такий підхід дозволяє враховувати потреби різних вікових та соціальних груп населення. Впровадження онлайн-ресурсів і дистанційних консультацій значно спростило доступ до соціальних послуг, однак виникла потреба у навчанні певних груп користувачів базовим навичкам цифрової комунікації. Ефективне використання комунікаційних каналів передбачає врахування індивідуальних потреб отримувачів послуг, адаптацію способів донесення інформації відповідно до їхнього віку, стану здоров'я, рівня освіти та соціального становища.

Серед основних викликів — нестача ресурсів для забезпечення технічної підтримки, нерівномірне покриття інтернетом у сільських територіях, а також недостатнє фінансування інформаційно-комунікаційних заходів. Доцільно розширювати партнерства з громадськими організаціями, впроваджувати інноваційні технології для зворотного зв'язку, розвивати мобільні додатки, а також проводити регулярні тренінги для працівників центрів соціальних служб з ефективною комунікації.

Отже, ефективне використання різноманітних комунікаційних каналів центрами соціальних служб значно підвищує доступність їхніх послуг для населення. Поєднання традиційних та цифрових способів комунікації дозволяє охопити широку аудиторію, враховуючи її різноманітні потреби. Водночас важливо розвивати цифрову грамотність громадян і вдосконалювати технічну базу для подолання існуючих бар'єрів у доступі до соціальних послуг.

Література

1. Ісаченко В. (2020) Механізми управління системою комунікативної діяльності в соціальній роботі // Соціальна робота та соціальна освіта. Вип. 2(5), 2020. С. 5-12.
2. Костєва Т. Б. (2021) Комунікації в соціальній сфері : методичні вказівки. Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2021. 36 с
3. Міхеєва О.(2024) Характеристика комунікаційних технологій у соціальній роботі. СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА: ВИКЛИКИ ЧАСУ: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, що присвячена 190-річчя УДУ імені Михайла Драгоманова (24 квітня 2024 року). Київ: Український державний університет імені Михайла Драгоманова, 2024. С. 38-40.
4. Перхайло Н.А. Сучасні комунікативні технології в соціальній роботі: навчально-методичний посібник. Переяслав-Хмельницький: ФОП Домбровська Я.М., 2018. 113 с.

Андрій Запiтецький,
здобувач третього освітньо-наукового
рівня вищої освіти Українського державного
університету імені Михайла Драгоманова

Оксана Міхєєва,
к.п.н., доцент, завідувач кафедри
соціальної освіти та соціальної роботи
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова

СОЦІАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНА РОБОТА З ОСОБАМИ З ІНВАЛІДНІСТЮ В УМОВАХ ЦЕНТРІВ

Соціальна реабілітація є невід'ємною частиною системи соціального захисту осіб з інвалідністю і спрямована на їхнє відновлення, адаптацію та інтеграцію у суспільство.

Забезпечення гідного стандарту життя осіб з інвалідністю є важливою складовою цивілізованого суспільства. Центри соціальної реабілітації в Україні здійснюють комплексні заходи, що дозволяють людям з інвалідністю соціалізуватись, отримувати нові навички та інтегруватись у суспільство.

Центри соціальної реабілітації є основними інституціями, які забезпечують надання цілого спектру послуг: соціально-побутову підтримку, психологічну допомогу, професійне навчання, арт-терапію, фізичну реабілітацію. Соціальна реабілітація спрямована на створення умов для самостійного життя, соціальної адаптації та професійної реалізації осіб з інвалідністю. Центри соціальної реабілітації створюють сприятливі умови для відновлення фізичної, психічної та соціальної активності осіб з інвалідністю.

Основними напрямками соціально-реабілітаційної роботи більшості Центрів є:

- створення умов для активної участі осіб з інвалідністю в суспільному житті. Центри організовують культурні та спортивні заходи, тренінги і семінари в яких беруть участь особи з інвалідністю.

- забезпечення психологічної підтримки. Центри забезпечують безпосередню роботу з психологами та організовують консультації психологів, сесії арт-терапії та соціальні ігри.

- сприяння самостійності. Даний напрям дозволяє забезпечити формування навичок самообслуговування, орієнтації в середовищі осіб з інвалідністю.

- сприяння професійній реалізації. В межах даного напрямку Центри організовують стажування, профорієнтаційні зайняття, налагоджують співпрацю з кар'єрними центрами, центрами зайнятості.

Центри реабілітації осіб з інвалідністю орієнтовані на виконання завдань, що забезпечують соціальну адаптацію, психологічну підтримку, професійну орієнтацію та фізичну реабілітацію осіб з інвалідністю. Центрами організовуються заняття та програми, що дозволяють особам з інвалідністю розвивати соціальні

навички, удосконалювати навички комунікації та самообслуговування. В межах психологічної підтримки Центрами організовуються сесії з психологами, заняття спрямовані на корекцію психо-емоційних станів та соціальних наслідків інвалідності. Важливим завданням Центрів при роботі з особами з інвалідністю є забезпечення професійної орієнтації, в межах даного напрямку Центри організовують навчання осіб з інвалідністю новим професіям, забезпечують працевлаштування таких осіб. І невід'ємним напрямом усіх реабілітаційних Центрів є забезпечення фізичної реабілітації.

Важливою частиною реабілітації є індивідуальний підхід, виходячи із особливостей кожної людини: її віку, ступеню інвалідності, психологічних особливостей та соціальних потреб.

Сучасні центри соціально-реабілітаційних послуг співпрацюють з громадськими організаціями, владними структурами та волонтерами, що сприяє розширенню спектру доступних послуг. Центри соціальної реабілітації в Україні активно застосовують інноваційні методики та орієнтуються на європейські стандарти інклюзії, що створює нові можливості для самореалізації людей з інвалідністю.

Формами соціально-реабілітаційної роботи в Центрах переважно є індивідуальні та групові форми. Індивідуальні форми роботи забезпечуються через консультування; через розробку персональних реабілітаційних планів, які враховують особисті потреби, стан здоров'я, життєві цілі осіб з інвалідністю; соціальний супровід під час працевлаштування, здобуття освіти, адаптації у громаді [1, с.238].

Групові форми соціально-реабілітаційної роботи забезпечуються через організацію тренінгів з розвитку навичок самообслуговування, розвитку комунікаційних навичок, подолання стресу, мотивації. Ефективною формою групової роботи стали групи підтримки та взаємодопомоги, що дозволяють обмінюватись досвідом, емоційною підтримкою. Досить часто в межах Центрів організовуються форми роботи соціально-культурного спрямування, а саме творчі майстер-класи з малювання, декоративно-ужиткового мистецтва, організація свят, концертів, виставок за участі осіб з інвалідністю, організовуються екскурсії, культурні подорожі, участь у громадських заходах [6, с.90].

Значна увага у Центрах приділяється професійній та трудовій реабілітації, тому часто діють навчальні курси і семінари за професіями, доступними з урахуванням стану здоров'я особи з інвалідністю, тренувальні майстерні (виготовлення виробів, ІТ, ручна праця), підтримка підприємницьких ініціатив осіб з інвалідністю.

Центрами реабілітації забезпечується розробка та впровадження освітніх програм, які спрямовані на адаптивне навчання з використанням інклюзивних методик, онлайн-курсів, що доступні для людей з вадами зору, слуху, опорно-рухового апарату. В межах даного напрямку соціальні працівники Центрів здійснюють освітній супровід дітей і молоді з інвалідністю для здобуття освіти.

Важливим аспектом соціально-реабілітаційної роботи Центрів є здійснення підтримки родин осіб з інвалідністю, які залучаються або включені у

реабілітаційний процес. За даним напрямом організовуються консультації для батьків і родичів, групи взаємопідтримки сімей осіб з інвалідністю, освітньо-просвітницькі форми роботи щодо прав, можливостей, інструментів підтримки [4].

У Центрах часто працює багатопрофільна команда: лікарі, фізичні терапевти, психологи, соціальні працівники, реабілітологи.

Робота в Центрах будується за принципами доступності, залучення, розвитку самостійності й соціальної інтеграції осіб з інвалідністю в суспільство.

В Україні ряд Центрів стикаються з низкою проблем, що утруднює надання повноцінних реабілітаційних послуг. Такими проблемами є:

- нестача фінансування: брак коштів на сучасне обладнання (реабілітаційні тренажери, спеціальні засоби); недостатнє фінансування програм адаптації, реабілітації та культурних заходів; низька заробітна плата працівників, що спричиняє кадровий голод.

- недостатнє матеріально-технічне забезпечення. Старе або зношене обладнання. Відсутність сучасних технологій для роботи з різними видами інвалідності (наприклад, обладнання для людей з вадами зору або слуху). Архітектурна недоступність деяких приміщень (пандуси, ліфти, зручні туалети).

- брак кваліфікованих кадрів. Недостатня кількість фахівців: психологів, ерготерапевтів, фізичних терапевтів, соціальних працівників. Обмежені можливості для постійного підвищення кваліфікації персоналу.

- відсутність індивідуалізації реабілітаційних програм. Уніфікований підхід до реабілітації без урахування особистих потреб та можливостей кожної особи. Недостатній розвиток індивідуальних планів реабілітації (ІПР) з реальним залученням самої особи.

- проблеми інтеграції в суспільство. Недостатньо програм, які б сприяли активному залученню осіб з інвалідністю до громадського життя, освіти, працевлаштування. Існують стереотипи у суспільстві, що ускладнюють повноцінну соціалізацію таких осіб.

- низький рівень взаємодії з родинами. Центри часто мають обмежені можливості роботи з родинами осіб з інвалідністю, хоча підтримка сім'ї є ключем до успішної реабілітації. Недостатня просвіта батьків щодо прав і можливостей їхніх дітей.

- бюрократичні труднощі. Складні процедури оформлення документів для отримання послуг. Перевантаженість персоналу паперовою роботою замість реальної реабілітаційної діяльності.

- психоемоційне вигорання працівників. Робота в умовах постійного стресу без належної психологічної підтримки для персоналу призводить до вигорання й зниження ефективності їх роботи.

Особливо в умовах війни багато Центрів ще додатково стикаються з додатковими викликами: збільшенням кількості осіб з новонабутою інвалідністю (військові, цивільні постраждали); потреба в реабілітації після бойових травм і ПТСР; пошкодження або знищення інфраструктури через бойові дії [2, с. 124].

Таким чином, центри соціальної реабілітації є важливими ланками у створенні інклюзивного суспільства та забезпечують особам з інвалідністю

можливість досягти повноцінної соціальної участі та знайти своє місце у суспільстві.

Соціально-реабілітаційна робота з особами з інвалідністю в умовах Центрів відіграє важливу роль у забезпеченні їхнього особистісного розвитку, соціальної адаптації та інтеграції в суспільство. Центри реабілітації створюють можливості для отримання комплексної допомоги — медичної, психологічної, педагогічної, професійної та соціальної — сприяючи максимальному відновленню функціональних можливостей людини та підвищенню її якості життя. Ефективність такої роботи залежить від індивідуалізованого підходу, професійної підготовки кадрів, сучасного матеріально-технічного забезпечення та тісної співпраці з родинами осіб з інвалідністю. Однак сьогодні Центри стикаються з низкою викликів: недостатнім фінансуванням, браком ресурсів, кадровими проблемами, що потребує системних реформ і державної підтримки. Удосконалення роботи Центрів шляхом модернізації послуг, розвитку інклюзивних програм та активної соціальної інтеграції осіб з інвалідністю є важливою передумовою для формування справедливого та гуманного суспільства.

Література

1. Мирошніченко Н.О. (2019) Професійна підготовка соціальних працівників до інтеграції дітей-інвалідів у соціум. К. Вид-во НПУ ім. МП Драгоманова, 2019. С.237-410.
2. Міхеєва О. (2024) Соціальна реабілітація осіб з інвалідністю: закордонний досвід. Соціальна робота: реалії та перспективи : зб. наук. пр. Всеукр. наук.-практ. конф., присвяч. 110-річчю Полт. нац. пед. ун-та імені В. Г. Короленка, м. Полтава, 9–10 трав. 2024 р. / за заг. ред. Н. О. Сайко, В. І. Березан. Полтава, 2024. С. 120-124.
3. Чернецька Ю. І., & Горєлов І. Ю. (2023). Реабілітація військовослужбовців, схильних до адиктивної поведінки. Соціальна педагогіка: теорія та практика, (2), С. 58–65.
4. Шапошникова І. В. (2024). Соціальна реабілітація в умовах війни: світовий досвід та проблеми України. Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління, (12). <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2024-12-07-02>
5. Onishchenko N., PereLygina L., Nazarov O., Karikov S., Riabinina O., & Gontarenko L. (2023). Psychosocial support in the process of social rehabilitation: prospects for recovery and reintegration. *Revista de Gestão e Secretariado (Management and Administrative Professional Review)*. DOI: <https://doi.org/10.7769/gesec.v14i10.2879>.
6. Pesotska Y. P. (2022). SOCIAL REHABILITATION AND SOCIAL ADAPTATION INTERNALLY DISPLACED PERSONS. *Social Work and Education*, 9(1), P. 89–99.

Катерина Звенигородська,
студентка Криворізького державного
педагогічного університету

Тамара Василюк,
к. п. н, доцент, декан психолого-педагогічного
факультету Криворізького державного
педагогічного університету

ФЕНОМЕН СОЦІАЛЬНОГО СИРІТСТВА: ТЕОРЕТИЧНІ РОЗВІДКИ

Соціальне сирітство – відносно новий феномен в житті українського соціуму. Поява цього явища засвідчує про кризу інституту сім'ї, нездатність її протистояти соціально-економічним та політичним перетворенням. Соціальні сироти – це особлива соціально-демографічна група дітей, які мають родину, але залишились без піклування батьків за соціально-економічними, психолого-педагогічними та іншими причинами.

Негативним наслідком вказаного феномену є його безпосередній вплив на процес соціалізації підростаючої особистості та поява деструктивних проявів в її поведінці. Основна проблема полягає в наступному: незважаючи на успішне вирішення багатьох суспільних завдань, розширення меж реалізації людських можливостей, масштаби соціального сирітства не зменшуються, а зростають, а саме воно набуває нового вигляду та різноманітних форм. Окрема проблема полягає у виявленні соціально-психологічних наслідків соціального сирітства, механізмів регуляції поведінки особистості та визначення заходів, які могли б протидіяти прогресуючим масштабам соціального сирітства.

На сучасному етапі правовим документом, що визначає правові, організаційні, соціальні засади та гарантії державної підтримки дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, є Закон України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» № 2342 від 13 січня 2005 р.

У законодавчій базі України також наявні визначення цієї категорії дітей. А саме, згідно з Законом України «Про охорону дитинства», діти, позбавлені батьківського піклування, – це діти, які залишилися без піклування батьків у зв'язку з позбавленням їх батьківських прав, відібранням у батьків без позбавлення батьківських прав, визнанням батьків безвісно відсутніми або недієздатними, оголошенням їх померлими, відбуванням покарання в місцях позбавлення волі та перебуванням їх під вартою на час слідства, розшуком їх органами внутрішніх справ, пов'язаним з ухиленням від сплати аліментів та відсутністю відомостей про їх місцезнаходження, тривалою хворобою батьків, яка перешкоджає їм виконувати свої батьківські обов'язки, а також діти, розлучені із сім'єю, підкинуті діти, діти, батьки яких невідомі, діти, від яких відмовились батьки, та безпритульні діти.

Сирітство визначається як соціальне явище, обумовлене наявністю в суспільстві дітей, батьки яких померли, а також дітей, що залишилися без опіки

внаслідок позбавлення батьківських прав, визнання у встановленому порядку батьків непрацездатними, безвісти зниклими [2].

Поряд із терміном «сирітство» існує інше поняття «соціальне сирітство». Це поняття використовується лише у вітчизняній літературі і трактується як «соціальне явище, обумовлене ухиленням або усуненням батьків від виконання ними своїх батьківських обов'язків по відношенню до своїх неповнолітніх дітей і, як наслідок, відсутність потрібної турботи про дитину й умов для повноцінного фізичного, емоційного й соціального розвитку» [3].

Зовнішні причини виникнення соціального сирітства закладаються в державі і обумовлені соціально-економічними умовами. Для них є характерними такі ознаки, як об'єктивність виникнення, залежність безпосередньо від держави. До таких причин слід віднести економічну нестабільність, бідність, зростання злочинності, збройні конфлікти, інфляцію, безробіття злочинні акти тощо. Більше половини молодих сімей не мають окремого житла навіть через 10 років подружнього життя, майже половина сімей проживає з батьками в незадовільних для виховання дітей житлових умовах.

Негативно впливають на стабільність навіть благополучних сімей несприятливі соціально-економічні умови: втрата роботи, погіршення матеріально-побутових умов, зубожіння, тощо викликають у людей почуття незахищеності, страху перед майбутнім. Все це призводить до наростання напруги в сім'ї, негативно позначається на вихованні дітей.

Внутрішні причини виникнення соціального сирітства, на відміну від зовнішніх, утворюються безпосередньо в середовищі сім'ї. Для них є характерними такі основні ознаки, як суб'єктивність виникнення і існування та залежність від зовнішніх негативних факторів. Їх поява здебільшого обумовлена внутрішніми сімейними проблемами. Проте і зовнішні фактори (несприятлива соціально-економічна ситуація в державі, безробіття тощо) часто стають каталізаторами негативних процесів в середині сім'ї. До таких причин відносять позашлюбне народження дитини, відмову від новонароджених немовлят, погані матеріальні та житлові умови, помилки у вихованні, жорстокість і знущання з боку батьків, поширення алкоголізму, наркоманії, ув'язнення батьків, а також неповну сім'ю, стан морально-психологічного клімату тощо [5].

Крім вище розглянутих причин залишення дітей без батьківського піклування можна виділити ще: морально-етичні (асоціальний спосіб життя батьків, різні види залежності, примушення дітей до жебракування, злочинні діяння батьків, різноманітні форми насильства, спрямованого на дітей); психологічні (суб'єктивні) – раннє або позашлюбне материнство; дисфункційність сім'ї (неповна, новоутворена, багатодітна, сім'я інвалідів), нездорова емоційна атмосфера в сім'ї, конфліктність її членів; медичні – наявність хвороб у батьків, що унеможливають виконання батьківських обов'язків.

В даний період будь-яка дитина може потрапити у певну групу ризику і опинитися в статусі соціальної сироти. Відомим є той факт, що у статус соціальної сироти діти можуть потрапити відразу після народження (відмова від новонароджених немовлят у пологовому будинку). В більшості випадків такі факти

можна пояснити соціальною незрілістю матері, котра народжує дитину. Подібне поводження, як правило, характерне для неповнолітніх матерів і жінок, що не мають стійкої позиції в житті і постійного місця проживання – наприклад, для біженців, іноземних робітників, жінок, що займаються проституцією.

Також, на думку багатьох спеціалістів, соціальні сироти є результатом легковажного ставлення дівчат-підлітків до вагітності та її наслідків, намагання приховати від близьких факт народження дитини, що часто є наслідком глибокого порушення психічного стану матері, її світосприйняття тощо. Проте найчастіше це пов'язано все ж таки з асоціальною поведінкою матері.

Відстежити всі можливі причини відмови від дитини важко, оскільки вони є надто різними. Скажімо, у багатьох випадках відмова матері від новонародженої дитини у заявах на ім'я головного лікаря пояснюється „поганим матеріальним станом” сім'ї породіллі. В останні роки ця причина стає домінуючою і у багатьох випадках обумовлює відносно нове соціальне явище: батьки, виховуючи трьох – чотирьох дітей, відмовляються від виховання та утримання наступної народженої ними дитини.

Досить часто відмовляються також і від хворої новонародженої дитини. Діти більш старшого віку можуть виявитися покинутими у результаті пияцтва батьків, що веде до розпаду особистості, до соматичних і психічних захворювань або смерті. Такі діти потрапляють під нагляд органів опіки і піклування, органів соціального захисту населення, а звідти – в центри (відділення) реабілітації неповнолітніх. У число безпритульних дітей входять покинуті діти, що знаходяться поза піклуванням відповідних органів, частково діти, що втекли з дому, біженці тощо.

Також діти можуть бути позбавленими батьківського піклування у зв'язку з тривалою хворобою батьків, що перешкоджає їм виконувати батьківські обов'язки, відбуттям покарання у місцях позбавлення волі.

У силу різноманітних причин діти часто самі полишають сім'ю або заклади соціального обслуговування. По-перше, мова може йти про певні вроджені психічні відхилення, що ведуть до психологічної нестійкості, схильності до номадизму (кочування). По-друге, подібні схильності можуть бути результатом набутого захворювання, ослаблення нервової системи, неадекватної соціалізації або дефектів виховання.

Найчастіше прагнення до втечі виявляється як реакція на якісь чинники травмуючого характеру вдома, у школі або в підлітковому середовищі. Діти можуть залишати сім'ю через фізичне, психічне або сексуальне насилля близьких, примушення їх до жебрацтва, через злидні і незабезпеченість у сім'ї, через образу на родичів внаслідок їх нечутливості або нерозуміння проблем чи переживань дитини.

У сучасній Україні бездоглядні діти стали значною психологічною проблемою. Протягом останніх десяти років, коли країна зіткнулась із стрімкою зміною цінностей, кількість бездоглядних та занедбаних дітей та молоді значно збільшилось.

Одна із головних причин дитячої бездоглядності є міграції українських громадян у західноєвропейські країни у пошуках працевлаштування. У таких випадках, коли один або обоє батьків виїхали закордон, діти залишаються під опікою інших родичів, сусідів або опікунів, а в короткий час опиняються на вулиці. Батьки, які мали б мати вплив на дітей, відсутні, а їхні діти не є досить свідомі, щоб належно вчитися та працювати.

Діти не відчують контролю, пропускають навчання у школі, стають постійними клієнтами комп'ютерних клубів, нічних клубів, починають палити та вживати наркотичні засоби, алкоголь, підпадають під вплив вуличних банд, торговців наркотиками.

Аналіз наукових досліджень дозволяє виокремити декілька наукових підходів у сучасних наукових дослідженнях, які визначають сутність соціального сирітства: соціально-економічний (Є. Рибинський, В. Бочарова, М. Лазутова); психолого-педагогічний (Н. Іванова, Л. Оліференко), правовий (Л. Пірог, С. Бандура); соціологічний (Г. Осадча, Є. Проніна).

Нині до соціальних сиріт відносять такі групи неповнолітніх:

- безпритульні діти, які не мають постійного місця проживання у зв'язку із втратою батьків, асоціальними формами поведінки дорослих в родині;
- діти, яких батьки вигнали з дому;
- бездоглядні діти, які мають місце проживання, проте вимушені перебувати на вулиці;
- діти-втікачі з виховних установ або діти, які зазнали різних видів насильства;
- діти з зовні благополучних сімей, проте з високим рівнем конфліктності, відхиленнями у психічному та особистісному розвитку;
- діти, які за своїми психологічними ознаками схильні до постійного перебування на вулиці, аутсайтери шкільних колективів;
- діти з яскраво вираженими ознаками важковиховуваності, діти з діагнозом дромоманія – схильність до бродяжництва та подорожей.

За визначенням Дитячого Фонду Об'єднаних Націй (ЮНІСЕФ), до «дітей вулиці» належать:

1) діти, які не спілкуються зі своїми сім'ями, живуть у тимчасових помешканнях (покинутих будинках тощо) або не мають взагалі постійного житла і кожного разу ночують у новому місці; їхніми першочерговими потребами є фізіологічне виживання й пошук житла (безпритульні діти);

2) діти, які підтримують контакт із сім'єю, але через бідність, перенаселення житла, експлуатацію та різні види насилля (фізичне, сексуальне, психологічне) проводять більшу частину дня, а іноді й ночі, на вулиці (бездоглядні діти);

3) діти-вихованці інтернатів та притулків, які з різних причин втекли з них і перебувають на вулиці (діти, які перебувають під опікою держави) [13, С. 45].

Серед основних причин дитячого неблагополуччя й сирітства у сучасній літературі виділяють наступні:

- падіння рівня життя населення, тобто на сучасному етапі багато сімей проживає на межі бідності і не в змозі утримувати, доглядати за своїми дітьми;

- погіршення умов утримання дітей, що виявляється в відсутності повноцінного харчування, гігієнічних умов;
- збільшення кількості неповнолітніх матерів;
- збільшення кількості дітей із вродженими паталогіями, коли батьки не здатні подолати свій страх перед такою ситуацією і за порадою «фахівців» залишають дитину;
- діти, яких неповнолітні мами залишають прямо в пологовому будинку.

У середині 90-х рр. у нашій країні постала серйозна проблема: на вулицях опинились тисячі дітей, котрі жили у підвалах, каналізаційних люках, навіть у контейнерах для сміття. Так, в Україні вселюдно почало звучати поняття «діти вулиці». «Діти вулиці» – це неповнолітні, для яких вулиця (в широкому розумінні слова, що містить і незайняте житло, і незаселені землі і т. ін.) стала постійним місцем перебування (за визначенням ЮНІСЕФ).

Проведений теоретичний аналіз проблеми соціального сирітства засвідчив підвищений інтерес науковців до вказаного явища, що дозволило накреслити нам напрямки профілактики соціального сирітства, зокрема; використання методів сімейного типу у вихованні дітей; запровадження методів первинної профілактики в системі освіти; підтримка контактів з сім'ями по збереженню та зміцненню сімейних зв'язків. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у вивченні впливу наслідків соціального сирітства на поведінку особистості дитини.

Література

1. Артющкіна Л. М. Сирітство в Україні як соціально педагогічна проблема (соціально-правовий аспект) / Л.М. Артющкіна, А.О. Полянничко. Суми: Сум ДПУ, 2022. 268 с.
2. Брутман В. Н. Причини соціального сирітства. Соціальна робота. 2024. №5. С.11-12
3. Пеша І.В., Комарова Н.М. Інформованість громадян України щодо причин та наслідків соціального сирітства. Український соціум. 2024. №2 (4). С. 40-51.
4. Зайончовська Ж. Міграційна ситуація в сучасній Україні. Людина і праця. 2015. №6. С. 31-37.
5. Комарова Н. М. Діти, які перебувають у стані бродяжництва: стан здоров'я, ризики захворювань, соціальна поведінка. Соціальний працівник. 2008. № 8. С. 2-24.
6. Краснова Н. П., Харченко Л. П. Методика роботи соціального педагога: Навчальний посібник для студентів педагогічного університету. Частина III. Луганськ: Альма-матер, 2023. 292 с.

Дар'я Кільдюшова,
здобувачка Криворізького державного
педагогічного університету
Ія Шимко,
канд. пед. наук, доцент, доцент
кафедри соціальної педагогіки і соціальної
роботи Криворізького державного
педагогічного університету

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ НАВЧАННЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Наразі в Україні набуває великої актуальності проблема інтеграції дітей з особливими освітніми потребами в освітній простір.

Поняття «діти з особливими освітніми потребами», широко охоплює всіх учнів, чиї освітні проблеми виходять за межі загальноприйнятих норм. Воно стосується дітей з особливостями психофізичного розвитку, обдарованих дітей та дітей із соціально вразливих груп. Загальноприйнятий термін «діти з особливими освітніми потребами» робить наголос на необхідності забезпечення додаткової підтримки в навчанні та вихованні дітей, які мають певні особливості розвитку [1].

Проблеми соціалізації дітей з особливими освітніми потребами, їх інтеграції у середовище закладів освіти, а також питання готовності майбутніх педагогічних кадрів до роботи з дітьми з інвалідністю в умовах інклюзивної освіти, досліджували такі науковці, як Оксана Горбатюк, Джоан Депплер, Алла Капська, Наталія Лалак, Тім Лорман та інші.

Різноманітні аспекти соціалізації висвітлюються і в дослідженнях психології розвитку (Лідія Божович, Лев Виготський, Данило Ельконін та ін.).

Проаналізувавши правову базу, ми бачимо, що наразі права дітей з особливими освітніми потребами зазначені у багатьох документах нашої країни. Наприклад: Постанова Кабінету Міністрів України від 15 вересня 2021 року № 957 «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти», Постанова Кабінету Міністрів України від 09 грудня 2020 року № 1289 «Про затвердження Порядку забезпечення допоміжними засобами для навчання осіб з ООП у закладах освіти», Наказ Міністерства освіти і науки України від 09 грудня 2010 року № 1224 «Про затвердження Положення про спеціальні класи для навчання дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітніх навчальних закладах», Декларація про права інвалідів, Всесвітня програма дій стосовно інвалідів.

Під керівництвом Інклюзивно-ресурсного центру інклюзивна освіта поступово впроваджується в багатьох державних школах, містах та районах нашої країни. Ми визначаємо цей напрям як найбільш прогресивний у державній освітній політиці.

У Наказі Міністерства освіти і науки України від 01.10.2010 № 912 «Про затвердження Концепції розвитку інклюзивного навчання» [2] зазначено, що

«успішне запровадження інклюзивного навчання дітей з особливими потребами, потребує вирішення завдань на державному рівні, а саме: формування нової філософії державної політики щодо дітей з особливими освітніми потребами, удосконалення нормативно-правової бази у відповідності до міжнародних договорів у сфері прав людини, реалізації та поширення моделі інклюзивного навчання дітей у дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладах».

Серед базових цінностей інклюзивної освіти виділяють такі: кожна дитина – особистість; усі діти можуть навчатися; кожна дитина має унікальні здібності, особливості, інтереси; дискримінація в будь-якій формі заборонена; кожна людина має право брати участь у житті суспільства; терпимість один до одного, прийняття людей з їхніми індивідуальними відмінностями; виховання в дусі толерантності [3 с. 9].

Завдяки створенню інклюзивного освітнього середовища, діти з особливостями психофізичного розвитку, обумовленими певними медичними показаннями, не тільки здобувають освіту відповідно до їх потреб, а й мають змогу відчувати себе рівноправною частиною спільноти.

Впровадження інклюзії продемонструвало, що діти з особливими потребами не повинні лишатися пасивними учасниками соціуму. Така дитина трохи відрізняється та має певні особливості, але вона є особистістю, котра, подібно до всіх інших, має право на задоволення своїх соціальних потреб, зокрема на працю, відпочинок, створення сім'ї, пенсійне забезпечення та доступ до культурних надбань.

Запровадження воєнного стану в Україні 24 лютого 2022 року значно ускладнило процес інклюзивної освіти, оскільки більшість навчальних закладів перейшли на онлайн-формат навчання. Постійна загроза бойових дій, евакуації та пошкодження інфраструктури призвели до переривання навчального процесу. Це особливо негативно позначилося на учнях з особливими потребами, для яких стабільність і передбачуваність є важливими умовами для навчання. На жаль, через збільшення кількості внутрішньо переміщених осіб, багато інклюзивно - ресурсних центрів у відносно спокійних регіонах країни переповнені. Як наслідок, у багатьох областях почали створювати нові інклюзивно-ресурсні центри, метою яких є забезпечення прав дітей з ООП віком від 2 до 18 років.

Для того, щоб успішно працювати з дітьми з особливими освітніми потребами, соціальним педагогам необхідно набути необхідних знань та навичок у сфері комунікації та спілкування. Варто сказати, що під час освітнього процесу, педагог бере на себе велику відповідальність, за дитину з ООП, за її життя, здоров'я, самопочуття, успішність у навчанні, та інтерес до нього. Тому, педагогу потрібно бути дуже відповідальним. У навчальному процесі потрібно створити довірливу атмосферу, використовувати методи позитивного підкріплення для підвищення самооцінки та мотивації. Також дуже важливе активне слухання та емпатія. Потрібно слухати дитину уважно, заохочуючи її до вираження власних думок і почуттів. Демонструйте розуміння та підтримку, допомагаючи дитині краще усвідомити свої емоції.

Важливим аспектом у роботі соціального педагога є співпраця із батьками дітей з особливими освітніми потребами. Робота з батьками допомагає вчителям зрозуміти особливості дітей з ООП і враховувати їх у процесі навчання та виховання. Батьки також можуть отримати консультації та підтримку від педагогів і психологів, що дозволяє їм бути більш успішними батьками дітей з ООП. Досвід педагогів та практичних психологів доводить, що без тісної та систематичної комунікації з родинами неможливо досягти успішних результатів.

Соціальний педагог має знаходити індивідуальний підхід до кожної родини. Розробляти конкретні заходи та стратегії співпраці, адаптовані до ситуації кожної родини. Робити особисті плани дій із зазначенням цілей та етапів роботи. Інформувати батьків про можливості додаткової підтримки: психологічні консультації, тренінги, семінари. Надавати доступ до актуальних методичних матеріалів та рекомендацій щодо роботи з дітьми з ООП. Організовувати постійні зустрічі, консультації, використовувати різні формати спілкування (особисті зустрічі, онлайн-конференції, телефонні дзвінки). Створювати групи підтримки для батьків, де можна обговорювати проблеми та ділитися успіхами.

Отже, інклюзивна освіта в Україні - це важлива тема, що потребує уваги та зусиль від усіх учасників освітнього процесу. Важливо зробити так, щоб усі діти, без огляду на їхні особливості та потреби, могли здобувати освіту, а також надати вчителям знання та ресурси, необхідні для роботи з учнями з різними потребами. Інклюзивна освіта не тільки гарантує доступ до освіти для всіх дітей, але й сприяє розвитку толерантного та відкритого суспільства, де кожен може реалізувати свій потенціал.

Література

1. Колупаєва А.А. Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання. Видання доповнене та перероблене: наук.-метод. посіб. / А.А. Колупаєва, Л.О. Савчук. К.: Видавнича група «АТОПОЛ», 2011. 274 с
2. Про затвердження Критеріїв бх досягнень учнів (вихованців) у системі загальної середньої освіти : Наказ МОН, молоді та спорту України від 13.04.2011 р. № 329. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0566-11#Text>
3. Хренова В. В. Інклюзивна освіта в умовах нової української школи: проблеми та перспективи. Education and pedagogical sciences. 2020. № 1. С. 3-13. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/OsDon_2020_1_3

Тайса Коваленко,
студентка Криворізького державного
педагогічного університету
Іванна Размолодчикова,
к. п. н., доцент кафедри соціальної
педагогіки і соціальної роботи
Криворізького державного
педагогічного університету

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА РОБОТА З РОЗВИТКУ ЖИТТЄСТІЙКОСТІ/СТРЕСОСТІЙКОСТІ У ДІТЕЙ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

Соціально-педагогічна робота з розвитку життєстійкості/ стресостійкості у дітей в закладах освіти є надзвичайно важливою з огляду на зростаючі виклики сучасного світу, які впливають на психоемоційний стан дітей. Сучасні діти стикаються з різноманітними стресовими факторами: зростання навчального навантаження, тиск з боку соціуму, проблеми адаптації в колективі, сімейні труднощі та зовнішні фактори, такі як пандемії чи військовий конфлікт.

Розвиток життєстійкості та стресостійкості у дітей є ключовим завданням сучасної освіти, адже діти стикаються з численними викликами, які впливають на їх емоційний стан та здатність до адаптації.

Життєстійкість (resilience) визначається як здатність особистості долати труднощі, зберігаючи психологічну рівновагу.

Стресостійкість – це вміння ефективно протидіяти стресовим ситуаціям без шкоди для фізичного та психічного здоров'я.

Життєстійкість і стресостійкість є ключовими аспектами психологічного здоров'я дітей, які допомагають їм ефективно справлятися з викликами та стресовими ситуаціями.

Одним із напрямів роботи соціального педагога є соціально-педагогічна робота, спрямована на створення сприятливих умов для соціалізації та всебічного розвитку особистості дітей, включаючи формування життєстійкості та стресостійкості. І в цьому аспекті освітнє середовище має стати безпечним та підтримуючим простором.

Учителі та соціальні педагоги є ключовими агентами впливу на розвиток життєстійкості у дітей.

Сучасні методи підвищення стресостійкості включають розвиток соціально-психологічного ресурсу, психологічної освіченості та особистісних ресурсів, таких як мотивація, самоповага та емоційно-вольові якості.

Задля підвищення стресостійкості у здобувачів освіти соціальний педагог у своїй роботі використовує:

- тренінги та заняття з розвитку емоційного інтелекту (усвідомлення емоцій, саморегуляція, емпатія);
- розвиток навичок стрес-менеджменту: дихальні практики, медитації, техніки релаксації;

- ігрові методи для моделювання стресових ситуацій та пошуку ефективних рішень;

- групова робота для формування почуття підтримки та взаємодопомоги.

Вчителі потребують спеціальної підготовки та психологічної підтримки для ефективного розвитку життєстійкості та стресостійкості у своїх учнів. Це включає використання навчально-методичних посібників та участь у курсах підвищення кваліфікації. Використання психологічних технік, спрямованих на зміну негативних установок, розвиток впевненості в собі та оптимізму.

Важливим аспектом є створення безпечного та підтримуючого середовища в класі, яке сприяє зниженню рівня стресу та підвищенню життєстійкості дітей.

В умовах війни роль психологічної служби в системі освіти значно зростає. Вона має забезпечувати своєчасну та систематичну підтримку усім учасникам освітнього процесу, сприяючи формуванню стресостійкості та життєстійкості.

Підвищенню рівня стресостійкості дітей сприяють вправи, дібрані з урахуванням їхніх індивідуальних особливостей розвитку, типів нервових систем та життєвого досвіду.

Соціально-педагогічна робота також включає взаємодію з сім'ями дітей, сприяючи створенню належних психолого-педагогічних і житлово-побутових умов для забезпечення нормальної життєдіяльності.

Залучення сім'ї до процесу формування життєстійкості полягає в наступному: проведення просвітницьких заходів для батьків та створення рекомендацій щодо виховання дітей у складних умовах.

В освітніх закладах впроваджуються спеціальні програми та ініціативи, спрямовані на формування стресостійкості та життєстійкості, такі як «Тиждень соціально-психологічної підтримки».

Для педагогів розроблено рекомендовану літературу та глосарії понять з питань життєстійкості/стресостійкості, які можуть бути використані в шкільній практиці. Розвиток життєстійкості сприяє: покращенню успішності дітей в навчанні; зниженню рівня тривожності; формуванню навичок ефективного вирішення проблем; підвищенню впевненості у власних силах.

Комплексний підхід до розвитку життєстійкості та стресостійкості в освітніх закладах є запорукою формування у дітей здатності ефективно адаптуватися до викликів сучасного світу та зберігати емоційне благополуччя.

Отже, комплексний підхід з розвитку життєстійкості та стресостійкості у здобувачів освіти, включаючи підготовку вчителів, створення безпечного середовища та застосування сучасних методів психологічної підтримки є актуальним та важливим напрямком роботи соціального педагога в сучасних умовах.

Література

1. Богданов С. О., Гірник А. М., Залеська О. В., Іванюк І. В., (2017). Підготовка вчителів до розвитку життєстійкості/стресостійкості у дітей в освітніх навчальних закладах: навчально-методичний посібник. Київ: Університетське видавництво ПУЛЬСАРИ.

2. Василенко, Н. О. Психолого-педагогічні аспекти розвитку життєстійкості у дітей в освітньому середовищі // Наукові записки кафедри педагогіки. 2018. № 10. С. 45-52.

3. Зазуліна, В. А. Методики розвитку стресостійкості у молодших школярів // Освіта та педагогічна наука. 2019. № 2. С. 23-29.

4. Романов, О. В. Теорія і практика виховання життєстійкості у дітей в умовах сучасної освіти // Педагогіка і психологія. 2020. № 3. С. 73-81.

Олексій Котовой,
студент Криворізького державного
педагогічного університету
Іванна Размолодчикова,
к. п. н., доцент кафедри соціальної
педагогіки і соціальної роботи
Криворізького державного
педагогічного університету

КОНСУЛЬТУВАННЯ ЯК ВИД ПОСЛУГИ В РОБОТІ ФАХІВЦЯ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ

Консультавання один з найефективніших методів допомоги клієнтам. Саме консультавання як спосіб допомоги клієнтам соціальної сфери, станом на сьогодні, набуває все більш серйозного значення в роботі з різними категоріями клієнтів, а особливо це важливо у роботі з військовослужбовцями.

Проблемою надання соціальних послуг та соціальної роботи з військовими опікуються вчені О. Бойко, Н. Гусак, О. Міхєєва, О. Морщакова, Т. Назарук, І Трубавіна та інші.

Професійна діяльність фахівця соціальної сфери вирізняється багатоманітністю функцій та напрямів. Однією з таких є консультавання.

Консультавання – це вид професійної допомоги задля того, аби клієнт міг зрозуміти, осмислити та проаналізувати власні проблеми, або певну життєву ситуацію, в якій він опинився.

Вивчення феномену консультавання як пряму професійної діяльності фахівця соціальної сфери вимагає звернення до наукових та науково-теоретичних джерел з тих галузей знань, де це явище набуло ознак традиційності й має суто наукове обґрунтування.

Уперше консультавання як практична діяльність використовувалася у царині психотерапії, а згодом і психології.

Щоб краще розібратися в темі дослідження, звернемося до абетки фахівців соціальної сфери, в якій зазначено: «Консультація – професійна допомога клієнту..... у пошуку розв'язання проблемної ситуації».

За видами консультації, які проводить фахівець соціальної сфери можуть поділятися на групові та індивідуальні. Групові консультації фахівець проводить з групою або декількома клієнтами, тоді як індивідуальні проводяться виключно з одним клієнтом.

За часом консультації бувають:

- одноразовими (коли клієнтові надається тільки одна консультація);
- короткочасними (коли з клієнтом проводиться декілька зустрічей, їх може бути три або чотири);
- середньотривалими;
- рекомендаційними;
- просвітницькими;

- діагностичними;
- психологічними;
- педагогічними;
- правовими;
- економічними
- тощо.

В іншому джерелі читаємо: «Консультування (далі – соціальна послуга) – комплекс заходів, що здійснюються протягом строку, необхідного для виходу зі складної життєвої ситуації та адаптації особи, сім'ї до нових умов соціального середовища, спрямованих на усунення/пристосування обмежень життєдіяльності, підтримку соціальної незалежності, збереження та продовження соціальної активності особи, сім'ї.

Соціальне консультування відносять до технології надання соціальних послуг. Ця технологія слугує для інформування та впливу на клієнта з метою відновлення його соціальних функцій, а також для налагодження спілкування у всіх його проявах.

Соціальне консультування здійснюється фахівцем у разі:

- коли людині необхідна допомога у виході зі складної життєвої ситуації;
- у разі, коли особистості потрібна допомога в процесі адаптації;
- у разі, якщо людина почувається обмеженою у власній життєдіяльності;
- у разі, коли мова йде про збереження соціальної активності особистості.

Задля ефективного проведення соціального консультування фахівець повинен бути компетентним. І. Зверєва визначає компетентність так: «Компетентність – поглиблене знання, стан адекватного виконання завдання, здатність до актуального виконання діяльності тощо».

Підставами для надання консультування як виду соціальної послуги слугують правові документи, серед яких:

- Закон України «про соціальні послуги» (від 01.06.2020);
- державний стандарт соціальної послуги від 17.07.2015;
- постанова КМУ «Про організацію надання соціальних послуг» (26.06.2019);
- наказ Міністерства соціальної політики України № 429 «Про затвердження

Класифікатора соціальних послуг» (від 23.06.2020).

За формою надання соціальні послуги класифікують на:

- стаціонарні (це такі, коли консультування відбувається у приміщенні, де фахівець соціальної сфери надає соціальні послуги клієнту, у робочий час);
- дистанційні (це такі, коли консультування відбувається за допомогою технічних засобів зв'язку, наприклад, телефонне консультування, онлайн консультування на платформі zoom). Ця послуга надається також із засобів зв'язку, які розміщені у приміщенні фахівця, який надає соціальну послугу клієнтові;
- вуличне консультування – (відбувається в нетрадиційних (не стаціонарних умовах), не в приміщенні, в якому працює фахівець із надання соціальної послуги: це можуть бути вулиця, місця, звичні для контактування певних соціальних груп, (де ці групи гуртуються та мешкають, тобто разом проводять свій час.

Соціальна послуга (консультування) це безкоштовна послуга, яка повинна надаватися в день звернення, або у термін, який не перевищує три робочі дні з дня звернення клієнта, або подання письмової заяви.

Задля отримання консультування як виду соціальної послуги потрібно клієтові подати заяву самому або через свого законного представника. Це може відбуватися шляхом відправлення документів через пошту, або це може бути рекомендований лист.

Отримати послугу консультування може будь-яка фізична особа, незалежно від статі.

Документи, які подають для отримання соціальної послуги консультування:

- заява клієнта або його законного представника;
- акт оцінки потреб клієнта/сім'ї у соціальних послугах (консультуванні);
- копія довідки до огляду медико-соціальної експертної комісії, (у разі, коли особа має інвалідність);
- копія довідки ВПО (за наявності);

У державних документах читаємо: «Для отримання соціальної послуги за рахунок бюджетних коштів особа або її законний представник подає органу соціального захисту населення за місцем свого проживання/перебування заяву про надання соціальних послуг у письмовій або електронній формі, що складається за формою, затвердженою Міністерства соціальної політики, разом з документами, зазначеними у переліку документів».

Отже, консультування як вид соціальної послуги надається фахівцем соціальної сфери, у разі потреби, за зверненням клієнта, який потребує саме цього виду допомоги.

Література

1. Абетка соціального педагога / укладач В. В. Волканова. Х.: Вид. група «Основа», 2011. 235, [5] с. (Серія «Соціальному педагогу»).
2. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери. 2-ге видання /За ред. проф. І.Д. Зверєвої. Київ, Сімферополь: Універсум, 2013. 536 с. с. 57.
3. Консультування як один із напрямів професійної діяльності соціального педагога. URL : <https://ap.uu.edu.ua/article/274>.
4. Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги консультування: Наказ М-ва соц. політики України від 02.07.2015 р. № 678. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0866-15#Text>.

Кравченко Оксана,
д.п.н., професор, декан факультету
соціальної та психологічної освіти
Уманського державного педагогічного
університету імені Павла Тичини
Андрій Дзиговський,
аспірант Уманського державного
педагогічного університету
імені Павла Тичини

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО ПРОЄКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Підготовка майбутніх соціальних працівників до проєктної діяльності є важливою і своєчасною відповіддю на виклики сучасного суспільства та вимоги професії, яка постійно змінюється. Українські заклади вищої освіти інтегрують міжнародні стандарти в освітній процес, зокрема керуючись «Глобальними стандартами освіти та підготовки в галузі соціальної роботи» (2020 р.). Ці стандарти акцентують увагу на необхідності підготовки фахівців, які здатні не тільки отримувати теоретичні знання, але й застосовувати їх у практиці через проєктну діяльність, орієнтовану на потреби суспільства.

Соціальна робота стає дедалі складнішою і вимагає від фахівців уміння працювати з різними групами населення, включаючи вразливі категорії. Проєктна діяльність дозволяє майбутнім соціальним працівникам ефективно вирішувати ці виклики, розробляти стратегії для підтримки громад та допомоги людям у кризових ситуаціях. Активне залучення до проєктної діяльності в освітньому процесі допомагає студентам формувати професійні компетенції, що відповідають сучасним вимогам ринку праці. Це також сприяє розвитку в них навичок інноваційного мислення, що є ключовим для успішного вирішення складних соціальних проблем.

Національна рамка кваліфікацій України підкреслює, що на різних рівнях освіти від студентів очікується здатність до інноваційної діяльності та управління проєктами. На бакалаврському рівні ці навички стосуються виконання спеціалізованих завдань, у той час як на рівнях магістра і доктора філософії акцент робиться на управлінні проєктами, впровадженні нових стратегічних підходів та розвитку інноваційних рішень для складних соціальних ситуацій.

Дослідження спрямоване на вдосконалення підготовки соціальних працівників, розширюючи їхні можливості в реалізації інноваційних проєктів та в ефективному вирішенні соціальних проблем. Сучасні вимоги до соціальних працівників вимагають не тільки професійних знань, але й здатності застосовувати їх для трансформації соціальних систем та підтримки громади. Впровадження проєктної діяльності в освітні програми дозволить підготувати фахівців, які будуть готові відповідати на виклики сучасного суспільства, створюючи ефективні та стійкі соціальні ініціативи.

Враховуючи вимоги стандарту вищої освіти за спеціальністю «231 Соціальна робота» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти (наказ МОНУ № 557 від 24.04.2019 р.) інтегральною компетентністю є: здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у соціальній сфері або у процесі навчання, що передбачає застосування певних теорій та методів соціальної роботи і характеризується комплексністю та невизначеністю умов. Серед спеціальних компетентностей визначено: СК 13. Здатність до розробки та реалізації соціальних проектів і програм, серед результатів навчання: РН 22. Демонструвати уміння креативно вирішувати проблеми та приймати інноваційні рішення, мислити та застосовувати творчі здібності до формування принципово нових ідей.

Стандарт вищої освіти за спеціальністю «231 Соціальна робота» для другого (магістерського) рівня вищої освіти (наказ МОНУ № 556 від 24.04.2019 р.) інтегральною компетентністю має: здатність розв'язувати складні задачі і проблеми у галузі соціальної роботи або у процесі навчання, що передбачає проведення досліджень та/або здійснення інновацій та характеризується невизначеністю умов і вимог. Виділено групу загальних компетентностей: ЗК 2. Здатність розробляти і управляти проектами, ЗК 6. Здатність виявляти ініціативу та підприємливість, ЗК 7. Здатність до адаптації та дії в новій ситуації, ЗК 8. Здатність генерувати нові ідеї (креативність), ЗК 9. Навички міжособистісної взаємодії, ЗК 10. Здатність працювати в команді. Серед спеціальних: СК 10. Здатність виявляти ініціативу та підприємливість задля вирішення соціальних проблем через впровадження соціальних інновацій; СК 15. Здатність до розроблення, апробації та втілення соціальних проектів і технологій. Серед результатів навчання: РН 11. Організовувати спільну діяльність фахівців різних галузей і непрофесіоналів, здійснювати їх підготовку до виконання завдань соціальної роботи, ініціювати командування та координувати командну роботу; РН 13. Демонструвати ініціативу, самостійність, оригінальність, генерувати нові ідеї для розв'язання завдань професійної діяльності; РН 19. Розробляти, апробувати та втілювати соціальні проекти і технології.

Здійснивши аналіз стандарту вищої освіти зі спеціальності 231 Соціальна робота для третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти (наказ МОНУ № 1495 від 30.12.2021 р.), встановлено інтегральну компетентність: Здатність розв'язувати комплексні проблеми у сфері соціальної роботи, здійснювати власні наукові дослідження, результати яких мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення; застосовувати сучасні методології наукової та науково-педагогічної діяльності. Серед переліку загальних компетентностей та результатів навчання визначено: ЗК02. Здатність розробляти проекти та управляти ними; РН02. Розробляти та реалізовувати наукові та/або інноваційні проекти, які дають можливість переосмислити наявне та створити нове цілісне знання та/або професійну практику і розв'язувати значущі наукові проблеми соціальної роботи.

Водночас відповідно до «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)» (постанова Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261) освітньо-наукова програма має включати не менше чотирьох складових, що

передбачають набуття аспірантом (ад'юнктом) компетентностей відповідно до Національної рамки кваліфікацій: «здобуття глибинних знань із спеціальності, оволодіння загальнонауковими (філософськими) компетентностями, набуття універсальних навичок дослідника, здобуття мовних компетентностей». Серед універсальних навичок дослідника виокремлено управління науковими проектами та/або складення пропозицій щодо фінансування наукових досліджень.

Таким чином, на рівні державних нормативних вимог до підготовки фахівців зі спеціальності 231 «Соціальна робота» усіх рівнів вищої освіти передбачено формування відповідних компетентностей та результатів навчання, що стосуються генерування креативних ідей, спрямованих на соціальних розвиток, та реалізацію проектів як одне з ключових завдань соціального працівника.

Література

1. Oksana Kravchenko, Nataliia Koliada, Aleksandr Safin, Olha Boiko. Wpływ programu mobilności na internacjonalizację szkolnictwa wyższego na Wydziale Edukacji Społecznej i Psychologicznej Państwowego Uniwersytetu Pedagogicznego im. Pawła Tytyny w Umaniu. Wydanie: Zeszyty Naukowe Collegium Witelona 2023; 1 (46): 69-80. URL: <https://zn.collegiumwitelona.pl/resources/html/article/details?id=614007&language=en>
2. Національна рамка кваліфікацій. Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/tag/natsionalna-ramka-kvalifikatsiy?&type=all&tag=національна%20рамка%20кваліфікацій> (дата звернення: 30.05.2024).
3. Семигіна, Т. Глобальні стандарти підготовки соціальних працівників як ідеалістичне бачення розвитку освіти із соціальної роботи. Видавництво «Група УКРЛОГОС», 2021, С. 75–84. <https://doi.org/10.36074/rodmrfsn.ed-1.07>

Наталія Краснова,
к. п. н., доцент кафедри соціальної
педагогіки ДЗ «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка»

ІНТЕРАКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ІНІЦІАТИВНОСТІ СТУДЕНТІВ

У сучасних соціокультурних умовах важливим орієнтиром освітньої траєкторії на етапі професійної підготовки фахівців стає не лише якісне засвоєння фундаментальних знань і розвиток предметних навичок, а й формування особистісних якостей студентів. Особливе місце серед них займають соціальна активність, ініціативність, мобільність, самостійність, гнучкість та відповідальність. В освітньому процесі закладу вищої освіти акцент робиться на системно-діяльнісному підході, спрямованому на виховання соціально активної та ініціативної особистості. Оскільки одним із головних критеріїв ефективної життєдіяльності людини є здатність до осмисленого, морально виправданого та соціально корисного перетворення реальності, розвиток ініціативності стає пріоритетним завданням професійного становлення майбутнього фахівця. Сучасне суспільство очікує від молодих спеціалістів уміння самостійно обирати шляхи дій, приймати соціально значущі рішення, ефективно втілювати їх у практику та нести відповідальність за майбутнє держави.

Реалізація соціальної ініціативності, спрямованої на практичне втілення корисних ідей з метою особистісної самореалізації й конструктивної трансформації навколишнього середовища, є запорукою соціального благополуччя студента. Вона виступає важливою професійною якістю, яка визначатиме його успішність у подальшій діяльності, а отже, формування соціальної ініціативності розглядається як основоположна умова професійного становлення особистості в умовах сьогодення. Ефективному розвитку та самореалізації в професійному й соціальному середовищі сприяє активне впровадження у професійну освіту інноваційних підходів, зокрема, коучинг-технологій. Їх застосування відповідає завданням модернізації та гуманізації освітньої системи й сприяє створенню особистісно орієнтованого освітнього простору, що базується на принципах індивідуалізованого навчання, стимулюючи самореалізацію та самовдосконалення студентів.

Проблема розвитку ініціативності у студентів закладів вищої освіти досліджується у працях Л. Бородіної, С. Гапонової, А. Єршової, Ю. Міславського, Е. Пряжнікової, В. Серікової та ін. Серед зарубіжних дослідників коучингу в освітньому просторі варто відзначити праці М. Аткинсона, С. Беттлі, Т. Голві, К. Дугласа, Е. Парслоу, Д. Пітерсона, Т. Шуелла та інших. Вплив коучингу на розкриття потенціалу особистості в різних сферах діяльності висвітлено у роботах М. Дауні, С. Беттлі, Д. Уйтмора. Питання впровадження коучинг-технологій в українську освітню практику розглядали Т. Борова, О. Бородієнко, Н. Горук, О. Нежинська, Т. Тименко, Т. Чернова, С. Шевчук та ін.; можливості застосування

коучингу в освітньому процесі аналізуються у роботах В. Гульчевської, Н. Доліної, О. Дмитрівої, В. Нагари, С. Романової та ін.

Проте існує суперечність між соціальним запитом суспільства на підготовку фахівців, здатних самостійно здійснювати вибір, ухвалювати соціально значущі рішення, ефективно їх реалізовувати, та недостатньою орієнтацією змісту професійної освіти на розвиток соціальної ініціативності студентів. Саме ця суперечність обумовила вибір тематики нашого дослідження.

Одним із провідних завдань професійної підготовки фахівців у закладах вищої освіти є формування соціальної ініціативності студентів як інтегральної особистісної якості, що забезпечує їхню активну життєву позицію та сприяє практичній реалізації соціально значущої діяльності. Термін «ініціативність» визначається як сукупність соціально значущих особистісних якостей, що асоціюються з активністю індивіда, яка тісно пов'язана з такими характеристиками, як цілеспрямованість, дисциплінованість, самостійність і відповідальність [3]. Соціальна ініціативність поєднує в собі індивідуальні та суспільні аспекти особистості, а їх гармонізація залежить від рівня розвитку соціальних почуттів, емоцій та переживань, що відображають ставлення до себе, інших людей, суспільства та діяльності загалом. Відповідно, соціальну ініціативність можна трактувати як особистісну та суспільну якість, яка проявляється у прагненні до змін або перетворення дійсності й виступає мотиваційною основою діяльності [2].

До інтегративних технологій відноситься коучинг, який розглядається як специфічний стиль навчальної взаємодії, що обґрунтовує його застосування в у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців. Його використання забезпечує безперервність особистісно-професійного розвитку, що є необхідною умовою успішності та конкурентоспроможності професіонала [1]. Перевага коучинг-технології полягає у багатоманітності форм її реалізації: в процесі вивчення освітніх компонентів, під час індивідуальної позааудиторної роботи студентів.

Формування соціальної ініціативності студентів засобами коучинг-технології охоплює сукупність мотиваційного, емоційно-вольового, пізнавального, діяльнісного та рефлексивного компонентів. Мотиваційний – визначається як готовність студента до прояву активності в соціальному середовищі, що виявляється у сформованій мотивації до здійснення соціально корисної діяльності, усвідомленні відповідальності за її результати, а також у внутрішній потребі допомагати іншим і прагненні до самовдосконалення й самореалізації у суспільстві. Формування його засобами коучинг-технології передбачає аналіз студентами власного позитивного досвіду реалізації ініціатив. Емоційно-вольовий компонент виступає як регулятор прояву соціальної ініціативності. Він включає розвиток готовності студентів емоційно позитивно реагувати на процес і результати реалізації власної ініціативи, а також оволодіння засобами саморегуляції для підтримки і завершення ініціативних дій. Особлива увага приділяється навчанню управління емоціями у складних ситуаціях. Пізнавальний компонент соціальної ініціативності обумовлюється обсягом знань студента про соціальні реалії, особливості взаємодії суб'єктів і об'єктів соціального життя, актуальні соціальні проблеми на локальному, національному та глобальному

рівнях. Робота з цим компонентом включає ознайомлення студентів із практикою реалізації соціальних проєктів, вивчення успішних кейсів ініціативної діяльності. Діяльнісний компонент виявляється у безпосередній участі студента в соціально корисній діяльності. Він ґрунтується на сформованості конкретних умінь і навичок прояву ініціативності: умінні виявляти соціальні проблеми, формулювати цілі, планувати діяльність, об'єднувати зусилля в команді, оцінювати ефективність власних дій. Рефлексивний компонент спрямований на розвиток здатності до самоаналізу, усвідомлення результатів власної соціальної активності та оцінювання їхнього впливу на навколишнє середовище. Студенти вчаться аналізувати причини успіху або невдачі своїх ініціатив, визначати соціальну значущість досягнутих результатів, розвивають навички емоційної стабілізації та зниження психічної напруги.

До форм організації процесу формування соціальної ініціативності студентів засобами коучинг-технології належать: індивідуальний та груповий коучинг; коучинг-консультації; створення ініціативних команд; робота у командах із реалізації соціальних проєктів; організація творчих майстерень. Ефективними методиками коучинг-технології є: питання за моделлю «GROW»; методика «Піраміда Ділтса»; техніка АВС-аналізу; «Колесо життєвого балансу» Томаса Дж. Леонарда; техніка «Декартові питання»; технологія «Добре сформульований результат»; мозковий штурм; стратегічне планування; тайм-менеджмент; SWOT-аналіз; методика пріоритезації завдань; інтерактивні лекції, тренінги, семінари, дискусії; рольові та ділові ігри; метод проєктної діяльності; психологічні техніки: рефреймінг, шкалування, візуалізація.

Таким чином, формування соціальної ініціативності студентів через коучинг-технології забезпечує їхню особистісну самореалізацію, професійне становлення та активне залучення до вирішення актуальних соціальних проблем, що, у свою чергу, відповідає сучасним вимогам до підготовки конкурентоспроможних фахівців.

Література

1. Борова Т. А. Теоретичні засади адаптивного управління професійним розвитком науково-педагогічних працівників вищого навчального закладу: монографія. Харків: СМІТ, 2011. 381 с.
2. Соціальна ініціативність: змістово-технологічне забезпечення : посіб. / Т. К. Окушко, Ж. В. Петрович, Н. В. Чиренко, Н. О. Шпиг, О. В. Пащенко, Л. М. Сокол, О. В. Долгова та ін. ; наук. ред. Т. К. Окушко. Харків : «Друкарня Мадрид», 2015. 222 с.
3. Трошкін О.В. Методологічні принципи цілісного та особистісно орієнтованого підходів до аналізу педагогічних явищ і процесів розвитку ініціативності майбутніх дизайнерів. *Вісник післядипломної освіти*. 2011. № 4. С. 155–161.

Олександр Кузін,
аспірант Донбаського державного
педагогічного університету

Ярослав Співак,
д.п.н., професор, декан факультету
професійно-педагогічної освіти
Донбаського державного
педагогічного університету

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У СТУДЕНТІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Пріоритетним напрямом реформування вищої освіти є підготовка кваліфікованих кадрів, здатних до професійного розвитку та адаптивності в сучасних умовах, конкурентоспроможних на ринку праці. Професійна підготовка передбачає формування у майбутніх фахівців універсальних, загальнопрофесійних, професійних компетенцій, спрямованих на вирішення завдань професійної діяльності, зокрема, й організаційно-управлінської компетентності. При цьому аналіз професійних стандартів різних сфер професійної діяльності показав, що професійні функції, професійні дії, уміння містять організаційно-управлінські складові: визначення цілей і завдань, організація діяльності, планування, мотивація, контроль, комунікація, оцінка, прийняття рішень. У зв'язку з цим, актуальною стає проблема її цілеспрямованого формування у студентів у закладах вищої освіти засобами ігрових технологій.

У законодавчих та нормативно-правових документах: Законах України «Про освіту» (2017 р.), «Про вищу освіту» (2014 р.), «Про професійний розвиток працівників» (2012 р.), Дорожній карті інтеграції України до Європейського дослідницького простору (ERA-UA), Національній рамці класифікацій (2019 р.), Класифікації професій (2020 р.) зазначено, що одним із пріоритетних напрямів реформування вищої освіти є підготовка кваліфікованих кадрів, здатних до професійного розвитку та адаптивності в сучасних умовах, конкурентоспроможних на ринку праці.

У Методичних рекомендаціях щодо розроблення стандартів вищої освіти, затверджених МОН України зазначається на формуванні у бакалаврів, магістрів здатності розв'язувати складні спеціалізовані задачі у певній галузі професійної діяльності.

Підґрунтя проблеми формування дослідницької компетентності майбутніх викладачів ЗВО становлять наукові ідеї, концепції, вихідні положення, розвідки, що були здійсненні в таких основних напрямках:

- зміст поняття «компетентність» (Н. Бібік, І. Бех, О. Локшина, В. Луговий, О. Пометун, С. Сисоєва та інші);
- формування управлінської компетентності, управлінських умінь (С. Березняк, Р. Вдовиченко, Ю. Забродін, І. Катренко, В. Луговий, Л. Макодзен, З. Нечипорук, Т. Сорочан та інші);

Дотичним до нашої роботи стали наукові розвідки, присвячені розкриттю основ управління, його ефективного здійснення (П. Друкер, Г. Пітерсон, Ф. Тейлор, А. Файоль та ін.).

Критичне вивчення науково-педагогічної літератури з проблеми формування організаційно-управлінської компетентності дозволило конкретизувати ряд основних дефініцій нашого дослідження: компетентність, управлінська компетентність, організаційно-управлінська компетентність, ігрові технології та ін.

Дослідники акцентують увагу на управлінській компетентності як на особливому персональному інструментарію, який допомагає налагоджувати контакти з суб'єктами взаємодії, здійснювати організаційні функції. Сформована компетентність надає майбутньому фахівцю професійну впевненість, організованість, соціальну активність, рефлексивність, дипломатичність, відповідальність.

Організаційно-управлінська компетентність студента як інтегративна характеристика фахівця репрезентується через позитивні особистісні якості, риси характеру, основні базові цінності, рівень загальної культури, умотивованість до особистісного розвитку й кар'єрного зростання, лідерські устремління, володіння фундаментальними та фаховими знаннями й уміннями, здатністю до самоменеджменту, потребі до самовдосконалення.

Вчені акцентують увагу на компетентності як здатності проєктувати власні повноваження і практикувати їх у вирішенні професійних завдань та відповідальності за виконання рішень, розвинутих уміннях аналізувати, моніторити, оцінювати, контролювати інформаційний простір.

У працях вчених організаційно-управлінська компетентність визначається як здатність приймати оптимальні управлінські рішення, а також сприймати, аналізувати й реалізувати управлінські інновації в професійній діяльності [3, с. 1-23]. Бачиться особливо суттєвим у цьому контексті розвиток у майбутніх фахівців умінь управляти проєктами й процесами, уміння працювати з колективами, групами й окремими людьми, уміння працювати в режимі високої невизначеності й швидкої зміни завдань, що передбачає уміння швидко приймати управлінські рішення, реагувати на зміну умов роботи, уміння ефективно розподіляти ресурси.

В. Тернопільська розглядає управлінську компетентність майбутнього фахівця як інтегральне утворення, що характеризується ціннісними орієнтаціями, знаннями у сфері управління та є результатом особистісного професійного розвитку, виявляється у ступені розвитку його управлінських умінь і навичок, здатності продуктивно здійснювати управлінську діяльність [5, с. 60-65].

Цінностями організаційно-управлінської компетентності майбутнього фахівця можна визначити: відповідальність за запропоновані рішення, дії та результат діяльності групи, команди, організації. Зокрема, відповідальність передбачає обов'язок і готовність відповідати за вчинені дії, вчинки та їх наслідки, а також відповідальність за дії підлеглих. Прийняття цінності людини як особистості, її права на вільний розвиток і виявлення своїх здібностей, повага, толерантність, уміння зрозуміти іншу точку зору є складовою цінності

гуманістичної взаємодії. Гуманізм, співпраця як основа взаємодії з підлеглими сприяє виникненню у підлеглих бажання якісно виконувати роботу, створювати інновації для успіху організації. Організаційно-управлінська компетентність майбутнього фахівця передбачає здійснення і організацію контролю. Разом з тим, ефективною формою контролю, фактором контролю виступає самоконтроль. Самоконтроль сприяє підвищенню мотивації та якості діяльності групи, організації.

На думку вчених, наявність у керівництва та підлеглих самоконтролю, відповідальності, прагнення підвищувати професійний рівень, здібності до критичного осмислення діяльності, бачення перспектив розвитку сприяє успішній самоорганізації [3, с. 1-23].

Окрім того, вивчення наукової літератури засвідчує про важливість знань з етики, умінь здійснювати моральну оцінку, моральний вибір та розвиток моральних якостей майбутнього фахівця [6, с. 183-186].

Отже, організаційно-управлінську компетентність можна охарактеризувати як здатність і готовність майбутнього фахівця вирішувати управлінські завдання та приймати управлінські рішення для досягнення цілей організації.

Література

1. Антонюк Л., Василькова Н., Ільницький Д., Кулага І., Турчанінова В. Компетентнісний підхід у вищій освіті: світовий досвід. Київ: КНЕУ, 2016. 61 с.
2. Грушева А. А. Формування управлінської компетентності у випускників ВНЗ: досвід зарубіжних країн. Стратегії управління закладами освіти в умовах формування інформаційного суспільства: зб. наук. праць. Ін-т педагогіки АПН України, 2008. Вип. 1. С. 68–77.
3. Керкеша-Попова О.В. Формування управлінської компетентності майбутніх інженерів-педагогів у процесі професійно-педагогічної підготовки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти / О. В. Керкеша-Попова ; Бердянський державний педагогічний університет. Бердянськ, 2020. 23 с.
4. Сновидович І.Г. Формування управлінської компетентності молодих фахівців у закладі вищої освіти: дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 073 – менеджмент/ І.Г. Сновидович; Львівський національний університет імені Івана Франка Міністерства освіти і науки України, Львів, 2023, 294 с.
5. Тернопільська В.І. Формування управлінської компетентності майбутніх фахівців: теоретичний аспект. *Наукові записки кафедри педагогіки*. 2024. №54. С. 60-65.
6. Тернопільська В.І. Формування етичної компетентності майбутніх фахівців у позааудиторній діяльності. *Інноваційна педагогіка*. 2021. Вип. 42. С. 183-186.
7. Ayling P. Learning through Playing in Higher Education: Promoting Play as a Skill for Social Work Students. *Social Work Education*. 2012. Vol. 31, Issue 6. P. 764–777.

Лисоконь Ілля,
доктор філософії з освітніх, педагогічних
наук, старший викладач кафедри соціальної
педагогіки і соціальної роботи Криворізького
державного педагогічного університету

УНІВЕРСИТЕТИ ЯК СОЦІАЛЬНІ ІНСТИТУЦІЇ

Важливу роль у людському розвитку відіграє суспільний освітній процес, зокрема вища школа. Українське суспільство переживає складні часи глобальної трансформації, проте, вища освіта була і залишається найінтелектуальнішим осередком. Саме із сучасними закладами вищої освіти соціум пов'язує очікування і надії щодо змін на краще й подальшого стійкого розвитку.

Університети – генератори прогресивних змін і лідери суспільного поступу. Це стосується як продукування і поширення нових передових знань та створення на їх основі інноваційних технологій, так і народження й обґрунтування перспективних ідей і цінностей, що ефективні в організації людського буття в сучасних умовах. Крім того, університети повинні демонструвати потужну і перманентну здатність до самовдосконалення, адекватного часу.

Завдяки сучасним трансформаційним змінам наука прагне вирішувати суспільні проблеми. Без взаємодії влади й університету, університет ризикує бути ізольованим, відірваним від найперспективніших соціальних проблем і нездатним запропонувати суспільству знання, технологічні інновації, професійні навички, які необхідні для сталого розвитку.

Університет для свого повноцінного функціонування має відповідати на запити певного часу, відображати дух епохи. Формування системи вищої освіти в Україні відбулося під впливом відповідних соціально-економічних та політичних процесів, зокрема, й негативних. Свідченням останнього є значне поширення і закріплення у сфері вищої освіти таких форм соціальної патології, як корупція, непотизм. Такий стан справ негативно позначився на якості підготовки фахівців та спричинив девальвацію самої університетської освіти.

Розуміння університету як соціальної інституції було вироблено на базі методології структурного функціоналізму, закладеного в роботах соціальних мислителів XIX ст. й отримано віддзеркалення в подальшому розвитку соціології та соціальної філософії XX ст. При цьому найбільш важливим для осмислення сутності та особливостей функціонування соціального інституту є та суперечність, що розкривається у переході від структурного функціоналізму до інституціоналізму та покладена в основу концепції неінституціоналізму: затвердження індивіду як активного начала, завдяки якій можна буде здійснити подолання споживчого ставлення сучасного суспільства до знання й освіти, реалізувати необхідність вироблення суспільного механізму контролю над технологією.

При цьому, вирішальним для концептуалізації університету як соціальної інституції має виступати розгляд університету з точки зору його соціальної мети та функціонального навантаження.

В процесі формування університет як соціальний інститут стає частиною загальної інституційної системи, яка включає всі інститути, що існують в суспільстві, а також елементом локальної інституційної організації. Визначення університету як специфічного і навіть унікального за своєю природою соціального інституту необхідним чином має включати передусім його характеристику як соціальної системи, що виконує певні функції та ролі, реалізовує свої специфічні організаційні зв'язки.

Соціальними функціями університету завжди є професійна підготовка фахівців, формування інтелектуальної еліти, трансляція і розповсюдження культури серед населення. Якщо когнітивні функції університету достатньо універсальні, то соціальні функції варіативні й залежать від особливостей конкретного суспільства. Серед соціальних функцій університету потрібно виділити його функцію з формування інтелектуальної еліти. Важливість її вивчення визначається тією роллю, яку еліта грає у становленні й функціонуванні соціальних інститутів. В рамках соціологічного підходу до еліти вивчається саме процес того, як вона універсалізує та транспонує виняткові характеристики групи обраних за походженням або успадкованим багатством у суб'єктивні досягнення [3].

Система освіти не єдиний, але надзвичайно важливий чинник соціалізації людей. Сама система освіти є соціальним інститутом, який специфічними методами реалізує процес соціалізації людей, передусім підростаючого покоління і залучення до життя суспільства через процес навчання. У процесі навчання людина засвоює соціальний досвід у формі знань, розвиває свої задатки та здібності, формує інтереси та нахили. Тут закладаються основи світосприйняття молодшої людини, розвиваються її навички суспільної діяльності. Через освіту здійснюється передача інформації про нагромаджені людством цінності матеріальної і духовної культури, забезпечується наступність у розвитку суспільного виробництва.

Соціалізація – двосторонній процес взаємодії людини й суспільства. Його основним змістом є освіта, навчання, передача знань, соціально-історичного досвіду, культури, норм і зразків поведінки, людського способу життя.

Відповідно до Закону України «Про освіту» вона є «основою інтелектуального, духовного, фізичного і культурного розвитку особистості, її успішної соціалізації, економічного добробуту, запорукою розвитку суспільства, об'єднаного спільними цінностями і культурою, та держави» [2].

На нашу думку, освіта – це соціальна система, яка має свою структуру. Вища освіта – сукупність систематизованих знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, інших компетентностей, здобутих у закладі вищої освіти у відповідній галузі знань. Розвиток вищої освіти як соціальної інституції тісно пов'язаний із загальним процесом демократизації суспільства.

На її особливості впливають рівень розвитку й потреби суспільства, сформульовані державою соціальна мета та принципи вищої освіти. Аналіз соціальних функцій вищої освіти дає змогу визначити властивості, специфіку, межі вищої освіти як соціального феномену.

Вища освіта стала основним чинником розвитку багатства суспільства завдяки своїй унікальній місії щодо нарощування інтелектуального капіталу – компетентностей особистості. В сучасному глобалізованому світі лідерами стають країни, що мають прямий доступ до наукових досліджень і використання їх результатів, країни, що спроможні здійснювати підготовку та залучати до вирішення перспективних проектів найкращих науковців.

Не можна оминати увагою освітній потенціал України в контексті її входження у європейську освітню систему. Так, визначено, що основою для розроблення стандартів вищої освіти та їх адаптації з урахуванням європейського досвіду є законодавчі акти, що забезпечують функціонування галузі вищої освіти в Україні, дидактичні матеріали та наукові розвідки з тематики досліджуваного явища [4].

Цінність освіти полягає в тому, що вона, з одного боку, готує людину до життя в наявному суспільстві, а з іншого – формує в людини здатність приймати незалежні, автентичні рішення, щоб позитивно змінювати себе та суспільство, в якому живе. Вища освіта як соціальний інститут стає ресурсом соціальної мобільності молоді, кар'єрного зростання спеціалістів з вищою освітою. Реалізуючи свої соціальні функції, вона прищеплює прагнення до знань, орієнтує молодих людей на освоєння професійних навичок, сприяє формуванню мрій, пов'язаних із бажанням досягнення життєвого успіху й відповідного соціального стану.

Специфічність процесу соціалізації молодшої людини в системі вищої освіти полягає в тому, що він відбувається цілеспрямовано, систематично, планомірно, за допомогою певного кола осіб: педагогів, однокурсників, співробітників, батьків. Цей соціальний інститут поширює панівну в суспільстві ідеологію, відображає у своїй структурі й функціонуванні суспільні відносини та є одним із важливих засобів забезпечення спадкоємності поколінь, соціальної безперервності.

Виникнення найбільш поширеної у суспільстві класичної моделі університетської освіти пов'язується з відкриттям у 1810 р. Берлінського університету. В основу нової моделі університетської освіти були покладені три принципи. Перший полягав у запереченні примітивного утилітарного погляду на освіту, коли знання цінуються лише з практичної точки зору. Другий – застерігав від засилля дослідної (емпіричної) науки, яке протидіяло розвитку фундаментального теоретичного пізнання. Третій принцип стверджував панування гуманітарної освіти, без якої не може бути освіченої особистості [1].

На підставі вище викладеного можемо зробити висновок, що у сучасних умовах саме вища освіта все більшою мірою позиціонується молоддю як ресурс для соціальної мобільності і засвоєння нових соціальних ролей. Процес і результат вищої освіти студента повинен бути націлений на відповідність потребам

споживачів, досягненням науки на формування здатності відповідати новим викликам суспільства, що трансформується.

Система вищої освіти – за своєю базовою ідеєю – формує основу для поступального руху суспільства: вдосконалення цивілізації, інтелектуального і духовного розвитку людства, збереження, збільшення і передача наступним поколінням культурної спадщини. Університет, як універсальний соціокультурний та освітньо-науковий осередок, відіграє істотну роль у процесах, що відбуваються навколо формування спільних європейських просторів вищої освіти та науково-дослідницької діяльності.

Література

1. Койчева Т. Роль педагогічного університету у розвитку сучасного суспільства. Наука і освіта. № 1. 2014. С. 94-99.
2. Про освіту: закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
3. Феномен університету в контексті «суспільства знань» : монографія / за ред. В. Андрущенко. Київ, 2014. 256 с.
4. Lysokon I. Standardization of higher education as a scientific and pedagogical issue: theoretical analysis. Scientific Journal of Polonia University. 2023. 56(1). Pp. 161-168. DOI: <https://doi.org/10.23856/5623>

Медведєв М.,
здобувач бакалаврського рівня спеціальності
231 Соціальна робота Криворізького
державного педагогічного університету

ТЕХНОЛОГІЇ ВИРІШЕННЯ КОНФЛІКТІВ В УМОВАХ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ВИШУ

Раніше конфлікти в організаціях сприймали виключно як небажане явище, яке треба не допустити або усунути на початковій стадії, проте сучасний менеджмент визнає їхню роль драйвера розвитку. В академічному середовищі, де переплітаються інтелектуальна конкуренція, емоційна напруга та складні ієрархії, саме впровадження комплексних психолого-педагогічних технологій – від медіації й фасилітації до навчання ненасильницькій комунікації – дозволяє спрямувати конфліктні енергії на адаптивні трансформації. Особливо в умовах воєнного контексту постійний моніторинг психологічного клімату й превентивна робота соціальних працівників і психологів стають ключем до формування конструктивних навичок, необхідних для подальшої професійної діяльності.

Наукова розробка теми ґрунтується на працях дослідників, зокрема Л. Березовської, Н. Пов'якель, В. Семиченка та М. Рибаків, які аналізували конфлікти та механізми їх профілактики. Їхні роботи підкреслюють зв'язок між рівнем конфліктологічної компетентності і ефективністю подолання суперечностей, а також необхідність інтеграції психолого-педагогічних технологій у освітній процес.

Донедавна, домінуючою вважалася точка зору, згідно з якою конфлікти необхідно уникати, а якщо вони все ж так з'являються, то гасити на ранній стадії. Конфлікти асоціюються з усілякими негараздами, суперечками, ворожістю, боротьбою. Сучасна школа менеджменту дійшла висновку, що конфлікт, відіграє і позитивну роль – сприяє рухові організації вперед і визначає фактори, що заважають цьому процесові.

У сучасному академічному середовищі конфлікт перестав бути виключно небажаною складовою взаємодії, натомість він поступово набуває статусу каталізатора інноваційного розвитку. Від початку XX століття фахівці з соціології та психології концентрували увагу на двох провідних парадигмах: соціологічній, що розглядає конфлікти крізь призму структурних нерівностей і статусних диспропорцій, та психологічній, яка акцентує увагу на суб'єктивній оцінці несумісності, індивідуальних мотивах, темпераменті й когнітивних схемах поведінки. У філософсько-соціологічній спадщині К. Маркса й Г. Зіммеля конфлікт постає невід'ємною рисою суспільної взаємодії, тоді як психоаналітичний підхід З. Фрейда показує його як внутрішню боротьбу між інстинктами й свідомістю [4].

Особливу специфіку набувають конфлікти в межах студентської групи: горизонтальні протиріччя, що виростають на ґрунті академічних викликів, лідерських амбіцій і емоційних взаємодій між однолітками, органічно переплітаються з вертикальними напруженнями, котрі простягаються від студентів

до викладачів та адміністрації. Змішаний гендерний склад учнівського колективу сприяє підвищенню резистентності до емоційних ідейних тригерів завдяки різноманіттю перспектив, а стиль управління, організаційна культура навчального закладу та інтенсивність інформаційних потоків можуть як загострювати, так і згладжувати наявні протиріччя.

Джерелами конфліктів в академічному просторі виступають не лише матеріальні ресурси – бюджетні асигнування, обладнання та фінансування – але й боротьба за владу й статус, прагнення до професійного визнання серед колег, а також необхідність гідності та самореалізації, де кожен учасник захищає індивідуальні права й групову ідентичність[3]. За своєю тривалістю ситуації можуть бути короткочасними, коли йдеться про побутові суперечки чи адміністративні непорозуміння, або малюватися у вічному просторі ідеологічних чи міжетнічних протистоянь, а дедалі частіше трапляються так звані гібридні конфлікти, що трансформуються з економічних у політичні – екологічні протести як ілюстрація цієї тенденції.

Водночас конфлікти в навчальному середовищі мають подвійний вплив: з одного боку, вони підвищують емоційну напругу, знижують продуктивність і руйнують норми педагогічного діалогу, створюючи невизначеність розвитку подій та посилюючи тривожні реакції; з іншого ж боку, саме зіткнення різних поглядів відкриває простір для творчого переосмислення, особистісного росту й самовизначення, породжуючи своєрідний «пізнавальний потенціал» конфронтації. Ескалація протистояння часто призводить до розподілу комунікативних ресурсів між сторонами й загострення стресових реакцій, тоді як продуктивний конфлікт може стати потужним драйвером змін, навчити учасників трансформувати негативні емоції в пошук спільних рішень і сприяти розбудові «конфліктологічної компетентності» [2].

Конструктивне врегулювання розглядається як інтегративний процес, у якому учасники спільно ліквідують протидію та трансформують глибинні протиріччя, покладаючись передусім на розвиток емпатії – здатності глибокого занурення у внутрішній світ іншого, що формує діалогове поле замість протистояння. Процедурно це передбачає ретельний аналіз ситуації з виявленням першопричин і потенційних наслідків, обґрунтований вибір стратегії – від компромісу й співробітництва до уникнення чи поступки – а також розробку й імплементацію плану дій із подальшою оцінкою результатів і необхідною корекцією курсу. До ключових технік належать «я – повідомлення», активне слухання та встановлення правил відкритого діалогу, що допомагають знизити напругу й зосередитися на фактах замість взаємних звинувачень.

У межах попереджувальної системи профілактики поєднуються нормативно–регламентовані заходи, соціально–психологічні методи та організаційні схеми. Зокрема, методи згоди, що залучають потенційних учасників до спільної діяльності з метою формування єдиних інтересів, та методи емпатії, які сприяють розвитку співчуття й готовності підтримати колег у кризових ситуаціях. Повага до гідності партнера, раціональний розподіл завдань з урахуванням індивідуальних компетенцій і превентивна організація «третьої сили» – медіатора, здатного

оперативно втрутитися у разі загострення – формують основу цього комплексного підходу. Оцінка ефективності вжитих засобів здійснюється за допомогою анкетування, що дозволяє виміряти рівень довіри, поваги та готовності до співпраці, виявити сильні й слабкі сторони існуючих ініціатив та окреслити шляхи їх удосконалення[1].

На підставі вище викладеного можемо зробити висновок, що конфлікт як соціально–психологічне явище в освітньому просторі виступає неоднозначною структурою: його деструктивні прояви здатні руйнувати гармонію міжособистісних стосунків, підривати емоційний фон взаємодії, знижувати рівень залученості, водночас як конструктивна складова конфліктів може слугувати каталізатором саморозвитку та організаційної еволюції.

Включення систем превенції у внутрішню логіку освітньої організації, формування прозорого та стабільного комунікаційного середовища разом із перманентним контролем над параметрами взаємодії між суб'єктами академічного простору забезпечують ефективну деконфліктизацію соціальних взаємозв'язків. І вже потім відбувається переорієнтація конфліктних потенціалів у площину розвитку – утворюється безпечний і водночас динамічний інтелектуальний простір, де суперечності не призводять до руйнації, а, навпаки, запускають процеси адаптивної трансформації освітньої системи.

Література

1. Ємельяненко Л., Петюх В., Торгова Л., Гриненко А. Конфліктологія: навч. посіб. / за заг. ред. В. Петюха, Л. Торгової. К.: КНЕУ, 2003. 315 с.
2. Моделі життєтворчості у сучасних соціокультурних контекстах: Матеріали наук.–практ. online конференції, 10 листопада 2023 р., Харків. Харк.нац. пед. ун–т; за ред. І. Дорожко, О. Малихіна, К. Беляєва. Х.: ХНПУ, 2023. 97 с.
3. Навчально–методичний посібник для самостійної роботи та семінарських занять з навчальної дисципліни “Конфліктологія”... / уклад.: М. Требін, О. Сахань, Л. Герасіна та ін. Х.: Нац. ун–т. “Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого”, 2013. 61 с.
4. Основи здоров'я: підручник для 7 кл. загальноосв. навч. закл. / І. Бех, Т. Воронцова, В. Пономаренко, С. Страшко. К.: Видавництво «Алатон», 2015. 200 с.

Оксана Міхєєва

к.п.н., доцент, завідувачка кафедри
соціальної освіти та соціальної роботи
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова

ХАРАКТЕРИСТИКА КОМУНІКАЦІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ З МАСМЕДІА

У сучасному суспільстві роль соціального працівника виходить за межі роботи лише з отримувачами послуг. Ефективна соціальна робота потребує відкритої та професійної комунікації з громадськістю, а одним із головних каналів для цього виступають засоби масової інформації. Масмедіа не лише інформують населення про актуальні соціальні проблеми, але й формують громадську думку, що напряду впливає на ставлення суспільства до соціальних питань та вразливих категорій громадян. Соціальні працівники не лише надають підтримку конкретним особам чи сім'ям, а й виконують роль соціальних комунікаторів — вони доносять важливу інформацію до громади, формують толерантність, підтримують соціальну справедливість. Щоб ця діяльність була ефективною, соціальний працівник має вміти працювати з інформаційними каналами, адаптувати повідомлення для різних аудиторій та вибудовувати партнерські стосунки з журналістами. Масмедіа виконують важливу соціальну функцію: транслиують інформацію про соціальні ініціативи, піднімають рівень обізнаності громадян, впливають на формування соціального капіталу. Вони можуть бути потужним інструментом підтримки соціальних реформ, гуманітарних кампаній, збору коштів на благодійність тощо. Однак ця функція реалізується лише за умов конструктивної взаємодії між журналістами та соціальними працівниками.

Масові комунікації — це не лише новини. Це також історії людей, аналітичні матеріали, соціальна реклама, блоги, телепередачі, подкасти. Через них можна висвітлювати соціальні проблеми, привертати увагу до успішних практик соціальної підтримки, протидіяти дискримінації, популяризувати цінності доброзичливості, солідарності, взаємодопомоги.

Соціальні працівники використовують засоби масової інформації з метою донесення важливої інформації до громадськості, підвищення рівня толерантності та емпатії у суспільстві, подолання стереотипів щодо вразливих груп, формування позитивного іміджу соціальної роботи, мобілізації ресурсів та волонтерської допомоги [6, с. 112].

Ефективна взаємодія соціальних працівників та масмедіа передбачає як одноразові форми (інтерв'ю, пресрелізи, участь у програмах), так і системну комунікацію, що може здійснюватись через організацію інформаційних кампаній, ведення сторінки у соціальних мережах, створення тематичних інформаційних платформ, залучення журналістів до соціальних заходів, через участь соціальних працівників у теле- та радіоефірах, через публікацію авторських колонок і

коментарів у друкованих та онлайн-виданнях, організацію пресконференцій, ведення блогів, участь у створенні соціальної реклами та документальних фільмів.

Особливу роль сьогодні відіграють соціальні мережі, які дозволяють швидко реагувати на події, формувати коло підтримки, запускати флешмоби та інформаційні кампанії.

Важливо, що при налагодженні комунікаційних зв'язків між соціальними працівниками та масмедіа необхідно орієнтуватись та дотримуватись ряду етичних та професійних принципів. Важливим при цьому є дотримання конфіденційності, що передбачає нерозголошення особистої інформації про отримувача послуг; використання професійної термінології, яка не стигматизує; орієнтація на гуманістичні цінності, повагу до гідності кожної людини; здатність до чіткого, лаконічного та доступного подання інформації; уникати сенсаційності чи нав'язливого драматизму; не допускати викривлення фактів.

Досить часто при такій взаємодії проблемою стає те, що журналісти не завжди мають повне розуміння соціальної тематики. Тому важливо налагоджувати конструктивний діалог, спільно формувати коректний інформаційний простір [3, с. 38].

Ефективна комунікація соціального працівника з масмедіа — це не просто передача інформації, а діяльність, що спрямована на зміну ставлення суспільства до соціальних груп (наприклад, осіб з інвалідністю, переселенців, дітей-сиріт); мобілізація громадськості до участі у соціальних ініціативах; посилення адвокаційних зусиль (вплив на політику, фінансування, законотворчість); захист прав та гідності отримувачів послуг.

У цьому контексті ефективність вимірюється не лише кількістю згадувань у ЗМІ, а й якістю впливу на цільову аудиторію та результатами у сфері соціальної справедливості.

Базовими чинниками, що визначають ефективність комунікативної взаємодії соціальних працівників та масмедіа є:

- професійна медіа-компетентність соціального працівника. Яка полягає у вмінні формулювати чітке, емоційно-врівноважене повідомлення, розумінні логіки масмедіа через розуміння їхнього формату, термінів, запитів; готовність працювати на камеру, давати інтерв'ю, вести блог;

- партнерські відносини з журналістами. Цей аспект може реалізовуватись через побудову довіри на основі прозорості й доступності, пошук «людських історій», які можуть стати соціальними кейсами;

- системність і стратегічність взаємодії. Для ефективної комунікаційної взаємодії соціального працівника та масмедіа має бути наявний медіа-план та регулярне інформування, а не реакція лише в кризових ситуаціях;

- інноваційний підхід. На сьогодні для ефективності комунікації між соціальними працівниками та масмедіа можливе через залучення візуальних форматів (інфографіка, відео, сторітелінг) та використання соціальних мереж як каналів комунікації [2].

Незважаючи на потенціал співпраці, існує ряд проблем щодо комунікаційної взаємодії соціальних працівників та масмедіа, а саме: ризик викривлення змісту

повідомлень журналістами; поверхове або сенсаційне висвітлення соціальних тем; обмежені знання самих соціальних працівників у сфері медіаграмотності; відсутність системної підготовки до медіакомунікації в освітніх програмах.

Взаємодія з масмедіа потребує відповідної підготовки. Соціальні працівники мають володіти навичками підготовки комунікативних повідомлень, медіааналітики, кризової комунікації, публічних виступів. Соціальні працівники мають проходити тренінги з публічної комунікації та медіаграмотності, навчатися писати пресрелізи, виступати перед камерою, розуміти механізми роботи ЗМІ та логіку журналістського матеріалу, будувати довірливі стосунки з представниками медіа. Доцільним є включення теми «Соціальна робота і медіа» до навчальних курсів у закладах вищої освіти де готують соціальних працівників, а також розвиток спеціальних комунікаційних служб у соціальних установах.

Отже, комунікаційна взаємодія між соціальними працівниками та масмедіа — це важливий аспект сучасної соціальної політики. Вона дозволяє не лише інформувати, а й трансформувати суспільні уявлення, зміцнювати солідарність та створювати умови для позитивних соціальних змін. В умовах воєнного часу та кризи, така взаємодія стає інструментом національної стійкості. Комунікація соціальних працівників з масмедіа є важливим елементом сучасної соціальної роботи. Вона дозволяє не лише інформувати суспільство, а й формувати активну громадянську позицію, підтримку вразливих груп, розширювати можливості соціального захисту. Ефективна взаємодія з медіа потребує професійної підготовки, етичної чутливості та стратегічного бачення, а також активного розвитку нових форм публічної присутності соціальних працівників у медіапросторі.

Ефективна взаємодія соціального працівника з масмедіа — це потужний ресурс впливу, який дозволяє соціальній роботі вийти за межі установ і «говорити» до сердець мільйонів. В умовах війни, кризи й відновлення така взаємодія стає не просто бажаною — вона стає **місією**, яка формує обличчя сучасної, людяної та свідомої України.

Література

1. Взаємодія мас-медіа та органів державної влади : навч. посіб. / М. Т. Андрійчук, Т. С. Андрійчук. КПП ім. Ігоря Сікорського. Київ : КПП ім. Ігоря Сікорського, 2018. 114 с.
2. Костєва Т. Б.(2021). Комунікації в соціальній сфері : методичні вказівки. Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2021. 36 с.
3. Міхеєва О. (2024) Характеристика комунікаційних технологій у соціальній роботі. СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА: ВИКЛИКИ ЧАСУ: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, що присвячена 190-річчя УДУ імені Михайла Драгоманова (24 квітня 2024 року). Київ: Український державний університет імені Михайла Драгоманова, 2024. С. 37-40.
4. Плахова, О. М., Карчова, О. Ю. (2021). Особливості комунікації в соціальній роботі в період пандемії COVID-19. SOCIOПРОСТІР, 11, 17–22. <https://doi.org/10.26565/2218-2470-2021-11-02>

5. Покулита І. К., Медіапрактики у соціальній роботі: підручник. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, Вид-во «Політехніка», 2020. с. 184-191.

6. Шендеровський К.С. та інші (2012). Медіакомунікації та соціальні проблеми: Збірка навчально-методичних матеріалів і наукових статей в трьох частинах. Частина перша. Київ. нац. ун-т; Ін-т журналістики. К. 2012. 288 с.

Людмила Неїжпапа,
к.п.н., доцент, доцент кафедри соціальної
освіти та соціальної роботи
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова

ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄСТІЙКОСТІ ПІДЛІТКІВ - ЗАВДАННЯ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЗЗСО

Сучасне українське суспільство характеризується високим рівнем соціальної напруженості, економічної нестабільності, інформаційного тиску та інших стресогенних факторів, які негативно впливають на психологічне здоров'я та благополуччя підростаючого покоління. Особливо вразливою категорією є підлітки, які переживають складний етап психофізіологічного та соціального розвитку, що супроводжується підвищеною емоційністю, чутливістю до зовнішніх впливів та пошуком власної ідентичності. В умовах воєнного стану ця проблема набуває особливої актуальності, оскільки безпекові виклики створюють додаткове навантаження на психіку дітей та молоді.

Заклади загальної середньої освіти (ЗЗСО) як середовище соціалізації підлітків мають значний потенціал для формування у них необхідних особистісних ресурсів подолання життєвих труднощів та адаптації до складних обставин. Важлива роль у цьому процесі належить соціальним педагогам, які здатні організувати системну та цілеспрямовану роботу з розвитку життєстійкості учнів. Тому дослідження теоретичних та практичних аспектів формування життєстійкості підлітків як напряму соціально-педагогічної діяльності в ЗЗСО є актуальним науковим завданням.

Концепція життєстійкості була запропонована американським психологом Сальваторе Мадді у 80-х роках XX століття для позначення психологічної витривалості та розширеної ефективності людини. Дослідник визначав життєстійкість як систему переконань особистості про себе, світ та відносини з ним, що сприяє успішному подоланню стресових ситуацій. Згідно з теорією С. Мадді, життєстійкість включає три компоненти: залученість, контроль та прийняття ризику [7].

У вітчизняній науці проблематика життєстійкості досліджувалась такими вченими, як С. Бабатіна, Л. Коробка, В. Панок, Т. Титаренко, В. Чернобровкіна, О. Чиханцова та інші. В українській науковій парадигмі життєстійкість розглядається як інтегральна характеристика особистості, що визначає її здатність протистояти стресовим подіям, зберігаючи внутрішній баланс та не знижуючи успішність діяльності [1; 2; 3; 4; 5; 6].

Аналіз наукових джерел дозволяє визначити життєстійкість підлітка як інтегративну особистісну якість, що забезпечує здатність успішно долати складні життєві ситуації, адаптуватися до змін, зберігати психологічне благополуччя та продовжувати особистісний розвиток у несприятливих умовах [2]. Структура

життєстійкості підлітка включає когнітивний, емоційно-вольовий, мотиваційно-ціннісний та поведінковий компоненти.

Підлітковий вік є сенситивним періодом для формування життєстійкості, оскільки саме в цей час інтенсивно розвиваються рефлексія, самосвідомість, формується система цінностей, розширюється репертуар копінг-стратегій та відбувається активне засвоєння соціального досвіду. Водночас, цей вік характеризується підвищеною вразливістю до стресів через несформованість механізмів психологічного захисту, емоційну нестабільність та недостатність життєвого досвіду.

Соціально-педагогічна діяльність з формування життєстійкості підлітків у ЗЗСО має базуватися на комплексному підході та включати діагностичний, мотиваційний, формувальний та підтримуючий етапи.

На діагностичному етапі доцільно використовувати комплекс методик для визначення рівня життєстійкості підлітків та її окремих компонентів. Ефективними інструментами є адаптований тест життєстійкості С. Мадді, методика визначення копінг-стратегій Р. Лазаруса, методика дослідження самооцінки стресостійкості С. Коухен, Г. Вілліансон, методика психологічної пружності О. Чиханцової та інші. Важливо також дослідити чинники, що впливають на формування життєстійкості: особливості сімейного виховання, наявність травматичного досвіду, індивідуально-психологічні характеристики.

Мотиваційний етап спрямований на формування у підлітків позитивної установки на розвиток життєстійкості, усвідомлення її значущості для успішної самореалізації та психологічного благополуччя. На цьому етапі ефективними є мотиваційні тренінги, дискусії, зустрічі з людьми, які демонструють високий рівень життєстійкості, перегляд та обговорення тематичних відеоматеріалів.

Формувальний етап є основним та передбачає систему заходів, спрямованих на розвиток усіх компонентів життєстійкості. Для розвитку когнітивного компонента доцільно проводити тренінги з розвитку позитивного мислення, навчання когнітивного переструктурування, формування адекватної самооцінки. Розвиток емоційно-вольового компонента передбачає опанування методами емоційної саморегуляції, релаксації, навичками управління стресом. Формування мотиваційно-ціннісного компонента здійснюється через ціннісно-орієнтовані дискусії, рефлексивні практики, створення «дерева життєвих цілей». Поведінковий компонент розвивається через тренування конструктивних копінг-стратегій, комунікативних навичок, асертивної поведінки.

Комплексною формою роботи з підлітками, яку ми пропонуємо є програма «Життєстійкість: тренуємо суперсилу», яка може бути реалізована у формі факультативного курсу або циклу тренінгових занять. Програма включає шість модулів:

1. «Знайомство з життєстійкістю» (базові поняття, компоненти, значення для життя).
2. «Мислити позитивно» (розвиток оптимістичного мислення, переформулювання негативних думок).

3. «Емоційний самоконтроль» (розпізнавання емоцій, техніки саморегуляції, управління стресом).

4. «Цінності та сенси» (визначення життєвих цінностей, формування цілей, пошук ресурсів).

5. «Впевнена поведінка» (розвиток асертивності, комунікативної компетентності, вміння відстоювати кордони).

6. «Проектування майбутнього» (планування життєвого шляху, створення «карти ресурсів»).

Ефективним методом розвитку життєстійкості є соціальне проектування, яке дозволяє підліткам отримати досвід подолання труднощів, реалізації власних ідей, співпраці з іншими. Напрями проєктів можуть бути спрямовані на допомогу вразливим категоріям населення, благоустрій території, створення інформаційних продуктів тощо [3].

Важливим напрямом роботи соціального педагога є створення безпечного освітнього середовища, що сприяє формуванню життєстійкості. Це передбачає встановлення довірливих стосунків між педагогами та здобувачами освіти, впровадження демократичного стилю спілкування, профілактику булінгу, забезпечення психологічного комфорту тощо.

Підтримувальний етап передбачає індивідуальну та групову підтримку підлітків у складних життєвих ситуаціях, консультування з питань подолання труднощів, супервізію їхніх копінг-стратегій. Корисною практикою є створення груп підтримки, де підлітки можуть обмінюватися досвідом подолання проблем та отримувати емоційну підтримку.

Для ефективного формування життєстійкості підлітків необхідна співпраця соціального педагога з психологом, класними керівниками, вчителями-предметниками, батьками. Важливо проводити просвітницьку роботу з батьками щодо розвитку життєстійкості дітей, організовувати спільні заходи, надавати індивідуальні консультації.

Отже, життєстійкість підлітків є інтегративною особистісною якістю, що забезпечує здатність успішно долати складні життєві ситуації, адаптуватися до змін та зберігати психологічне благополуччя в несприятливих умовах. Формування життєстійкості підлітків є важливим завданням соціально-педагогічної діяльності в ЗЗСО, особливо в умовах сучасних соціальних викликів та воєнного стану.

Ефективна соціально-педагогічна діяльність з формування життєстійкості підлітків має базуватися на комплексному підході та включати діагностичний, мотиваційний, формувальний та підтримувальний етапи. Формування життєстійкості підлітків потребує міждисциплінарної взаємодії соціального педагога з іншими фахівцями та батьками учнів.

Література

1. Бабатіна С. І. Особливості розвитку життєстійкості в студентському віці. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки. 2019. Вип. 1. С. 9-15.

2. Коробка Л. М. Життєстійкість як фактор психологічного благополуччя особистості в ситуації невизначеності. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки. 2018. Вип. 2(2). С. 36-40.
3. Панок В. Г., Гірчук О. В. Психологічна служба у кризовий період: досвід, проблеми, перспективи. Вісник НАПН України. 2020. № 2(2). С. 1-6.
4. Титаренко Т. М. Життєстійкість особистості: соціальна необхідність та безпека. Київ: Марич, 2009. 76 с.
5. Чернобровкіна В. А. Психологія особистісної свободи. Луганськ: Вид-во ДЗ "ЛНУ імені Тараса Шевченка", 2012. 458 с.
6. Чиханцова О. А. Життєстійкість та її зв'язок із цінностями особистості. Проблеми сучасної психології. 2018. Вип. 42. С. 211-231.
7. Maddi S. R. Hardiness: The courage to grow from stresses. Journal of Positive Psychology. 2006. Vol. 1(3). P. 160-168.

Ольга Неумивайченко,
студентка Криворізького державного
педагогічного університету
Тамара Василюк,
к.п.н, доцент, декан
психолого-педагогічного факультету
Криворізького державного
педагогічного університету

СОЦІАЛЬНЕ ПРОЄКТУВАННЯ ЯК ТЕХНОЛОГІЯ

У період сучасності Україна перебуває в руслі реформ та перетворень, які потребують змін та модернізації. На цьому шляху основним завданням є реформування всіх сфер суспільного життя. Реформування життєдіяльності суспільства є важливим для соціального проєктування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У контексті нашого дослідження певний науковий інтерес становлять праці, де проаналізовано теоретичні основи проєктування та соціального проєктування, таких дослідників, як Г. Антонюк, О. Безпалько, Т. Бутченко, В. Глазичев, М. Довга, Т. Дрізд, В. Киричук, Т. Костєва, Н. Лапін, Г. Михайлишин, Г. Нагорна, О. Пометун, Д. Пузіков, Ж. Тощенко, Л. Тюття, Н. Харитонов, В. Шкурко та інші.

Аналізуючи історію становлення соціального проєктування, окремі дослідники стверджують, що з'явилося воно ще за античних часів, інші вважають, що виникло у 70-х роках XX ст. З давніх часів у роботах відомих діячів трапляються проєктні елементи. Однак саме поняття «соціальне проєктування» зустрічається в сучасній науці не так давно. У 20–30 роках минулого століття з'явилося проєктування соціальної культури, нових суспільних відносин, нового мислення людини [1].

Поняття «проєкт», що з'явилося у науковій літературі, тлумачиться як «технічний проєкт», «суспільний проєкт», «проєкт суспільного устрою». Формування проєктування відбувається в межах інженерної діяльності. Це пов'язано з необхідністю передачі графічного зображення інженером на виробництво. Знову ж таки відслідковується суто технічні властивості соціального проєктування того часу. В той час частіше зустрічається поняття соціальної інженерії [2].

По суті соціальне проєктування відокремлюється від технічного та на етапі розвитку вбирає в себе властивості та риси планування, прогнозування та конструювання. Із середини XX ст. починається розвиток соціального проєктування. У цей час соціальна інженерія починає спиратися на соціальні знання і тому розвивається така сфера, як проєктування факторів впливу на соціальні процеси. Але все ж таки, як зазначає Г. Нагорна, «соціальне проєктування спрямоване не на створення нових відносин, а на усунення конфліктів на виробництві. Крім того, проєктування починає використовуватися в процесі дизайну та містобудування» [3].

Сьогодні завдяки організації і проведенню чисельних грантових конкурсів до соціально-проектної діяльності долучається достатньо широке коло громадських активістів, представників органів державної влади та місцевого самоврядування, соціальних фондів і служб. Проте актуальною лишається проблема інструменталізації соціально-проектної культури. У поширених он-лайн посібниках остання нерідко зводиться до володіння технікою написання грантових заявок. Напевно, що цього недостатньо для продуктивного соціального проектування як форми реалізації інтересів суспільства і зміцнення соціальної згоди між його членами.

Наприкінці 1960-х рр. йдеться вже про соціальну діяльність, соціальний інститут, зацікавлення соціальним проектуванням збільшується. Таким чином, відбувається переосмислення самого проектування.

Основоположником теорії соціального проектування вважається Г. Антонюк. Він трактує його як «розробку науково обґрунтованої моделі раціональних характеристик конкретних соціальних організмів чи їх станів у контексті вирішення певних соціальних задач, внаслідок чого соціальне проектування розуміють як універсальний та самостійний вид діяльності, що спрямована на створення соціальних об'єктів, процесів, явищ, стає сполучною ланкою між виробником соціальних благ та споживачем.

Значний внесок у розвиток цього поняття зробив Т. Дрізде як фундатор певних підходів до соціального проектування:

1) **об'єктно орієнтований**. Відповідно до нього соціальне проектування має за мету створити прообраз майбутнього об'єкта або модернізацію наявного, і важливо, що проектуватися можуть не тільки будівлі, підприємства, виробництва, як у попередні періоди, а й соціальні зв'язки, відносини, соціальна сфера загалом;

2) **суб'єктно орієнтований**. Згідно з цим підходом соціальне проектування розглядають як розробку проекту індивідом, який представляє інтереси певної групи людей, верств населення, соціальних прошарків;

3) **проблемно орієнтований підхід** виник пізніше, ніж попередні підходи, і спрямований на усунення соціальних проблем шляхом вироблення можливих варіантів їх вирішення з урахуванням проведених досліджень та наявних ресурсів [4].

Проектування в соціальній роботі визначають як індивідуалізовану творчість соціального працівника, особистісний стиль, ідеологію менеджера соціальної роботи, конструювання соціальної дійсності. У контексті практики соціальної роботи проектування можна розглядати як складник управління соціальних установ і, відповідно, менеджменту фахівців соціальної сфери, як соціальну технологію, метою якої є прогнозування та програмно-цільова реалізація соціальних нововведень. Відповідно, соціальне проектування можна зарахувати до інноваційної діяльності, оскільки воно передбачає чітко сконструйовані дії, локалізовані за часом, місцем і ресурсами.

Соціальне проектування — це конструювання індивідом, групою чи організацією дії, спрямованої на досягнення соціально значущої мети, яка є локалізованою за місцем, часом і ресурсами. Сутність соціального проектування

полягає в конструюванні бажаних станів майбутнього. Метою соціального проєктування є організація процесу, який дає початок змінам у соціальному середовищі.

Соціальному проєктуванню притаманна низка особливостей:

1) об'єктами можуть бути суспільні відносини різних масштабів і вимірів: соціальних організмів у цілому, окремих сфер та інститутів суспільної життєдіяльності (економічної, соціальної, політичної, духовної), певного територіального охоплення (міжнародного, національного, регіонального, локального);

2) форма діалогу між соціальним суб'єктом та суспільством, поступальне розгортання якого втілює в собі досягнення соціальної згоди;

3) гнучкість, відкритість суспільним запитам, що межує з мірою дотримання конструктивної та функціональної цілісності розроблюваного проєкту. Йдеться про філігранно тонку працю, в ході якої аналітичне визначення типологічних рамок відтворення або збереження певної якості суспільного явища має доповнюватися індивідуалізуючим підходом, мета якого – залишити простір для вільної самореалізації значущого індивідуального й групового потенціалу людини;

4) мова соціальних проєктів менш формалізована, ніж мова інженернотехнічних проєктів. Зазначена обставина має не випадковий характер, оскільки, незважаючи на небезпеку спотворення початкового задуму внаслідок невірної інтерпретації багатозначних засобів природних мов, вони водночас відповідають потребі збереження відкритості запроєктованої моделі, забезпечення рухливості, гнучкості її складових у відповідь на зміни суспільних обставин;

5) можливість коригування проєктних нормативів, правил, виходячи з інтересів суспільства та окремих соціальних груп. У протилежному випадку виникає феномен «італійського страйку», або «обструкції», – своєрідних форм протесту, суть яких полягає в якомога максимально точному виконанні працівниками своїх посадових обов'язків і правил та у зв'язку з цим зриві нормального функціонування організації, яка, як показує практика, просто не може адекватно працювати за усіма колишніми установленими нормами, оскільки останні неодмінно відстають від динамічності середовища та не здатні охопити все багатство форм і змісту суспільних відносин;

6) менш чіткий поділ праці між розробником проєкту та його виконавцем, оскільки, на відміну від інженерно-технічної діяльності, останній відкритим характером спроектованої моделі суспільних відносин залучається до активної участі у доведенні проєкту, реалізації індивідуального підходу до нього, і в такий спосіб, до забезпечення його завершеності та здійсненості. А отже, існує міцний зв'язок між соціально-проєктною діяльністю і практикою, що і змушує окремих дослідників сумніватися в правомірності розгляду соціального проєктування як відносно самостійного різновиду діяльності або підкреслювати його квазіпроєктний, нетрадиційний характер.

Соціальний проєкт, як на нашу думку, не завжди є нововведенням, оскільки може полягати у застосуванні традиційних інструментів вирішення соціальних проблем. Недоцільним є трактування поняття «соціальний проєкт» як сукупності

рішень, оскільки проект може включати заходи, дії щодо вирішення соціальних проблем, а не просто перелік прийнятих рішень. Соціальний проект недоцільно трактувати і як опис ситуації, оскільки він є описом заходів щодо вирішення соціальних проблем. Таким чином, під соціальним проектом слід розуміти опис дій та заходів, спрямованих на вирішення соціальних проблем й уникнення соціальних ризиків, із зазначенням технології їх реалізації у певному часовому проміжку в межах наявного фінансового, кадрового, матеріального та інформаційного забезпечення.

Перебіг соціального проектування залежить від виду виконуваних соціальних проектів. Існують різні підходи до класифікації соціальних проектів. Аналіз літературних джерел [1 – 3, 5] дозволив систематизувати існуючі ознаки кваліфікації і розробити багатокритеріальну класифікацію соціальних проектів: територіальна ознака (регіональні, міжрегіональні, місцеві, локальні, національні, міжнародні); ступінь новизни (інноваційні, підтримуючі); джерела фінансування (благодійні, кредитні, грантові, бюджетні, суспільні, фандрайзингові, краудфандингові, змішані); обсяги проектування (мікропроекти (до 10 тис. доларів), малі проекти (10–100 тис. доларів), мегапроекти (більше 100 тис. доларів)); термін реалізації (короткострокові (до 2 років), середньострокові (2 – 5 років), довгострокові (більше 5 років)); кількість виконавців (індивідуальні, колективні); за соціальною спрямованістю (проекти для молоді, інвалідів, бідного населення, алкоголіків, наркозалежних, засуджених, соціально незахищених верств населення, багатодітних сімей, матерів-одиначок, пенсіонерів, безпритульних, хворих, проблемних підлітків, дітей з притулків та ін.).

Успішність соціального проектування залежить від ступеня наукової обґрунтованості технології його здійснення. У більшості випадків виділяють три етапи соціального проектування: підготовчий, основний і заключний. Такий підхід не враховує особливості і зміст соціального проектування. Тому доцільним є розширення переліку етапів соціального проектування. Як на нашу думку, технологія соціального проектування має включати такі взаємопов'язані етапи:

1. Підготовчий етап (оцінка можливостей розробника соціального проекту, створення проектної групи, розподіл функцій між членами проектної групи, визначення термінів розробки соціального проекту).

2. Концептуальний етап (розробка концептуальної моделі соціального проекту, узгодження концептуальної моделі зі стейкхолдерами (за можливості)

3. Описовий етап (підготовка титульного аркуша соціального проекту, розробка анотації (резюме) соціального проекту, розробка аплікаційної форми).

4. Організаційний етап (розробка плану-графіка реалізації соціального проекту, фінансове обґрунтування соціального проекту, ресурсне забезпечення соціального проекту).

5. Оціночний етап (визначення очікуваної ефективності соціального проекту, експертна оцінка соціального проекту, коригування проекту за результатами оцінювання, механізм моніторингу виконання проекту [4]).

Соціальне проектування переплітається з новими тенденціями соціального розвитку і виступає інновацією в соціальному розвитку суспільства. Перспективи

подальших наукових досліджень полягають у виявленні актуальних проблем використання соціального проєктування.

Література

1. Костєва Т. Особливості технології проєктування в соціальній сфері. Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «КиєвоМогилянська академія». Серія: Педагогіка. 2016. Т. 270. Вип. 258. С. 47–51.
2. Михайлишин Г., Довга М. Соціальне проєктування як один із прогресивних засобів подолання проблем молодих сімей у Івано-Франківській області. Освітній простір України. 2019. № 17. С. 139–146.
3. Нагорна Г. Соціальне проєктування: історія становлення та розвитку. Молодий вчений. 2016. № 5 (32). Травень. С. 451–454.
4. Пометун О. І. Молодь обирає дію: Соціальне проєктування – новий підхід до виховання молоді / Метод проєктів: традиції, перспективи, життєві результати: Практико зорієнтований збірник. Київ: Департамент, 2003. С. 327 – 333.
5. Технології проєктування в практиці роботи загальноосвітнього навчального закладу : теоретико-практичний аспект : посібник. Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2024. 336 с.

Наталія Отрощенко,
к.п.н., доцент, доцент кафедри
соціальної педагогіки ДЗ «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка»

ПЕРСПЕКТИВИ УПРОВАДЖЕННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В СОЦІАЛЬНУ РОБОТУ

У світі відбувається нова технологічна революція, яка розгортається на основі інтеграції технологій штучного інтелекту практично в усі сфери економіки й соціального життя. Формується фактично новий тип суспільства (Суспільство 5.0), виробничі ланцюжки якого, логістика, соціальна інфраструктура будуть базуватися на ШІ. Озброєність інтелектуальними технологіями, інтенсивність і ефективність їх упровадження стають критерієм розвиненості національних економік. Відповідно привабливість країн і регіонів, концентрація в них кваліфікованої робочої сили, об'єктів високотехнологічного виробництва, матеріальних і фінансових ресурсів, освітніх установ, інфраструктурних і культурних об'єктів залежатиме від ступеня впровадження ШІ [1, с. 60].

На сьогоднішній момент генеративний штучний інтелект став тією темою, яку найбільше обговорюють щодо розвитку технологій штучного інтелекту (ШІ) та кіберпростору. Якщо звернутися до статистики, згідно з даними консалтингової компанії McKinsey, близько 53% працівників заявляють, що у їхніх компаніях вже використовується штучний інтелект в одній або більше функціях [2].

Штучні самонавчені нейронні мережі дозволяють вирішувати проблеми аналізу великих даних, а також моделювати складні залежності. Сьогодні нейромережі допомагають покращити наш повсякденний досвід через розумні помічники, такі як Siri, Alexa та Google Assistant. Отже, ШІ та нейромережі автоматизують рутинні завдання: управління даними, аналіз великих обсягів інформації та управління проектами, що значно підвищує продуктивність.

В останні роки штучний інтелект починає активно впроваджуватись й у сферу соціальної роботи, надаючи нові можливості для підвищення ефективності та якості соціальних послуг. ШІ може використовуватись у клінічних, адміністративних, адвокаційних та політичних контекстах соціальної роботи. Він може дозволити соціальним працівникам швидко аналізувати дані способами, які призводять до значних послуг та втручань, оцінки ризиків, прогнозування результатів та зусиль з усунення системної упередженості у наданні соціальних послуг. Наприклад, нейромережі допоможуть написати дипломатичну відповідь на лист незадоволеного клієнта або оцінити на коректність запропоновану Вами відповідь.

Штучний інтелект використовується у соціальній роботі для опису феномену, що виникає під час спостереження за поведінкою людини та її впливом на інтелектуальні здібності.

Діагностика із використанням штучного інтелекту має низку значних переваг:

- об'єктивність оцінки – ІІІ не схильний до суб'єктивних упереджень, в тому та інших людських чинників, які можуть впливати на точність діагностики;
- доступність – автоматизовані системи можуть проводити первинну діагностику у будь-який час, у будь-якому місці, де є доступ до Інтернету;
- масштабованість – ІІІ здатний обробляти дані мільйонів людей одночасно, що неможливо при традиційному підході;
- раннє виявлення проблем – алгоритми можуть виявляти незначні зміни у поведінці та мові, які можуть бути ранніми ознаками соціально-психологічних проблем;
- безперервний моніторинг – системи ІІІ можуть постійно відстежувати стан клієнта через смартфони та інші пристрої, забезпечуючи повнішу картину психологічного стану;
- інтеграція різних типів даних – ІІІ здатний поєднувати та аналізувати інформацію з різних джерел, включаючи фізіологічні показники, моделі поведінки, лінгвістичні дані тощо.

Важливо зауважити, що ІІІ не замінює фахівців із соціальної роботи, а скоріше доповнює їхню роботу, надаючи додаткові інструменти для більш точної та своєчасної діагностики. Отож, штучний інтелект в соціально-психологічному консультуванні стикається з низкою обмежень і викликів, які обумовлено як технічними, так і етичними аспектами. Одна з головних проблем – це відсутність істинної емпатії. Хоча технології штучної емпатії намагаються створити системи, які здатні розпізнавати емоції та реагувати на них, їх можливості обмежені.

ІІІ може аналізувати сигнали, такі як вираз обличчя або голосу, але йому не вистачає здатності до глибокого розуміння та співпереживання, які властиві людині. Ця механічність може створювати відчуття штучності та недовіри у клієнтів. Крім того, моральні виклики залишаються важливою перешкодою.

Одним із основних аспектів є алгоритмічні упередження, які можуть виникати через нерівномірність даних, на яких навчаються моделі ІІІ. Це може призвести до несправедливого поводження з різними соціальними групами. Питання конфіденційності також викликає занепокоєння, оскільки робота з даними клієнтів потребує захисту від несанкціонованого доступу та витоку інформації [3].

Залишається відкритим питання про те, як забезпечити відповідальність та контроль за автоматизованими рішеннями, які можуть впливати на життя людей. Ще одним потенційним викликом є те, як інтегрувати ІІІ у соціально-психологічну практику, не замінюючи, а доповнюючи роль людського соціального працівника чи психолога.

Разом з тим, наголошуємо, що чат-боти та голосові помічники можуть забезпечувати цілодобову підтримку клієнтів, вирішувати прості запити та допомагати соціальному працівнику зосередитися на складніших завданнях. Наприклад, системи на основі ІІІ можуть керувати записами на прийом, відстежувати прогрес клієнтів і навіть надавати попередні рекомендації, що ґрунтуються на аналізі їх історії та симптоматики. Це звільняє до 20-30% робочого дня соціальних працівників, дозволяючи їм зосередитися на безпосередній роботі з клієнтами.

У міру того як штучний інтелект продовжує розвиватися та інтегруватися в різні сфери нашого життя, його потенціал у соціальній роботі стає все більш очевидним. ШІ не просто доповнює існуючі методи соціальної діагностики та соціальної допомоги, а й відкриває нові горизонти для персоналізованої терапії, глибокого аналізу даних та покращення взаємодії з клієнтами. Таким чином, ШІ та нейромережі пропонують величезний потенціал для соціальної роботи, важливо розуміти їхні можливості та застосовувати їх для покращення якості надання соціально-психологічних послуг та підвищення ефективності.

Література

1. Стратегія розвитку штучного інтелекту в Україні: монографія / А. І. Шевченко, С. В. Барановський, О. В. Білокобильський, Є. В. Бодянський та ін. [За заг. ред. А. І. Шевченка]. Київ: ІПШІ, 2023. 305 с.
2. The state of AI in 2023: Generative AI's breakout year // McKinsey. URL: <https://www.mckinsey.com/capabilities/quantumblack/our-insights/the-state-of-ai-in2023-generative-ais-breakout-year> (дата звернення: 12.03.2025).
3. Дімура М. Штучний інтелект. Як це використовувати для бізнесу, роботи та повсякденного життя. URL: <https://www.site2b.ua/ua/web-blog-ua/shtuchnij-intelekt-yak-ce-vikoristovuvati-dlya-biznesu-roboti-ta-povsyakdenного-zhittya.html> (дата звернення: 02.04.2025).

Ангеліна Пінчук,
студентка Сумського державного
педагогічного університету імені А.С. Макаренка
Олена Гончаренко,
к. п. н., доцент, доцент кафедри соціальної
роботи і менеджменту соціокультурної
діяльності Сумського державного педагогічного
університету імені А.С. Макаренка

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ЛЮДЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ: ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ, ПРИНЦИПИ Й ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ

Соціальний захист є однією з ключових функцій держави, спрямованих на забезпечення гідних умов життя для всіх громадян, особливо тих, хто з різних причин опинився у вразливому становищі. Його основною метою є зменшення соціальних ризиків, пов'язаних з факторами, що можуть обмежувати можливості людини для самостійного забезпечення своїх потреб. Одним із таких факторів є інвалідність, яка виступає багатогранною проблемою людства, пов'язаною не тільки з рівнем розвитку суспільства (економічним, політичним, соціальним), а також з рівнем розвитку освіти, культури й моралі членів суспільства.

Аналіз наукових джерел з питань інвалідності демонструє, що останнім часом суспільство багато уваги приділяє проблемам даної категорії громадян. Зокрема, про це свідчить уявлення міжнародного співтовариства, яке на рівні Організації Об'єднаних Націй визначає інвалідність як «поняття, яке еволюціонує», адже «інвалідність є результатом взаємодії, яка відбувається між людьми, які мають порушення здоров'я, і відносницькими та середовищними бар'єрами і яка заважає їхній повній та ефективній участі в житті суспільства нарівні з іншими» (Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю, 2006). Згідно з даним документом, до категорії людей з інвалідністю належать особи, які мають довгострокові фізичні, розумові, інтелектуальні або сенсорні порушення. Ступінь, за якого ці порушення роблять когось недієздатним, залежить від рівня бар'єрів, з якими вони стикаються в суспільстві [1].

Всесвітня організація охорони здоров'я трактує інвалідність як явище, що виникає в результаті взаємодії особи з певними порушеннями функцій організму та бар'єрами створеними середовищем. За визначенням ВООЗ, інвалідність не є індивідуальною характеристикою, а скоріше комплексом умов, більшість з яких створені соціальним середовищем [2].

Відповідно до трактувань інвалідності в міжнародному законодавчому полі, змінюється й науковий погляд на це явище. Тривалий час поняття «інвалідність» науковці трактували з позиції медичного підходу, акцентуючи увагу на недієздатності, неповноцінності і низькій соціальній позиції цих людей, що зумовлювало необхідність їхнього захисту. Зокрема, Р. Панасюк, аналізуючи зміни у наукових поглядах на дефініцію «інвалідність», зазначає, що раніше інвалідність розглядали переважно через призму медицини – як наслідок фізичних або

психічних вад. Однак поступово фахівці зрозуміли, що набагато більшу роль у житті людей з інвалідністю відіграють не тільки їх фізичні особливості, а й умови навколишнього середовища. Саме через це виникла нова концепція, яка отримала назву «соціальна модель інвалідності». Вона пояснює, що обмеження життєдіяльності людини найчастіше пов'язані не з її станом здоров'я, а з бар'єрами, які створює суспільство. Інакше кажучи суспільство своєю інфраструктурою, законами чи ставленням може або підтримувати людей з інвалідністю, або, навпаки, обмежувати їх можливості [4].

Захист людей з інвалідністю має особливе значення в сучасних умовах. Як вразлива категорія населення, люди з інвалідністю потребують певних дій з боку держави, особливо соціального захисту, який є невід'ємною частиною національної політики. У загальному розумінні соціальний захист відповідає за добробут, розвиток і безпеку громадян. На думку В. Москаленка, соціальний захист – це певний механізм, за допомогою якого досягається мінімальний життєвий рівень громадян, це система заходів і відповідних інститутів, призначених для забезпечення нормального існування людини, підвищення рівня задоволення її соціальних потреб, якості життя та перспектив. Мета соціального захисту полягає в тому, щоб, забезпечивши людям мінімально необхідний життєвий рівень, надати кожному можливості вільно розвиватися, реалізувати себе, свої здібності, гарантувати дотримання стабільності в суспільстві, соціальної солідарності, загального добробуту населення. Це той фактор, від якого залежить розвиток цивілізації будь-якого суспільства [3].

Особливості соціального захисту людей з інвалідністю визначаються багатьма факторами, зокрема необхідністю забезпечення рівних можливостей, соціальної інклюзії та подолання дискримінації. На відміну від загальної системи соціального захисту, що охоплює всі верстви населення, програми підтримки осіб з інвалідністю повинні мати спеціалізований характер і враховувати специфічні потреби цих людей. Соціальний захист людей з інвалідністю є частиною додаткового соціального захисту, який реалізовується стосовно конкретної категорії осіб.

Відповідно до положень Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю, на міжнародному рівні закріплено низку принципів у сфері прав осіб з інвалідністю. Так, відповідно зі ст. 3, до загальних принципів належать: повага до притаманного людині достоїнства, її особистої самостійності, зокрема свободи робити власний вибір, і незалежності; недискримінація; повне й ефективно залучення та включення до суспільства; повага до особливостей осіб з інвалідністю і прийняття їх як компонента людської різноманітності й частини людства; рівність можливостей; доступність; рівність чоловіків і жінок; повага до здібностей дітей з інвалідністю, що розвиваються, і повага до права дітей з інвалідністю зберігати свою індивідуальність тощо.

Розглянемо деякі з наведених принципів. Зокрема, принцип недискримінації є одним із основних положень прав людини. У контексті захисту прав даної категорії людей він означає заборону будь-яких форм прямої чи непрямої дискримінації за ознакою інвалідності. Цей принцип недискримінації охоплює всі

сфери життя (освіту, охорону здоров'я, правосуддя, участь у політичному та культурному житті) і передбачає позитивні заходи держави (наприклад, пристосування середовища, щоб особа з інвалідністю могла на рівних умовах брати участь у суспільному житті). Також важливим є принцип рівності можливостей, який передбачає, що люди з інвалідністю повинні мати однаковий доступ до всіх ресурсів, послуг і сфер життя, що й інші громадяни. Цей принцип вимагає не лише усунення перешкод, а й активного сприяння доступу до освіти, працевлаштування, медичних послуг, культурних заходів тощо. Він визнає, що інвалідність часто створює додаткові труднощі, які потребують спеціальних заходів підтримки.

Не менш важливим, на нашу думку, є принцип рівності чоловіків і жінок з інвалідністю. Цей принцип має особливу вагу у сфері захисту прав осіб з інвалідністю, оскільки жінки й дівчата з інвалідністю часто стикаються з подвійною дискримінацією: за ознакою інвалідності та за ознакою статі. Наприклад, дівчата з інвалідністю мають менше шансів здобути повну середню або вищу освіту, ніж хлопці з інвалідністю чи дівчата без інвалідності. Крім того, жінки й дівчата з інвалідністю частіше стають жертвами різних форм насильства (психологічного, фізичного, сексуального, економічного), травмування або наруги, недбалого чи зневажливого ставлення, поганого поводження або експлуатації; водночас вони мають менше доступу до механізмів захисту. Також жінки з інвалідністю менш представлені у політичній і професійній сфері, ніж чоловіки з інвалідністю. Усе це свідчить, що забезпечення реальної рівності потребує не лише формального закріплення прав, а й активних дій з боку держави [5].

Отже, можна підсумувати, що соціальний захист є комплексною системою, яка спрямована на захист прав, забезпечення гідного рівня життя та добробуту тих громадян, хто перебуває у вразливому становищі. У випадку підтримки людей з інвалідністю, соціальний захист набуває особливого значення, оскільки ця категорія громадян часто стикається з численними бар'єрами у забезпеченні основних прав і можливостей. Дотримання основних принципів захисту прав чоловіків і жінок з інвалідністю сприятиме становленню й зміцненню інклюзивного і гендерно чутливого суспільства в Україні, в якому цінують кожну людину незалежно від її стану здоров'я, статі та ін.

Література

1. Конвенція про права осіб з інвалідністю: дата підписання 13.12.2006 р. Офіційний переклад надісланий листом Мінсоцполітики №8006/0/2-23/61 від 19.06.2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text
2. #МедичнаПросвіта: до Міжнародного дня людей із інвалідністю – вчимося говорити правильно / Національний медичний університет імені О. О. Богомольця. URL: <https://nmuofficial.com/news/medychnaprosvita-do-mizhnarodnogo-dnya-lyudej-z-invalidnistyu-vchymosya-govoryty-pravyln/>
3. Москаленко В. В. Сутність соціального захисту та його місце в політиці соціальної держави. Наукові записки НаУКМА : Політичні науки. 2003. Т. 21. С. 41–44.

4. Панасюк Р. Актуальні проблеми психології: Еволюційний погляд на дефініцію «інвалідність». Актуальні проблеми психології: збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Том VII. Екологічна психологія. Випуск 45. Житомир Вид-во ЖДУ ім. І. Франка 2018. С 240–252.

5. Яцкевич І. І. Принципи рівності та недискримінації осіб з інвалідністю в умовах формування інклюзивного громадянського суспільства. Актуальні проблеми соціального права / за ред. Іншина М. І., Костюка В. Л., Мельника В. П. Київ : ПВГОІ «ІР СТ Україна», 2019. Вип. 5. С. 58–61.

Дмитро Плесканьов,
аспірант Донбаського державного
педагогічного університету

Ярослав Співак,
д.п.н., професор, декан факультету
професійно-педагогічної освіти
Донбаського державного
педагогічного університету

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО ІМІДЖУ МАЙБУТНЬОГО СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Дослідження особливостей організації процесу формування професійного іміджу майбутнього соціального працівника актуалізує пошуки об'єктивно існуючих факторів та умов, що визначають успішність реалізації цього процесу.

Вивчення наукових праць з проблеми дослідження показує, що у сучасній теорії та практиці професійної освіти та соціальної роботи немає єдиного розуміння сутності та змісту процесу формування іміджу майбутнього соціального працівника, оскільки існує проблема виявлення факторів, що детермінують цей процес та організаційно-педагогічних умов, що забезпечують його ефективність [4, 217-220].

У нашому дослідженні ми виходимо з розуміння іміджу як особливої багатофакторної соціально-психологічної освіти, яка має символічну природу, що формується у процесі соціального сприйняття, на основі закономірностей перцепції (цілісності, схематизованості, прагматичності); несе інформаційне навантаження та виконує функцію регулятора поведінки у процесі спілкування чи будь-якої іншої взаємодії людей, допомагає побудувати лінію поведінки стосовно суб'єкта спілкування. Імідж формується у соціальному середовищі та функціонує як регулятор соціальних відносин, детермінантами його формування є об'єктивні та суб'єктивні фактори.

Професійний імідж забезпечує успіх діяльності, оскільки у процесі діяльності об'єкт взаємодії з іншими соціальними суб'єктами, впливає на окремих людей та цілі групи, тобто він завжди соціально активний. Він дозволяє оцінити своє становище в порівнянні з конкурентами, порозумітися з тими, на кого дана діяльність спрямована. Усе це дозволяє завоювати становище у сфері, у якій відбувається ця діяльність, тобто соціальний успіх. У зв'язку з цим, соціальну успішність можна розглядати як значущий фактор, що надає суттєвий вплив на процес формування іміджу.

Престижність професії багато в чому пов'язана з рівнем необхідної освіти та доходом, який отримують професіонали. Проте соціальна робота у суспільній думці не асоціюється з науковою діяльністю та високими заробітними платами. В організаціях соціальної сфери – особливо державних – відчувається брак кадрів, особливо молодих фахівців.

Образ фахівця із соціальної роботи складається у суспільній свідомості за допомогою новин, публікацій у пресі, масовій культурі та «сарафанного радіо». Оскільки сфера соціальних послуг у ЗМІ висвітлено порівняно мало, то й уявлення населення про її фахівців варіюється від повного незнання до дуже уривчастих, спотворених знань. В умовах інформаційного вакууму образ соціальної сфери наповнюється домислами, найчастіше – негативного забарвлення. ЗМІ та культура в цілому найчастіше надають іміджу фахівців із соціальної роботи негативні оцінки та стереотипне сприйняття.

Формування професійного іміджу майбутнього соціального працівника відбувається в освітньому процесі закладу вищої освіти. Особливості підготовки бакалаврів і магістрів галузі знань «Соціальна робота» обґрунтовано й висвітлено в стандартах вищої освіти. Освітні програми визначають зміст підготовки фахівців, де висвітлено вимоги до фахових та особистісних якостей, знань, вмінь і навичок соціального працівника. Освітня програма спрямована на забезпечення зростаючих потреб соціальної сфери у висококваліфікованих працівниках, здатних впроваджувати сучасні методи управління соціальними службами, застосовувати інноваційні технології соціальної роботи для підвищення якості життя населення [6].

Складовими професійної підготовки майбутніх соціальних працівників є: теоретична, яка включає цикл гуманітарних, природничо-наукових, загальноекономічних, соціальних, професійно-орієнтованих дисциплін та практична підготовка представлена у навчальній, технологічній, організаційній та виробничій практиці.

Слід відмітити, що професійна підготовка соціального працівника в Україні відбувається з урахуванням прийнятих стандартів підготовки та кваліфікаційних характеристик професіограми соціального працівника, загальних вимог до змісту підготовки та пріоритетів підготовки фахівців соціальної сфери [5, 117-122].

Зміна курсу професійної підготовки майбутніх соціальних працівників на модернізовані освітні стандарти з урахуванням швидких темпів цифровізації, глобалізації та технологізації системи освіти сприяє формуванню їх іміджу та зростанню соціально-економічного становища України на світовій арені.

На нашу думку, формування професійного іміджу майбутніх соціальних працівників ґрунтується на основних положеннях компетентнісного, особистісно-орієнтованого, аксіологічного та середовищного підходів. Для представлення їх взаємозв'язку та взаємозалежності визначимо їхню значущість для нашого дослідження.

Формування професійного іміджу майбутніх соціальних працівників у процесі навчання в закладі вищої освіти неможливо здійснити без опори на ідею компетентнісного підходу. Це пов'язано з тим, що майбутній соціальний працівник не може відповідати за свою професійну діяльність, якщо він не володіє компетенціями, необхідними йому для її здійснення.

Розглядаючи компетентнісний підхід, вчені зазначають, що наявність у фахівців необхідних компетенцій сприяє, з одного боку, статусу соціального працівника, що швидко зростає, і в той же час, з іншого боку, відповідає сучасним

запитам, які залежать від суспільства, що глобально трансформується та його викликів [2, 6-93].

На думку вчених, для досягнення успіху у професійній діяльності, майбутньому соціальному працівнику необхідно бути мобільним, ініціативним, прагнути до постійної самоосвіти [3, 244-251]. У зв'язку з цим, освітній процес має бути спрямований на самостійне здобуття знань та практичне їх застосування у майбутній професійній діяльності. Формування професійного іміджу майбутніх соціальних працівників в рамках компетентнісного підходу визначається знаннями, вміннями, досвідом діяльності та особистими якостями майбутніх соціальних працівників.

Ще одним важливим методологічним орієнтиром формування професійного іміджу майбутніх соціальних працівників у процесі навчання у закладі вищої освіти є особистісно-орієнтований підхід. Розглядаючи формування професійного іміджу майбутнього соціального працівника, слід зазначити, що ключовими, значимими для побудови освітнього процесу у закладі вищої освіти є такі поняття, як: «гуманізація», «демократизація» та «індивідуалізація».

Формування професійного іміджу майбутнього соціального працівника у процесі навчання в закладі вищої освіти, засноване на технології особистісно-орієнтованого навчання, будується на проживанні створюваних викладачем навчальних ситуацій: особистісно ціннісних, життєвих, проблемних, виробничих, ситуацій вибору, успіху та ін.

Формування іміджу засноване на врахуванні особистісно-орієнтованого підходу та ґрунтується на досвіді життєдіяльності студента. При цьому весь освітній процес планується з урахуванням результатів пізнавальної та продуктивної діяльності, творчих здібностей та досвіду соціального взаємодії майбутніх соціальних працівників.

Можемо стверджувати, що особистісно орієнтований підхід виявляється в аналізі вікових, психологічних, професійних можливостей, потреб студентів та спирається на принципи диференціації та індивідуалізації навчання в їх особистісному розвитку. Формування професійного іміджу майбутнього соціального працівника з опорою на особистісно-орієнтований підхід покликаний активізувати студентську молодь, механізми саморозвитку, необхідні для здійснення його майбутньої професійної діяльності.

Вивчення психолого-педагогічної літератури свідчить про те, що формування професійного іміджу майбутнього соціального працівника у закладі вищої освіти здійснюється завдяки сформованим ціннісним орієнтаціям щодо майбутньої професійної діяльності [1, 45–48]. На наш погляд, формування цінностей у професійній сфері майбутнього соціального працівника сприяє використанню ідей аксіологічного підходу.

Завданням освітнього процесу у закладі вищої освіти, в основі якого лежить середовищний підхід, передати майбутньому соціальному працівнику нові можливості середовища та затребувані навички у його майбутній професійної діяльності. Крім цього, саме середовище закладу вищої освіти надає майбутньому соціальному працівнику прямий вплив, забезпечуючи можливість проявити свої

особистісні якості, сформувати професійний імідж для подальшої ефективної професійної діяльності.

Отже, професійний імідж майбутнього соціального працівника формується у процесі складної інтегративної багатофакторної освіти та включає сукупність взаємопов'язаних освітніх компонентів. Формування професійного іміджу детермінується зовнішніми (глобальними), внутрішніми (особистісними), мотиваційними факторами та ґрунтується на основних положеннях компетентісного, особистісно-орієнтованого, аксіологічного й середовищного підходів.

Література

1. Козубовська І. & Смук О. (2021). Розвиток соціальної активності майбутніх соціальних працівників у процесі професійної підготовки. *Norwegian Journal of Development of the International Science*. 57-2. с. 45–48.
2. Овчарук О.В. (2004). Розвиток компетентісного підходу: стратегічні орієнтири міжнародної спільноти. О.В. Овчарук (Eds.), *Компетентісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи* (pp. 6-93). Київ. «К.І.С.».
3. Олійник І.В. (2020). До питання формування у майбутніх соціальних працівників соціально-реабілітаційної компетенції. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля*. 1 (19). 244-251. doi: 10.32342/2522-4115-2020-1-19-29.
4. Плєсканьов Д.В. & Співак Я.О. (2024). Професійний імідж майбутнього соціального працівника як наукова проблема. *Інноваційна педагогіка*. 72. 217-220. doi: 10.32782/2663-6085/2024/72.43.
5. Савельчук І. Б. (2016). Підготовка соціальних працівників за сучасних умов: інноваційні тенденції. *Вісник Житомирського державного університету ім. Івана Франка. Педагогічні науки*. 1(83). 117-122.
6. Стандарт вищої освіти за спеціальністю 231 «Соціальна робота» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти. (2019). Київ.

Дмитро Принов,
студент Криворізького
державного педагогічного університету

Ія Шимко,
к.п.н., доцент, доцент кафедри соціальної
педагогіки і соціальної роботи Криворізького
державного педагогічного університету

ВИКОРИСТАННЯ АРТ-ТЕРАПІЇ В СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ПРАКТИЦІ: ДОСВІД УКРАЇНИ ТА МІЖНАРОДНІ ТРЕНДИ

Важливість використання сучасних технологій у соціально-педагогічній діяльності постійно зростає, і арт-терапія є одним із ефективних методів, що сприяють інклюзії та інтеграції осіб з особливими потребами в суспільство. Використання арт-терапії у соціально-педагогічній діяльності дає можливість соціальним педагогам створювати ефективне, безпечне середовище для роботи з дітьми, які зазнали стресу або мають труднощі у спілкуванні. Це особливо актуально в умовах сучасного інформаційного та емоційного навантаження, яке зазнає молодь, та сприяє розвитку здорової самооцінки і формуванню позитивної соціальної поведінки.

Варто зазначити, що арт-терапія є потужним інструментом для покращення психологічного благополуччя, розвитку емоційного інтелекту та соціальних навичок, підтримки різних груп населення, особливо в умовах сучасних соціально-політичних викликів. Ця терапія базується на інтеграції методів мистецтва і психотерапії, що дозволяє створити безпечний простір для вираження емоцій, зниження тривожності, розвитку особистісних ресурсів та покращення соціальної адаптації учасників. Можливості арт-терапії включають роботу з людьми різного віку, а її методи адаптуються до потреб як індивідуальної, так і групової терапії. Арт-терапія допомагає людям знаходити індивідуальні ресурси для подолання стресу, розвивати самосвідомість, емоційну стійкість та здатність до взаєморозуміння.

Арт-практики виконують кілька ключових функцій у соціально-педагогічній діяльності:

1. Терапевтична функція: мистецтво допомагає виразити та обробити емоції, зменшити рівень стресу, подолати травматичні переживання. Наприклад, малювання може слугувати способом візуалізації внутрішніх станів, що сприяє їх кращому розумінню та управлінню.

2. Освітня функція: арт-практики стимулюють пізнавальну діяльність, розвивають креативне мислення та здатність до вирішення проблем. Вони також сприяють засвоєнню нових знань через інтерактивні та практичні методи навчання.

3. Соціалізаційна функція: групові арт-практики сприяють розвитку комунікативних навичок, співпраці, взаєморозуміння та формуванню позитивних соціальних зв'язків серед учасників.

4. Розвиткова функція: арт-практики сприяють особистісному розвитку, самооцінці, формуванню особистісних ресурсів та підвищенню рівня психологічного благополуччя [3].

Арт-терапія є важливим елементом соціально-педагогічної роботи у багатьох країнах світу, де вона інтегрована в різні сфери освіти, охорони здоров'я та соціальних послуг. Завдяки поєднанню терапевтичних методик із мистецькими практиками, арт-терапія сприяє покращенню психічного здоров'я, розвитку емоційної стійкості та формуванню соціальних навичок у різних груп населення. Особливу увагу можна приділити досвіду Сполучених Штатів Америки (США) та Великої Британії (ВБ), де арт-терапія стала невід'ємною частиною підтримки у галузі освіти, охорони здоров'я та соціального захисту. Ці країни мають розвинену систему арт-терапії з чіткими стандартами практики та широким спектром застосувань, що дозволяє розглядати їхній досвід як зразок для наслідування [3].

У США арт-терапія має давні традиції та високий рівень регуляції. Практика арт-терапії контролюється Американською асоціацією арт-терапії (American Art Therapy Association, ААТА), яка встановлює стандарти освіти та етики, що забезпечують високу якість послуг. Для того, щоб стати сертифікованим арт-терапевтом, потрібно завершити акредитовану магістерську програму, яка охоплює як теоретичні аспекти арт-терапії, так і практичний досвід. Це навчання включає психотерапевтичні методи, практику мистецької діяльності, етичні стандарти та культурну компетентність. Такий підхід гарантує професіоналізм і ефективність роботи арт-терапевтів, а також їхню готовність працювати з різними категоріями клієнтів [2].

Дослідження у США свідчать про високу ефективність арт-терапії у зменшенні симптомів депресії, тривожності та посттравматичного стресового розладу (ПТСР) [5].

У Великій Британії арт-терапія також має міцні традиції та професійне визнання. Основним регуляторним органом є Великобританська асоціація арт-терапії (British Association of Art Therapists, ВААТ), яка забезпечує стандартизацію професійної діяльності арт-терапевтів, їхню підготовку та підтримку. ВААТ встановлює чіткі вимоги до освітніх програм: арт-терапевти повинні мати магістерську освіту, яка включає теоретичну та практичну підготовку, а також супервізію. Це забезпечує високу якість надання послуг та професійну етику у роботі з різними категоріями клієнтів.

В Україні арт-терапія перебуває на стадії становлення, але соціальні виклики останніх років, зокрема військові конфлікти, внутрішні міграції та економічні труднощі, значно підвищили попит на психологічну підтримку різних верств населення. Арт-терапевтичні програми стають дедалі популярнішими у школах, дитячих садках, реабілітаційних центрах та в роботі з ветеранами і переселенцями. Громадські організації та волонтерські ініціативи також роблять вагомий внесок, забезпечуючи доступ до арт-терапії для вразливих категорій населення, особливо у віддалених регіонах. Впровадження арт-терапії в Україні може забезпечити соціально значущий вплив на емоційне благополуччя та психологічну стійкість населення.

Проте, розвиток арт-терапії в Україні стикається з низкою викликів. По-перше, відсутність стандартизації підготовки арт-терапевтів та акредитованих програм ускладнює професіоналізацію цієї діяльності та знижує рівень надання послуг. По-друге, спостерігається нестача кваліфікованих фахівців, що обмежує доступ до якісної арт-терапевтичної допомоги. Фінансові обмеження також є важливим аспектом, оскільки більшість арт-терапевтичних програм фінансуються за рахунок грантів і благодійних внесків, що ускладнює їх регулярне та стабільне фінансування. Крім того, необхідне більше наукових досліджень для оцінки ефективності арт-терапії саме в українському контексті, що дозволило б адаптувати міжнародний досвід до місцевих потреб.

В Україні поступово розвивається і академічна база арт-терапії. Деякі університети почали включати курси арт-терапії в програми психологічної підготовки, а також проводяться наукові дослідження ефективності арт-терапії. Проте, на відміну від США чи Великої Британії, в Україні відсутні чіткі стандарти та вимоги до освіти арт-терапевтів. Розвиток таких стандартів, а також створення акредитованих програм підготовки фахівців, є необхідним кроком для зміцнення професійного рівня цієї галузі [4; 6].

В останні роки арт-терапевтичні методи почали інтегруватися у школи, дитячі садки та спеціалізовані навчальні заклади. Використання творчих практик у роботі з дітьми дозволяє розвивати емоційний інтелект, сприяє покращенню міжособистісних навичок і допомагає учням висловлювати свої емоції. Вчителі та соціальні педагоги часто використовують малювання, музичні заняття та театральні вправи як засоби для полегшення адаптації дітей до освітнього середовища, особливо тих, хто має емоційні або поведінкові труднощі [1].

Арт-терапія є ефективним інструментом для емоційної підтримки різних категорій населення, таких як діти, підлітки, ветерани, внутрішньо переміщені особи та люди з особливими освітніми потребами. Використання арт-практик у соціально-педагогічній роботі сприяє зниженню рівня стресу, розвитку емоційної стійкості, покращенню комунікативних навичок та формуванню гармонійних міжособистісних відносин. Для учасників арт-терапії це може стати також засобом особистісного зростання, розвитку внутрішніх ресурсів і зміцнення їхньої здатності до адаптації до життєвих викликів. Зокрема, для дітей і підлітків арт-терапія може стати методом самопізнання, розвитку креативного мислення та зняття емоційної напруги.

Рекомендації для подальшого розвитку арт-терапії в Україні включають розробку стандартів підготовки та сертифікаційних програм для арт-терапевтів, що підвищать професійний рівень фахівців та покращить якість послуг. Включення арт-терапії до державних програм підтримки, зокрема в галузі освіти, охорони здоров'я та соціального захисту, зробить цей метод доступнішим для широких верств населення та підвищить його ефективність. Необхідно підтримувати проведення наукових досліджень, які сприятимуть вдосконаленню терапевтичних методів, адаптації міжнародного досвіду та оцінці впливу арт-терапії на емоційний стан учасників. Важливо також впроваджувати курси підвищення кваліфікації для соціальних працівників та педагогів, оскільки вони часто працюють з людьми, які

потребують психологічної підтримки. Це сприятиме інтеграції базових навичок арт-терапії у соціально-педагогічну діяльність і підвищить якість підтримки.

Співпраця з громадськими організаціями та волонтерами допоможе зробити арт-терапію доступнішою, особливо у віддалених регіонах та для вразливих категорій населення. Завдяки такій взаємодії арт-терапевтичні програми можуть досягти ширшої аудиторії, надаючи необхідну психоемоційну підтримку тим, хто цього потребує найбільше.

Розробка програми арт-терапії як інноваційної технології у соціально-педагогічній роботі дозволяє інтегрувати мистецькі практики для покращення психологічного стану та емоційної стійкості учасників, а також сприяє їхній соціалізації та особистісному розвитку. Програма має бути спрямована на задоволення емоційних потреб різних категорій населення, зокрема дітей, підлітків, осіб із психоемоційними проблемами, ветеранів та внутрішньо переміщених осіб.

Таким чином, впровадження арт-терапії як соціально-педагогічної технології в Україні має великий потенціал для покращення емоційного та соціального благополуччя населення. Розвиток цієї галузі сприятиме соціальній інтеграції, емоційному зціленню, особистісному зростанню та підвищенню загального рівня психологічного здоров'я у суспільстві. Інтеграція міжнародного досвіду, державна підтримка та розробка професійних стандартів забезпечать високу якість арт-терапевтичних послуг, зробивши їх доступними для широкого кола людей в Україні.

Література

1. Бех, І. Д. Виховання особистості: у 2 т. Київ: Либідь, 2008.
2. AATA (American Art Therapy Association). Code of Ethics and Professional Standards for Art Therapists. 2023. URL: <http://www.arttherapy.org>.
3. Kalmanowitz, D., Ho, R. T. Art Therapy with War-Affected Children. New York: Routledge, 2023.
4. Mearns, D., Thorne, B. Person-Centred Counselling in Action. London: Sage, 2020.
5. Rogers, C. R. On Becoming a Person: A Therapist's View of Psychotherapy. London: Constable, 2021.
6. Yalom, I. D. The Theory and Practice of Group Psychotherapy. New York: Basic Books, 2021.

Юлія Присівко

вихователь-методист

Комунального закладу дошкільної освіти (ясла-садок) комбінованого типу №6 Криворізької міської ради

Лора Бурік

вихователь Комунального закладу дошкільної освіти (ясла-садок) комбінованого типу №6 Криворізької міської ради

Марія Буть

вихователь Комунального закладу дошкільної освіти (ясла-садок) комбінованого типу №6 Криворізької міської ради

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ В ДОШКІЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Нові виклики, що постали перед освітою України з початком повномасштабного вторгнення, внесли чимало коректив у роботу системи освіти країни. Постійні ризики для життя та здоров'я поставили перед освітянами завдання, як зберегти якість та, водночас, зробити освітній процес безпечним для всіх його учасників.

Цей навчальний рік розпочався і триває в умовах війни. З огляду на наявну загрозу життю і здоров'ю, багато сімей з дітьми вимушено переїхали в більш безпечні регіони нашої країни або ж знайшли прихисток за кордоном. І перед нами знову постало питання налагодження роботи колективу, зокрема, освітнього процесу, взаємодії з батьками і сім'ями вихованців в умовах війни якісно та за мінімальний час у зручному для всіх форматі.

Від самого початку ми активно експериментували з різними каналами, пробували та обирали найоптимальніші з них, на практиці вивчали можливості Google. Це зручний, доступний сервер, що має цілий набір корисних функцій, та здійснює технічну підтримку користувачів, надає нові можливості для створення динамічних і актуальних додатків на основі інформаційно-цифрових технологій для застосування їх в дистанційному навчанні. У порівнянні зі звичним паперовим оформленням документів, хмарні технології надають чимало переваг:

- доступ до даних можливий з будь-якого гаджета, що підключений до мережі інтернет в будь-якій частині світу;
- можливість працювати колективно в режимі онлайн;
- цілодобовий вільний доступ до матеріалів;
- велика вірогідність збереження даних у разі апаратних збоїв;
- можливість системного моніторингу та управління, інтерактивного зворотного зв'язку.

Цікавою та зручною для нас виявилась інтернет платформа Blogger, що забезпечує можливість організувати спільну освітню діяльність, відкритість,

доступність, публічність та інтерактивність освітнього процесу.

За авторством, блоги класифікуються як

- особисті;
- тематичні (моноавторний чи колективний);
- корпоративні, де можна висвітлювати досягнення закладу, зміни у робочому процесі, налагоджувати діалоги.

Для себе ми обрали колективний вид ведення блогів для кожної з окремих вікових груп та спеціалістів, створивши таким чином блогосферу, яка органічно вписалась та доповнила освітній віртуальний хаб закладу.

Через свій блог «Гуру блогосфери» методист закладу координує роботу педагогічного колективу, консультує та надає інформаційну, методичну допомогу вихователям та батькам вихованців нашого закладу. Здійснює організацію освітньо виховного процесу з урахуванням сучасних тенденцій та вимог воєнного часу.

Під час війни, як діти, так і дорослі потребують психологічної допомоги та емоційної підтримки. Психологічна стійкість, колективна і індивідуальна – необхідна умова витримати випробування сьогодення. В такій ситуації практичний психолог закладу спрямувала свою роботу на психологічну просвіту та профілактику дезадаптації, зниження тривожності, апатії, страхів, депресії, проявів агресії у дітей і дорослих, розвиток умінь справлятися з різкими змінами, що відбулися в їх житті. Саме про підтримку дорослих та дітей – блог практичного психолога закладу «Жити в гармонії», на сторінках якого розміщується практична інформація та посилання на ресурси для повсякденної допомоги та емоційної підтримки. Сторінка для дітей містить нейропсихологічні, релаксаційні вправи, дидактичні ігри, цікавий та корисний відео матеріал. Для підтримки психологічної стійкості батьків у блозі зібрані актуальні консультативні матеріали, інфографіки, корисні посилання на інформаційні ресурси психологічної допомоги під час війни (ЮНІСЕФ, Коло сім'ї, платформа ВзаємоДія, Tellme), які допомагають проходити життєві випробування, зберігаючи психічне здоров'я.

Важливо розуміти й цікавитися самопочуттям усіх членів колективу, щоб бути впевненим, що той, хто надає допомогу, сам фізично та емоційно в змозі допомогти іншим. Тому практичний психолог завжди працює в тісному взаємозв'язку з командою педагогів, які на відповідній сторінці блогу, власній сторінці психолога на сайті закладу, Facebook, у Viber-групі закладу та Viber-групах окремих вікових груп та особисто в телефонному режимі в будь який момент можуть знайти для себе дієві поради, вправи, тренінги для психологічної та емоційної підтримки, або звернутись за допомогою особисто. З цією ж метою для всього колективу регулярно проводяться коучінги з власної безпеки та психологічного розвантаження.

В процесі засвоєння можливостей цифрових технологій, педагоги розвиваються та навчаються, паралельно опановуючи професію тьютора, модератора, блогера та, навіть, хакера. А батьки вчаться не тільки педагогічним примудростям, а й самостійності та відповідальності.

Наявність відповідного освітнього контенту – необхідна умова переходу на онлайн-освіту. Існує безліч засобів, за допомогою яких можна передавати освітній

контент. В своїй роботі ми вже багато років користувалися засобами дистанційного спілкування, які активно використали та доповнили під час дистанційної роботи:

- web-сайт закладу;
- офіційна сторінка в соцмережі Facebook; Instagram;
- власний канал на YouTube
- Viber-групи
- Messenger
- E-mail
- Zoom
- Blogger

Використання саме освітнього блогу відкриває перед вихователями безліч можливостей та забезпечує відкритість навчального процесу;

- надає можливість доступу кожній родині вихованців до навчального матеріалу в будь який зручний для них час;

- є інформаційним майданчиком для надання психологічної підтримки дітям, сім'ям вихованців, педагогам, що опинились у складних життєвих обставинах, в тому числі спричинених війною;

- дозволяє ділитися важливою інформацією, проводити online опитування, тестування з подальшою швидкою обробкою результатів,

допомагає організовувати зворотній зв'язок;

- виступає засобом зв'язку та спілкування педагогів та родин групи з метою обговорення спільних справ;

- допомагає узагальнити і систематизувати досвід, брати участь в інтернет-проектах та інше.

Педагоги кожної вікової групи нашого закладу створили власні освітні блоги, де на окремих сторінках зручно розмістились методичні матеріали, результати діагностики, перспективно-тематичне планування, посилання на асинхронні заняття, корисна інформація та консультативні матеріали для батьків (презентації, корисні поради, тести), дитячі роботи, що надсилають батьки наших вихованців.

За потреби на головній дошці блогу можна дати оголошення, анонс, створити нагадування, котре обов'язково буде всіма прочитане.

Протягом навчального року блоги поповнюються цікавими фактами та матеріалами, відео, інтерактивними іграми, корисними посиланнями, які розміщені на блозі вихователя або на каналі You Tube.

Різновекторність роботи нашого закладу, наявність спеціалізованих груп, передбачає корекцію вад мовленнєвого та психофізичного розвитку дітей. Але постійні повітряні тривоги, відключення світла суттєво ускладнили цей процес і поставили питання як організувати корекційну роботу для дітей дистанційно не лише перед вихователями, а й спеціалістами закладу: інструктором з фізичного виховання, вчителями-дефектологами та логопедом, музичними керівниками. Адже позитивний результат можливо отримати тільки при систематичній та послідовній роботі з малюками.

Корекційні педагоги закладу прийняли цей виклик і в онлайн режимі працювала дистанційна школа «Здоровий малюк» метою якої є:

- створення здоров'язбережувального середовища в сім'ї та його практичне використання;
- створення мотивації психолого-педагогічної просвіти сімей;
- організація партнерської взаємодії педагогів і батьків в організації корекційно-відновлюваної роботи з дітьми в онлайн форматі;
- вдосконалення фізкультурно-оздоровчої та лікувально-профілактичної роботи з
 - використанням здоров'язбережувальних технологій, методик, позитивного педагогічного досвіду;
 - підвищення обізнаності батьків щодо збереження та зміцнення здоров'я дитини;
 - формування відповідального ставлення родин до здоров'я своїх дітей.

Посилання на практичний матеріал, майстер-класи, спеціальні заняття, рекомендації щодо застосування нетрадиційного обладнання для корекції опорно-рухових порушень, консультації по проведенню індивідуальної корекційної роботи з дитиною вдома батьки отримували на сторінках блогів ортопедичних груп, інформаційні мережі.

Вчителі-логопеди та дефектологи в режимі самоізоляції теж опинились в незвичних умовах, тому що їх робота, насамперед, передбачає постійну контактну присутність, контроль, ведення дитини продовж освітнього циклу. Їм, як і усім, довелося освоїти нові форми роботи з дітьми та батьками. На своїй сторінці офіційного сайту закладу, освітніх блогах груп вони регулярно викладають консультативні та інформаційні матеріали, відеозаняття, через соціальні мережі та месенджери особисто працюють з кожною дитиною, за можливості та згоди батьків надають консультації.

«Рух – це життя» - це не тільки назва блогу, а й девіз інструктора з фізичного виховання. На сторінках її блогу висвітлюються різні форми роботи з фізичного виховання: гурткова, розваги, руханки, зберігається та поповнюється картотека рухливих ігор.

Кожен ранок маленькі веселчата починають з ранкової відео зарядки, бажаючи можуть долучитись до занять фітбол-гімнастикою, зайнятись ігровим стрейчингом чи спортивною аеробікою, отримати навички самомасажу. Блог постійно оновлюється та доповнюється цікавим інтерактивним матеріалом.

Музичні керівники теж не залишилися осторонь в цей складний період, адже музика основний засіб нормалізації психічного стану людини, незалежно від її віку. На сторінках свого блогу «Музичний керівник» та через месенджери вони щедро діляться з відвідувачами добірками класичної та сучасної, народної музики, прищеплюючи гарний музичний смак, розвивають музичні, ритмічні, вокальні та танцювальні навички дітей. Регулярно створюють та розміщують на відповідних сторінках цікаві музичні дидактичні ігри на розвиток дихання, ритму, ігри-наслідування, співаночки-забавляночки, танцювальні вправи, музичні руханки.

Музичний блог – це скринька, де зберігаються цікаві матеріали та посилання, які можна використовувати на щотижневих заняттях.

На нашу думку, освітній блог – це не просто «модна забава», а сучасний корисний робочий інструмент взаємодії всіх учасників освітнього процесу. Робота в блозі цікава, пізнавальна і результативна. Це чудовий спосіб зміцнити зв'язки між сім'єю, садочком та світом.

Така об'єднана блогами онлайн спільнота – педагоги-батьки-діти, допомагає нам зберігати та підтримувати на належному рівні якість освітнього процесу.

Освітній хаб нашого закладу, що поєднує сайт, сторінки на Facebook, Instagram, YouTube канал, Blogger є основою нашого особистого унікального бренду «Веселка» та, водночас, допомагає нам бути впізнаваними та привабливими для батьків, колег.

Життя та дистанційна робота в умовах воєнного стану – це абсолютно новий для нас досвід. Ми заново вчимося комунікувати та працювати, підтримувати один одного пліч о пліч та на відстані. Цей досвід не є добрим чи поганим, він – унікальний. І ми готові до цього виклику.

Література

1. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт). Нова редакція від 12.01.21 №33. URL: <https://mon.gov.ua/osvita-2/doshkilna-osvita-2/bazoviy-komponent-doshkilnoi-osviti-v-ukraini>
2. Воронковська М.О. Використання інформаційних технологій у дошкільній освіті. Дошкільний навчальний заклад. 2012. №3. с.2-12;
3. Ільченко Т.В. Розширюємо можливості спілкування з батьками: електронні засоби інформування. Вихователь-методист дошкільного закладу. 2012. №3 с.20-23;
4. Панченко А. Модернізація освітнього процесу у ДНЗ в умовах інформаційної освіти. Вихователь-методист дошкільного закладу. 2012. №1. с. 11-15;
5. Петрова О. Удосконалення інформаційно-комунікаційної компетентності педагогів дошкільного навчального закладу. Вихователь-методист дошкільного закладу. 2012. №5. с.71-77;
6. Про освіту : Закон України від 05 вересня 2017 року № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
7. Садова Н. Ведемо персональний блог. Вихователь-методист дошкільного закладу. 2012. №2. с.53-554;
8. Свириденко О. Навчання XXI століття: ІКТ – компетентність педагогів. Вихователь-методист дошкільного закладу. 2012. №1. с. 7-10.

Іванна Размолочикова,
к. п. н., доцент кафедри соціальної
педагогіки і соціальної роботи
Криворізького державного
педагогічного університету

КОМУНІКАТИВНІ НАВИЧКИ МЕДІАТОРА У РОБОТІ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА

Задля ефективної роботи у напрямку запровадження медіації в освітньому закладі фахівець соціально-педагогічної сфери повинен у повному обсязі володіти, перш за все, комунікативними навичками, адже сьогодні як ніколи, найактуальнішим питанням у взаємостосунках людей є питання комунікації.

Енциклопедія фахівців соціальної сфери дає таке визначення: «Медіація (англ. mediation – посередництво) – це процес, альтернативна технологія урегулювання спорів, метод залагодження конфліктів, вирішення спорів і примирення конфліктуючих сторін, що передбачає організацію та проведення їх переговорів за допомогою незалежного посередника».

Лінгвістичний енциклопедичний словник дає таке визначення: «Комунікація – специфічна форма взаємодії людей у процесі їхньої пізнавально-трудової діяльності».

Мета комунікації полягає в тому, щоб досягти взаєморозуміння між учасниками спілкування. З'ясувати позицію співрозмовника, досягти взаєморозуміння у питаннях, які роз'єднували, адекватно сприймати думки іншого, тобто уміти забезпечувати взаємодію використовуючи усі доступні стратегії спілкування.

Відтак, комунікативні навички соціального педагога спираються на досить важливі цілі:

- взаєморозуміння особистості;
- взаємодію особистості;
- потребу в соціалізації особистості.

Спілкування виступає у якості важливої потреби кожної людини.

М. Філоненко зазначає: «Спілкування – це універсальна потреба людського буття, яка виникає і функціонує у різних формах людських відносин».

Оскільки соціальний педагог працює у сфері «людина – людина» - його діяльність неможлива без налагодження комунікації та умілого володіння словом. Адже мова характеризує нас як людей, вона є нашою найсуттєвішою ознакою, яка виділяє нас із світу тварин.

Наша мова – це ознака національної культури.

У зв'язку з цим докладніше зупинимося на цій класифікації.

У різні періоди науковці найрізноманітніших галузей – філософи, педагоги, психологи досліджували вплив мови і мовлення на розвиток людства. Так Гілфорд, стверджував, що мова (спілкування між людьми) це, перш за все, соціальна потреба.

А. Маслоу трактує мову як основну (фундаментальну) потребу особистості.

Р. Кеттел наполягає на інстинктах спілкування.

А Петровський стверджує, що це духовна потреба людини.

Уміло володіючи засобами спілкування фахівець соціономічної сфери, а в нашому випадку – соціальний педагог з легкістю зможе довести своїм вихованцям, що на фоні соціальної потреби у спілкуванні в дитини виникають не менш важливі соціальні потреби, такі як:

- афіліація;
- атракція;
- дружба;
- любов;
- соціальна підтримка.

Зупинимось більш детально на визначенні цих потреб.

Афіліація – це здатність індивіда емоційно проявляти свої почуття в дружбі. Емоційно реагувати на спілкування з іншими, уміти взаємодіяти з оточенням. Не бути байдужим, своєчасно надавати допомогу потребувачам.

Атракція - виявляється у здатності відчувати позитивні почуття до іншої особи, прагнення керувати її увагою та товариством.

Дружба – виявляється в особистій взаємодії, взаємній прихильності між учасниками спілкування, досить високим рівнем задоволеності у міжособистісному контактуванні та взаємними позитивними почуттями.

Любов – характеризують почуття ніжності, взаємо підтримки, поваги, толерантності, захопленості, задоволення від спілкування.

Соціальна підтримка – характеризується впевненістю, що до твоєї долі інші не байдужі, вони тебе постійно підтримують та допомагають.

Соціальна підтримка налічує наступні компоненти:

- емоційна підтримка;
- оцінна підтримка;
- інформаційна підтримка;
- інструментальна підтримка.

Сучасний заклад освіти, розуміючи важливість ситуації здійснює, хоча і поступово, перехід від авторитарної педагогіки до педагогіки, яка ґрунтується на засадах співпраці та діалогу. Педагогіка діалогу передбачає спілкування учасників освітнього процесу на засадах культури відповідності, тобто проголошенні прав і свобод особистості на ґрунті культури.

Звернемося до визначень дефініції «культура», які ми відшукали у наукових виданнях.

Р. Бенедикт трактує культуру як певний спосіб поведінки, якого набувають наступні покоління.

Л. Уайт культурі надавав предметно-речового тлумачення.

К. Уісслер стверджував, що культура пов'язана зі способом життя людей.

У. Самнер наголошує, що культуру, це сукупність пристосувань особистості до певних умов життя.

М. Херсковіц трактує культуру як спосіб мислення, що утворює певне суспільство.

Отже, як бачимо із вище наведених визначень культури, вона вирізняється полі функціональністю. Серед функцій, притаманних культурі, виділяють наступні.

Комунікативна складова у соціально-педагогічній діяльності відіграє надзвичайно важливу роль, оскільки дозволяє вільно здійснювати професійне спілкування.

Володіння прийомами медіації забезпечить соціальному педагогу якісне виконання службових обов'язків, а це, в свою чергу, характеризується сформованістю комунікативних навичок.

Крім того, оволодіння комунікативними прийомами, дозволить фахівцю соціономічної сфери адекватно оцінювати здатність інтерпретації поведінкових реакцій усіх учасників комунікації.

Тоді як слабо розвинена комунікативна складова буде свідчити про недостатній загальнокультурний розвиток фахівця, його слабе вольове саморегулювання, не вміння та не бажання працювати над особистими проблемами задля подолання комунікативної неграмотності.

Нам імпонує думка, що медіація – це спеціальний тип дієвої соціально-педагогічної технології, яку соціальний педагог закладу освіти застосовує для вирішення конфліктних ситуацій. Адже саме цей обов'язок входить в коло професійних повноважень соціального педагога закладу освіти. Соціальний педагог, як фахівець, що належить до психологічної служби виконує посередницькі функції. Ці функції, в основному, зосереджені на запобіганні конфліктів, а у разі їх виникнення – на їх подоланні.

Варто зазначити, що соціальний педагог вирішує конфлікти не тільки в учнівському колективі. Він виступає у ролі медіатора між учнями та учнями, учнями та педагогами, учнями та працівниками школи, учнями та їх батьками.

Даний вид роботи регламентується листом Міністерства освіти і науки України «Про особливості діяльності практичних психологів (соціальних педагогів) загальноосвітніх навчальних закладів».

О. Безпалько зазначає, що участь соціального педагога школи у вирішенні конфліктів є обов'язковою. Науковиця вказує: «Соціальний педагог у загальноосвітньому навчальному закладі попереджає конфлікти, допомагає у подоланні конфліктних ситуацій на ранніх стадіях та запобігає розвитку складніших проблем у формуванні навичок позбавлення від кризових станів, навчає соціальних навичок».

Ю. Василькова переконливо доводить, що соціальний педагог закладу освіти працює в умовах, яким властиві постійні конфлікти. А тому він виступає посередником між учнями, батьками, педагогами, адміністрацією закладу, адже це входить в коло його компетенцій. А відтак, стає зрозумілим, що для виконання цих обов'язків соціальний педагог повинен володіти практичними навичками урегулювання шкільних конфліктів і саме цим засобом виступає мистецтво медіації.

3. Шевців стверджує, що соціальний педагог закладу освіти покликаний виступати у ролі конфліктолога, і далі читаємо: «...такий фахівець попереджає загострення конфліктів, допомагає вийти зі складної ситуації, пережити посттравматичний синдром, він допомагає всім учасникам навчального процесу (учням, учителям, батькам, адміністрації) конкретними рекомендаціями з подолання протиріч, які виникають у взаємодії».

Отже, оволодіння комунікативними навичками на високому рівні в роботі соціального педагога закладу освіти є важливим аспектом у досягненні розуміння та вирішенні конфліктів в освітньому середовищі.

Література

1. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка: схеми, таблиці, коментарі : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / Безпалько О. В. Київ: Цент учбової літератури, 2009. 208 с.
2. Зверєва І. Д. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери /За заг. ред. проф. І. Д. Зверєвої. Київ, Сімферополь: Універсум, 2012. 536 с.
3. Філоненко М.М. Психологія спілкування. Підручник. Київ : Центр учбової літератури, 2008. 224 с.
4. Шевців З.М. Основи соціально-педагогічної діяльності: Навч. посібн. / З. М. Шевців. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 248 с.

Костянтин Руссо,

здобувач третього освітньо-наукового
рівня вищої освіти Українського державного
університету імені Михайла Драгоманова

Інна Івженко,

к.н. з державного управління., доцент кафедри
соціальної освіти та соціальної роботи
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова

ХАРАКТЕРИСТИКА ПРОБЛЕМ ТА ОБМЕЖЕНЬ У ВИКОРИСТАННІ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У РОБОТІ ВОЛОНТЕРІВ

Цифрові технології стали невід'ємною частиною волонтерського руху в Україні, особливо з 2014 року, а з початку повномасштабного вторгнення у 2022 році — практично єдиною можливістю організовувати, координувати та масштабувати волонтерські ініціативи. Ефективність їхнього використання можна виміряти за кількома критеріями: швидкість реакції, охоплення, прозорість, безпека, гнучкість та сталість процесів.

Впровадження цифрових технологій у діяльність волонтерських організацій стає невід'ємною частиною сучасної системи соціальної допомоги. Технології забезпечують прискорення процесів, підвищують швидкість надання допомоги, та розширюють аудиторію допомоги. У сучасному світі цифрові технології відіграють важливу роль у координації волонтерської діяльності, зборі коштів, інформуванні громадськості та мобілізації ресурсів. Особливо актуальним це стало у зв'язку з війною в Україні, де волонтерські ініціативи стали важливою частиною громадянського опору та гуманітарної підтримки.

Цифрові інструменти дозволяють оперативно залучати волонтерів через соцмережі, координувати дії через чат-боти та онлайн-форми, миттєво реагувати на запити від ЗСУ, шпиталів, переселенців; проводити краудфандинг-кампанії на різних платформах, організовувати міжнародну підтримку, вести волонтерську діяльність на міжрегіональному та міжнародному рівнях. Цифрові технології підвищують довіру до волонтерських ініціатив. Це дозволяє публікувати звіти волонтерів про збори та проведену роботу в режимі реального часу, вести фінансову звітність через хмарні таблиці, онлайн-стріми з доставки гуманітарної допомоги або звіти про закупівлю техніки [4, с. 39].

Тем не менше, існує ряд проблем та обмежень, що гальмують їх широке застосування.

Такими проблемами та обмеженнями можуть бути:

1. Технічні обмеження. Багато волонтерів не мають доступу до сучасної техніки або швидкого інтернету, що утруднює їх залученість у цифрові процеси. Не всі волонтери, особливо в сільській місцевості або на фронті, мають стабільний доступ до інтернету, сучасних гаджетів чи хмарних сервісів. Часто у різних

регіонах спостерігається нерівність у доступі до інтернету, мобільних пристроїв та комп'ютерів.

2. Нестача цифрових навичок. Не всі волонтери мають необхідні уміння користуватися сервісами CRM, веб-платформами, чат-ботами та іншими інструментами.

3. Організаційні та координаційні труднощі, що полягають у **фрагментованості платформ та відсутності єдиних стандартів кібербезпеки**. Велика кількість волонтерських груп використовує різні канали комунікації (Telegram, Viber, Google Drive, тощо), що ускладнює централізовану координацію. Використання ненадійних платформ або відсутність елементарного захисту даних може призвести до витоку конфіденційної інформації про волонтерів, постачання чи донорів. Невірне зберігання даних, фішинг та атаки зловмисників становлять серйозну загрозу для діяльності та репутації волонтерських організацій [5].

4. Ресурсні обмеження. Запровадження цифрових рішень вимагає фінансування, що не завжди можливо в умовах волонтерської діяльності.

5. Психологічні перешкоди. Деякі волонтери скептично сприймають нові технології, відчуваючи страх перед помилками або втратою знайомих способів роботи.

6. Етичні та соціальні аспекти, що пов'язані з викликами щодо прозорості, підзвітності та проблемами «цифрового вигорання». Цифрові платформи дають змогу звітувати про витрачені ресурси, але не всі волонтерські ініціативи це реалізують належним чином, що може знижувати довіру громадськості. Постійна робота в онлайн-режимі, сповіщення, потік запитів і завдань через цифрові канали спричиняє психологічне навантаження та виснаження, що є також суттєвою проблемою.

7. Військові ризики і цензура. Під час війни особливо важливо враховувати **ризики розкриття інформації**, яку можуть використати вороги. Неправильно налаштовані платформи можуть створити небезпеку для життя як волонтерів, так і тих, кому вони допомагають [1, с.16].

Усунення зазначених проблем вимагає системної підтримки, навчання та фінансування, що сприятиме ефективнішому і більш масовому застосуванню цифрових технологій у сфері волонтерства.

Для ефективного використання цифрових технологій у волонтерській діяльності потрібне комплексне врегулювання питань доступу, навчання, захисту інформації та системної координації зусиль. Цифрові технології мають величезний потенціал для розвитку волонтерського руху, однак ефективне їхнє використання вимагає уваги до технічних, організаційних і етичних аспектів. Необхідно інвестувати у підвищення цифрової грамотності, створення єдиних безпечних платформ і психологічну підтримку волонтерів.

Література

1. Артеменко І. Е. (2023). Концептуальні засади створення в умовах цифрової трансформації. Імідж сучасного педагога. 2023. № 6 (213). С. 12–17.

2. Белишев О. В.(2019). Волонтерство у світі інформаційних технологій: поняття, характерні особливості та види. Філософські обрії. 2019. Вип. 42. С. 180–184. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FiloFilo_2019_42_46
3. Веденєєв Д. В., Турчак О. В. (2018). Волонтерський рух в Україні в ході російсько-української війни: ризики праці та форми державного і громадського визнання. Військово-науковий вісник. Львів, 2018. Вип. 30. С. 206– 216. URL: <http://vnn.asv.gov.ua/article/view/153726>
4. Міхеєва О.(2023) Специфіка та особливості волонтерства в умовах війни в Україні. Київ: Український державний університет імені Михайла Драгоманова, 2023. С. 38-40.
5. Українська волонтерська служба (2025). Допомогти та не нашкодити. Як стати волонтером під час війни. URL: <https://volunteer.country/>

Ірина Савельчук,
д.п.н., професор, професор кафедри
соціальної роботи та реабілітації
Державного університету
«Київський авіаційний інститут»

ВОЛОНТЕРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ МЕХАНІЗМ ПІДТРИМКИ ГРОМАДИ З РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНИХ ІНІЦІАТИВ

В Україні волонтерська діяльність розширює можливості для розвитку кожної людини та будь-якої державної й громадської організації та бізнес-структур у сфері надання соціальної допомоги та підтримки вразливих категорій населення. Волонтерська діяльність набуває суттєвого значення як ефективного механізму підтримки громади на шляху розвитку соціальних ініціатив. Це пов'язано з тим, що волонтерство як добровільна, безкорислива діяльність, першочергово спрямована на допомогу іншим людям, громадам і суспільству загалом. При цьому, зрозуміло, що усі державні та недержавні організації повинні чітко усвідомлювати свою соціальну відповідальність перед суспільством, роль соціального лідерства й згуртованості [1; 4], можливості поєднання сучасних практик надання соціальних послуг з інноваційними ідеями та теоріями соціальної роботи [2], визначальну роль волонтерської діяльності для розвитку соціальних ініціатив громад [3].

Для охоплення широкого спектру ініціатив щодо соціальної підтримки вразливих груп роль волонтерської діяльності у громаді може визначатися наступними аспектами:

1. Соціальна підтримка: волонтерство посилює допомогу нужденним, людям похилого віку, дітям-сиротам, ветеранам тощо.
2. Громадянська активність: волонтерство сприяє формуванню активного громадянського суспільства та розвитку демократичних процесів.
3. Освітня та професійна діяльність: волонтерство надає навички, які корисні для майбутньої й успішної кар'єри (комунікація, організація, лідерство).
4. Економічний ефект: безкоштовна волонтерська діяльність допомагає економити державні кошти та кошти благодійних організацій.
5. Формування культури взаємодопомоги: волонтерство сприяє розвитку соціальної згуртованості, соціальної відповідальності, корпоративній соціальній відповідальності.

Ефективність волонтерської діяльності залежить від розуміння принципів соціальної відповідальності, лідерства, згуртованості, що забезпечує стратегії реалізації сталого розвитку соціальних ініціатив в громадах шляхом інтеграції інноваційних концепцій взаємодії між державним, громадським і приватним секторами. Це може включати співпрацю з неприбутковими організаціями, спонсорство благодійних заходів, розвиток соціальних проектів для вразливих груп населення та надання соціальної допомоги в різних сферах життєдіяльності суспільства, зокрема охорона здоров'я, підтримка освіти, екології, культури, розвитку місцевих спільнот.

Волонтерська діяльність є не лише допоміжним інструментом, а стратегічною складовою функціонування соціальних служб. Її значення полягає в тому, що вона дозволяє підвищити гнучкість та адаптивність соціальних послуг до потреб конкретної громади. Волонтери забезпечують додатковий людський ресурс, який допомагає оперативно реагувати на соціальні виклики, охоплювати більшість вразливих категорій населення, а також впроваджувати нові підходи до роботи — від наставництва до психологічної підтримки. Це значно посилює потенціал соціальних служб у реалізації соціальної політики на місцевому рівні.

Крім того, залучення волонтерів сприяє формуванню активної громади, де кожен має змогу долучитися до вирішення соціальних проблем. Така взаємодія між професійними соціальними працівниками та волонтерами сприяє зміцненню соціального капіталу, розвитку солідарності та спільної відповідальності за благополуччя суспільства. У цьому контексті волонтерство стає рушієм сталого розвитку, який сприяє формуванню інклюзивного та підтримуючого середовища для всіх членів громади.

Бізнес-структури можуть використовувати волонтерство різними способами, включаючи фінансову підтримку, надання продуктів або безкоштовних послуг, здійснювати волонтерську діяльність та спонсорські заходи. Як частина корпоративної соціальної відповідальності (КСВ), багато бізнес-компаній створюють спеціальні програми благодійності, які відображають їх цінності та сприяють сталому розвитку. Особливо важливою стає підтримка соціально вразливих груп населення через організацію благодійних заходів. Ці заходи спрямовані на допомогу вразливим категоріям населення, особливо в умовах надзвичайних ситуацій: стихійні лиха, пандемії, воєнний стан або інші надзвичайні обставини. Залучення бізнес-структур до організації й проведення благодійних заходів на підтримку соціальних ініціатив свідчить про їх корпоративну соціальну відповідальність, турботу про добробут людей й розвиток територіальних громад та готовність приймати активну участь у покращенні якості життя уразливих верств населення. Така соціальна відповідальність підприємств сприяє не лише соціальному, а й економічному розвитку, оскільки, з одного боку, впливає на різні сфери життєдіяльності задля покращення якості життя багатьох людей, а з іншого, зможе підвищити репутаційний потенціал бізнес-структур, створити позитивний імідж та залучити споживачів, які підтримують соціально відповідальний бізнес.

Щодо підтримки підприємствами процесів активізації соціальної роботи та надання соціальних послуг, то успішність вирішення соціальних проблем, розвиток та покращення умов життя громади та окремих вразливих її категорій населення може здійснюватися за такими напрямками:

- фінансова підтримка розвитку соціальної сфери як спонсорство підприємств соціальних програм, благодійних організацій, проєктів, які спрямовані на підвищення якості життя людей;

- волонтерська діяльність підприємств як стимулювання своїх співробітників до волонтерської роботи в межах реалізації соціальних програм та проєктів;

- співпраця з соціальними організаціями через встановлення партнерських відносин з неприбутковими організаціями для спільної реалізації проєктів: спільне фінансування, обмін ресурсами, експертна допомога;

- підтримка вразливих груп населення (бездомні, мігранти, люди з особливими потребами та інші) через створення інклюзивних робочих середовищ для забезпечення рівних можливостей для розвитку кар'єри.

Отже, волонтерська діяльність стає не лише способом соціальної відповідальності підприємств, а й ресурсом для соціальних змін, покращення якості вразливих категорій населення, розвитку партнерської взаємодії з соціальними інституціями з реалізації спільних проєктів та програм.

Таким чином, ефективність волонтерської діяльності як інструменту сталого розвитку соціальних ініціатив в громадах значною мірою визначається здатністю державних та недержавних організацій до стратегічного партнерства, соціального лідерства та відповідального управління. Інтеграція їх зусиль дозволяє реалізовувати комплексні проєкти, спрямовані на покращення якості життя в громадах, особливо для вразливих верств населення. Використання інноваційних підходів у співпраці створює основу для формування сталого соціального середовища, де волонтерство виступає каталізатором позитивних змін у сферах охорони здоров'я, освіти, культури, екології та розвитку місцевих спільнот.

Література

1. Бирик Д. Д., Савельчук І. Б. Соціальна згуртованість молоді в Україні в умовах воєнного стану. *Social work and education*. 2023. Vol. 10. No. 1. С. 7–16. DOI: <https://doi.org/10.25128/2520-6230.23.1.1>

2. Савельчук І. Б., Котикова О. М. Інновації як чинник якісних змін в соціальній роботі та соціальній освіті. *Соціальна робота та соціальна освіта*. Умань. 2022, №2(9). С. 289–296.

3. Сейко, Н. (2018). Фандрайзинг у сфері освіти як соціальна технологія (історико-педагогічний контекст проблеми). В Н. А. Сейко (ред.). *Сучасні соціальні технології в освіті* (с. 8-86), Євенок.

4. Bybyk D. Social leadership: criteria, indicators and levels of formation in future social workers. *The Modern Higher Education Review*. 2020. No. 5. P. 72–80. URL: <https://doi.org/10.28925/2518-7635.2020.5.7>

5. Krasnoshchok, I., Kravtsova, T., Zahorodnia, L., Kravchuk, O., Savelchuk, I. (2024). Assessment of the Impact of Socio-Cultural Risks of Soft Skills Formation in Different Educational Environments for SDG'S. *Journal of Lifestyle and SDGs Review*, 2024. 4(2), Article e02164. <https://doi.org/10.47172/2965-730X.SDGsReview.v4.n02.pe02164>

Ангеліна Синицька,
студентка Криворізького державного
педагогічного університету
Ія Шимко,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної педагогіки
і соціальної роботи Криворізького
державного педагогічного університету

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДТРИМКА БІЖЕНЦІВ ТА ВПО В УКРАЇНІ: ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА СУЧАСНІ ВИКЛИКИ

Сучасна ситуація в Україні характеризується значним збільшенням кількості внутрішньо переміщених осіб та біженців, що актуалізує нагальну потребу в розробці ефективних систем їх підтримки. Станом на березень 2025 року в Україні зареєстровано 4,6 мільйона ВПО, з яких 19,2% - діти до 18 років, а також з початку війни 6,8 мільйона українців виїхало за кордон, шукаючи притулку [2]. Ці дані свідчать про масштаб соціально – економічних та психологічних викликів, з якими стикаються переселенці. Актуальність полягає в тому, що успішна адаптація та інтеграція біженців є не лише гуманітарною необхідністю, але й важливим чинником стабілізації суспільства та економічним розвитком країни. Створення комплексних заходів підтримки сприятиме зниженню соціальної ізоляції, підвищенню рівня психоемоційного стану ВПО та формування умов для їх економічної самостійності. Застосування міжнародного досвіду, зокрема шведської моделі «швидкої інтеграції», є надзвичайно важливим для розробки сучасної політики в Україні [4].

Зараз Україна переживає одну з наймасштабніших міграційних криз в історії, спричинених збройними конфліктами та повномасштабним вторгненням РФ. Попри численні окремі ініціативи щодо підтримки переселенців, існуюча система залишається фрагментарною та недостатньо скоординованою. Основними проблемними аспектами є відсутність єдиної координаційної стратегії, недостатня взаємодія між державними органами та громадськими організаціями, а також обмеженість інформаційної підтримки, що ускладнює ВПО доступ до своїх прав. Недостатній рівень кваліфікації фахівців у галузі психологічної та юридичної допомоги веде до того, що переселенці залишаються вразливими з понять економічної та емоційної стабільності. Розрив між міжнародним досвідом і практикою, що реалізується в Україні, підкреслює необхідність інноваційних підходів і впровадження якісних моделей для адаптації ВПО та біженців.

Останні дослідження та публікації вказують на те, що надання підтримки біженцям є багатогранним завданням, яке потребує інтеграції освітніх, психологічних та соціокультурних заходів [2]. Дослідники підкреслюють, що для забезпечення успішної інтеграції важливо створити системи, які забезпечують доступ до ресурсів, а також сприяють розвитку індивідуального потенціалу переміщених осіб. У низці досліджень підкреслюється важливість розробки

інтеграційних програм, спрямованих на подолання мовних бар'єрів, з метою сприяння економічній активності та зменшення соціальної ізоляції [3]. Крім того, формування міжкультурного діалогу через культурні заходи визначено як ключовий фактор налагодження ефективних механізмів адаптації та взаємодії між представниками різних соціальних груп.

Дана стаття має подвійну мету. По-перше, це комплексний аналіз теоретичних підходів до соціальної та освітньої підтримки біженців. По-друге, визначити ключові аспекти їх інтеграції та реінтеграції. Крім того, вона містить рекомендації щодо застосування ефективних міжнародних моделей у сучасному українському контексті.

Поняття інтеграції розглядається як процес двосторонньої адаптації, який забезпечує повноправне включення переселенця до соціального, економічного та культурного життя країни перебування. Інтеграція включає як економічну складову – забезпечення можливості зайнятості та фінансової самостійності, так і культурну та психологічну частину, що дозволяє особі максимально реалізувати свій потенціал [4]. Важливо зазначити, інтеграція є не лише результатом діяльності державних інституцій, але й активної участі самих переміщених осіб, а також внеску неурядових організацій та волонтерських рухів.

Адаптація визначається як процес пристосування до нових умов, що охоплює освоєння мови, культурних особливостей та соціальних норм приймаючої країни. Цей процес є основоположним для подальшої інтеграції, оскільки тільки завдяки успішній адаптації ВПО можуть отримати доступ до всіх ресурсів суспільства, що сприяє їхній економічній та соціальній незалежності.

Соціально-педагогічна підтримка – це система заходів, спрямованих на надання комплексної допомоги переселенцям через розробку освітніх програм, психологічну і соціальну допомогу. Такий багатогранний підхід покликаний створити оптимальні умови для адаптації та стимулювання особистісного розвитку переміщеним особам.

Психологічна підтримка є ключовим компонентом адаптації, оскільки емоційний стрес, спричинений травматичними подіями, може перешкоджати адаптації людини до нового середовища. Переміщені особи, які були змушені залишити свої домівки через збройні конфлікти або політичні переслідування, часто стикаються з підвищеним рівнем тривоги, депресії та посттравматичного стресового розладу (ПТСР) [4]. Сучасні підходи до психологічної підтримки охоплюють кризове консультування, групову терапію та когнітивно-поведінкову терапію. Наприклад, у Польщі існує розвинена мережа кризових центрів, де ВПО отримують безкоштовну допомогу шляхом індивідуального та групового консультування, що дозволяє зменшити психологічний стрес і відновити психоемоційну рівновагу [4, 3]. У Німеччині для оперативного реагування на місця концентрації ВПО використовуються мобільні бригади, які забезпечують своєчасне надання допомоги в періоди гострої потреби [4, 3]. В Україні відсутність централізованої системи призвела до ускладнення доступу до кваліфікованої психологічної допомоги. Для вирішення цієї проблеми рекомендується розвиток

регіональних кризових центрів, запровадження дистанційного консультування та організація навчальних програм для фахівців з психотравми.

Соціальну інтеграцію можна визначити як активне залучення ВПО до життя приймаючої громади. Це забезпечує рівний доступ до ресурсів, стимулює економічну активність та сприяє міжкультурному діалогу. Прикладом таких ініціатив є канадські програми підтримки ВПО. Вони зосереджені на системах наставництва, де місцеві волонтери допомагають ВПО адаптуватися до нових умов, надаючи поради щодо житла, працевлаштування та культурної обізнаності. Такий підхід, як було доведено, зменшує соціальну ізоляцію та стимулює економічну незалежність [3]. У Франції реалізація культурних заходів, включаючи мовні клуби, творчі майстерні та спортивні заходи, була визначена як засіб зменшення соціальних бар'єрів і зміцнення довіри між людьми з різним культурним походженням. Для України рекомендується розробити комплексну державну стратегію, що охоплює організацію програм наставництва, надання грантового фінансування для підтримки підприємництва та сприяння мовній підготовці для подолання комунікативного розриву.

Освіта дорослих внутрішньо переміщених осіб є важливою умовою їхньої економічної адаптації, оскільки набуття нових знань і професійних навичок сприяє успішному виходу на ринок праці. Німецька система інтеграційних курсів, яка включає обов'язкове вивчення мови, ознайомлення з культурними та правовими нормами, а також програми перекваліфікації, є високоефективною для того, щоб допомогти переселенцям швидко адаптуватися до нових умов [2]. В умовах України вкрай необхідним є створення спеціалізованих освітніх центрів, що пропонують безкоштовні мовні курси та професійну підготовку, сприяння дистанційному навчанню за допомогою сучасних онлайн-платформ, а також впровадження систем наставництва для підтримки професійної адаптації. Очікується, що ці заходи сприятимуть зниженню рівня безробіття та економічній стабілізації країни.

Навчання дітей-переселенців є особливо складним завданням через численні труднощі, пов'язані з мовним бар'єром, психологічними травмами та адаптацією до нової освітньої системи. Інтеграційні освітні програми, що використовуються в Італії, включають адаптаційні курси, додаткові мовні заняття та позакласні заходи, які допомагають розвинути комунікативні навички та зменшити відчуття ізоляції [5]. Для України розробка адаптаційних навчальних програм, інтегрованих у загальноосвітній процес, є вкрай необхідною, так само як і забезпечення спеціалізованої підготовки вчителів через тренінги, орієнтовані на роботу з дітьми, які пережили стресові ситуації. Забезпечення постійного доступу до психологічної підтримки, в тому числі через роботу шкільних психологів, є критично важливим для зниження рівня тривожності та сприяння успішній соціальній інтеграції учнів.

Україна активно використовує найкращі міжнародні практики у сфері соціальної підтримки. Яскравим прикладом є впровадження шведської моделі "швидкої інтеграції", яка передбачає інтенсивну мовну підготовку (до 600 годин на рік), гарантування трудових контрактів для біженців та залучення культурних наставників з місцевої громади [4]. Ця модель була прийнята в містах Київ та

Харків, де були створені Центри швидкої інтеграції, які допоможуть 15 тисячам осіб у працевлаштуванні до 2023 року [2]. Після початку повномасштабної війни у 2022 році понад 250 000 дітей-біженців були виключені з системи освіти [6]. У відповідь на цей виклик українські освітяни запропонували концепцію "мобільної освіти", яка передбачає використання онлайн-платформ та тимчасових навчальних центрів. Дослідження показують, що інноваційні освітні проекти, які дозволили 50 тисячам дітей продовжити навчання в умовах переміщення, є критично важливими для збереження академічного потенціалу молодого покоління. Крім того, дослідження показують, що лише 30% ВПО в Україні повністю обізнані зі своїми правами, що підкреслює необхідність створення системи мобільних юридичних консультацій. Наприклад, у 2022 році благодійна організація "Право на захист" надала безкоштовні юридичні послуги 12 тисячам біженців [9]. Дослідження свідчать, що 45% опитаних ВПО повідомляють про втрату мотивації до життя після переселення, що підкреслює необхідність розвитку мобільних психологічних служб для оперативного реагування в різних регіонах [10].

Отже, очевидно, що процеси інтеграції та соціально-педагогічної підтримки ВПО є складними і включають в себе психологічну стабілізацію, економічну та культурну адаптацію. Міжнародний досвід, на прикладі моделей Польщі, Німеччини, Канади, Франції та Швеції, доводить ефективність комплексних систем підтримки, що ґрунтуються на створенні спеціалізованих центрів допомоги, впровадженні дистанційного консультування та організації програм наставництва. Для України вкрай важливо сформулювати цілісну державну стратегію, яка б враховувала культурні, економічні та соціальні особливості середовища, в якому вона перебуває. Ця стратегія має бути спрямована на надання всебічної підтримки біженців та внутрішньо переміщених осіб, стимулювання їхньої інтеграції та сприяння економічній стабілізації. Постійний моніторинг та оцінка ефективності впроваджуваних заходів сприятиме своєчасному коригуванню стратегій, що має вирішальне значення для формування інклюзивного суспільства, заснованого на принципах соціальної справедливості та рівності можливостей [3, 4].

Література

1. Антоненко, А. В. (2021). Соціальна робота з біженцями в Україні: теорія і практика. Київ: Наукова думка.
2. Березюк, О. Г. (2019). Міжнародний досвід інтеграції біженців та його застосування в Україні. Львів: Літопис.
3. Гончарук, Л. П. (2022). Європейські практики соціальної інтеграції біженців та їхнє впровадження в Україні. Тернопіль: Астон.
4. Денисенко, М. Б. (2018). Соціальна адаптація біженців в Україні: проблеми та рішення. Київ: КНЕУ.
5. Калініченко, Л. О. (2021). Підходи до навчання дітей-біженців в українських школах. Запоріжжя: ЗНУ.
6. Іванова, І. Ю. (2019). Психологічна допомога біженцям в умовах міграційної кризи. Дніпро: ДНУ.

7. Yurchyk, H. (2023). Government assistance programs for internally displaced persons. URL: <https://ramp.ase.ro/vol41/41-11.pdf>
8. Малиха, М. І. (2015). До проблеми сутності поняття «внутрішньо переміщені особи»: державна політика та регіональна практика. URL: <https://grani.org.ua>
9. Тарасенко, Ф. О. (2018). Міграційна політика України: історія та сучасність. Івано-Франківськ: Сімік.

Тетяна Трофімчук,
студентка Криворізького державного
педагогічного університету
Іванна Размолодчикова,
к. п. н., доцент кафедри соціальної
педагогіки і соціальної роботи
Криворізького державного
педагогічного університету

МІГРАЦІЯ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА СУЧАСНОСТІ

Сучасна молодь – це найактивніша частина населення, яка здатна до саморозвитку, соціалізації та міграції задля підвищення свого соціального статусу в міжкультурному середовищі.

У спеціальній літературі знаходимо: «Актуальним і значущим сьогодні для країни питанням є освітня міграція здобувачів освіти за кордон».

Відтак, абсолютно очевидно, що: «...зростання ролі інтелектуального капіталу в розвитку національних економік актуалізує вивчення причин, наслідків і перспектив міжнародних освітніх міграцій та академічної мобільності, оскільки переважну частину мігрантів становить молодь – найбільш активна частина населення, схильна до саморозвитку та адаптації в мультикультурному середовищі, втрата якої для економіки України матиме негативні соціально-економічні наслідки».

Наукові джерела інформують про те, що не всі переселення прийнято вважати міграцією. Міграція – це перетин кордонів, як державних, так і адміністративних.

Вивчаючи літературу з даної теми виявилось, що одним із перших поняття «міграція» описав Е. Равенштейн сформулювавши «закон міграції населення». На його думку, міграційний процес логічно пов'язати з низкою чинників. Внутрішніми чинниками являються невігідні аспекти на території перебування (погане забезпечення робочими місцями, хитка політична або соціальна ситуація), які є рушійною силою у міграції на інші території). Зовнішніми чинниками є зручніші, вигідніші умови для подальшого життя та життєдіяльності людей які мігрували.

В Україні науковими дослідженнями, в яких вивчається феномен міграції, формується нова галузь – міграціологія. Незалежно від кількості вже наявних наукових робіт з цієї теми, надалі удосконалюються теоретичні основи міграції з позиції явища та процесу, і виявлення основних критеріїв, які відповідають і регулюють цей процес.

М. Слюсаревський зазначає: «До міграцій не належать переміщення, які не спричиняють жодних змін у соціальних зв'язках особи і майже не впливають ані на саму особу, ані на її суспільне оточення як у місці вибуття, так і прибуття (тобто туристичні, рекреаційні поїздки, короткочасні гостьові візити чи поїздки на відпочинок)».

Головним чинником міграції є обов'язкова зміна осередку життя. Міграцією є освоєння і розширення людьми територіальних кордонів за для використання ресурсів. З точки зору сьогодення, можна з впевненістю сказати, що міграційний процес спирається в своїй основній частині на економічний фактор.

І. Размолодчикова та Я. Євченко не безпідставно доводять, що: «Міграція здобувачів освіти яка виникла через російську агресію вимагає наукового аналізу та експертної оцінки, без яких неможливо розробити стратегії державної політики в багатьох сферах» [4].

Міжнародна міграція здобувачів освіти, що навчаються за різними рівнями – один із основних ознак сучасності, що характеризують міграційні процеси в освіті ХХІ століття.

Останніми роками збільшилася тенденція до міжнародної освітньої міграції. Вона зазнала суттєвої трансформації. Цьому сприяли ціла низка чинників: ескалація воєнних конфліктів, цифровізація освітнього простору та пандемія коронавірусу.

Однак варто зазначити, що будь яка освітня міграція, це перш за все, відтік інтелектуальної складової, і на превеликий жаль, цей відтік не передбачає в майбутньому повернення на батьківщину. Дуже часто мігрують до зарубіжних країн носії найкращих та найвидатніших знань. За рахунок цього підвищується інтелектуальний та економічний рівень держави. Тому розвинені країни всіляко сприяють залучення інтелектуальної еліти з усіх держав світу, створюючи їм для навчання і роботи найпривабливіші умови.

Відтак, на нашу суб'єктивну думку, необхідно створювати належні умови для навчання здобувачам всіх рівнів освіти, задля отримання якісних знань, які в майбутньому дозволять гідно представляти Україну на всіх рівнях. Задля цього варто сприяти участі здобувачів освіти в міжнародних програмах академічної мобільності, які будуть сприяти продовжувати та завершувати здобуття освіти в рідній державі.

На превеликий жаль, реалії нашого часу зробили процес міграції для нашого населення невід'ємною частиною існування. З плином часу відкривають нові міграційні процеси і їх нові підвиди, а так, і підходи до їх поліпшення і модернізації.

Узагальнюючи роботу з довідковими джерелами та науковою літературою можна з упевненістю заявити про значимість різних чинників, які впливають на особу під час прийняття рішення щодо міграції. Зважаючи на відповідні поняття про міграції, відбувається переорієнтир систем цінностей в спільноті і змінюється набір поведінкової моделі, трансформування цієї системи.

Отже, усі вище зазначене має особливу важливість, тому що міграційний процес здобувачів освіти є явищем, що само здійснюється в суспільстві як загальній системі, та здатне призвести до підвищення напруги.

Література

1. Адамик В. Дячук Х. Міжнародна міграція студентів: сучасні тенденції та виклики для країн, що розвиваються// Вісник економіки №1, 2023 р. С. 80-93 .

2. Гринда Н. Політичні і правові рамки спільної міграційної політики Європейського Союзу // Вісник Львівського університету (Серія міжнародні відносини). 2001. Вип. 4. С. 48 - 54.

3. Jozwiak I., Piechowska M. Crisis-driven Mobility between Ukraine and Poland. What Does the Available Data (Not) Tell Us. CMR Working Papers. 2017. Nr. 99. URL: <http://www.migracje.uw.edu.pl/wp-content/uploads/2017/05/WP99157.pdf>.

4. Євченко Я. Соціальна та психолого-педагогічна адаптація мігрантів до нових соціально-економічних умов як фактор забезпечення їх життєдіяльності : кваліфікаційна робота / науковий керівник - І. Размолодчикова, к.п.н, доцент. Кривий Ріг : КДПУ, 2023. 60 с.

Наталія Фадєєва,
студентка Криворізького державного
педагогічного університету
Іванна Размолодчикова,
к. п. н., доцент кафедри соціальної
педагогіки і соціальної роботи
Криворізького державного
педагогічного університету

ІГРОВІ МЕТОДИКИ В СИСТЕМІ РОБОТИ ФАХІВЦЯ СОЦІОНОМІЧНОЇ СФЕРИ

Розвиток та удосконалення системи освіти спонукають фахівців психологічної служби закладу освіти використовувати нестандартні форми соціально-педагогічної роботи для формування соціально-активної особистості здобувача освіти.

Однією з таких нестандартних форм, яка дозволяє виявити проблеми та не зашкоджуючи ментальному здоров'ю, розв'язати їх є гра. Бо саме гра найкраще сприяє розвитку особистості дитини і людини.

Цю проблему розкрито в працях Р. Вайноли, Л. Завацької, А. Капської, А. Рижанової, С. Харченко та інших.

Наукові доробки вчених в галузі соціальної педагогіки в останні роки доводять, що гра:

- це дієвий чинник ефективної та успішної соціалізації;
- метод формування культури;
- ефективний метод профілактичної роботи;
- засіб життєвого самовизначення;
- анімаційна діяльність.

Специфікою соціально-педагогічної гри є те, що вона:

- дозволяє проявляти свободу дій;
- збагачує духовний світ дитини;
- урізноманітнює соціальний досвід;
- відтворює цілісність буття;
- дозволяє вирішити проблему програваючи її в різних ролях;
- сприяє духовному і фізичному звільненню від проблем;
- підсилює відчуття радості;
- дозволяє відчувати насолоду у процесі вирішення проблеми в умовній ситуації.

Варто наголосити, що використання ігрових методик у роботі зі здобувачами освіти задля формування особистості дитини проблема не нова і вона досить широко розкрита в наукових джерелах.

Однак, гра як методика вирішення соціальних проблем здобувачів освіти, не завжди використовується фахівцями психологічної служби. Хоча, спираючись на

наукові концепції гри, як виду діяльності доведено, що в ігровій діяльності людина найбільше здатна реалізувати свій природний потенціал.

Зупинімось детальніше на наукових концепціях ігрової діяльності (Таблиця 1).

Таблиця 1

Наукові концепції ігрової діяльності

Автор	Зміст
Н. Анікеєва	Висвітлено проблему виховання та розвитку особистості в процесі ігрової діяльності
А. Айламазьян	Досліджував як відбувається розвиток особистості в грі
С. Шмаков	Наголошує на розвивальних можливостях ігор
О. Сидоркін	Приділяв увагу дослідженням ігрового аспекту в виховній взаємодії
В. Дудченко	Визначає гру інноваційну форму інноваційного методу та доводить, що в ньому гармонійно об'єднані метод і форму
П. Баранова	Досліджувала гру як форму розвитку діяльності та комунікації
Є. Платонов	Вивчав взаємозв'язок гри і навчання, висвітлюючи навчальний характер гри та можливість використання ігрових методик як основ активного навчання
А. Вербицький	Розглядає гру як форму знаково-контекстного навчання
М. Шуть	Наголошує на особливостях використання ігрових програм у роботі з дітьми молодшого шкільного віку

Джерело: складено автором.

Отже, в процесі соціально-виховної роботи психологічної служби закладу освіти гра виступає як засіб розвитку особистості, а використання ігрових методик дозволяє фахівцям психологічної служби застосовувати гру як спектр широких освітніх можливостей, які спрямовані на активізацію, оптимізацію, індивідуалізацію, диференціацію та інтенсифікацію процесу надання соціально-психологічної допомоги.

Застосування ігрових методик дозволяє забезпечити фахівцеві соціономічної сфери суб'єкт-суб'єктні відносини і визнає, що:

- комунікація фахівця психологічної служби з дитиною передбачає партнерські відносини;
- активізацію її ціннісної та мотиваційної сфер;
- розвитку ініціативи та самостійності;
- ефективного входження в колектив закладу освіти;
- саморозвиток та самовиховання дитини.

Дослідження застосування ігрових методик в соціально-педагогічній діяльності дозволяє нам констатувати, що сутність їх полягає в тому, що в цьому процесі важливий не результат, а саме процес переживань, який пов'язаний з ігровими діями. У процесі проведення таких ігор соціальний педагог сам може

програмувати почуття дітей. Але при цьому він зважає на дитячий досвід, тому що через переживання певної ситуації можна виховати ставлення. Гра має такі можливості і нагоду.

Соціально-педагогічну гру відрізняють такі соціально-педагогічні функції:

- орієнтувальна функція – створює уявну ситуацію, яка орієнтує дитину на застосування певних норм поведінки в житті суспільства, та придбання духовних цінностей, нових навичок і вмінь;

- корегувальна функція, дозволяє змінювати у свідомість дитини щодо власної поведінки, під час гри дитина намагається усвідомити рівень своєї звичної поведінки та підкорегувати її;

- розвивальна функція – сприяє розвитку всіх психічних процесів (пам'яті, уваги, мислення, сприйняття; сенсорних якостей – вміння орієнтуватися в просторі, часі; визначати властивості предметів; сприяє розвитку мовлення);

- терапевтичну функцію застосовують задля корекції найрізноманітніших відхилень у поведінці дітей (замкнутість, непристосованість, агресивність).

Р. Вайнола зазначає, що: «Ядром ігрового простору є організатор гри. Саме він моделює майбутнє ігрове спілкування, підбирає доцільні ігри чи їх блоки, комплектує необхідний матеріал, прогнозує конкретні результати, вводить учасників у гру, контролює емоційні прояви, що виникають в полі гри, корегує та направляє у потрібному напрямі. Таким чином гра постає інструментом досягнення соціально-педагогічних цілей».

В системі соціально-педагогічної роботи специфіка ігрової методики полягає в:

- профілактичній роботі;
- превентивній спрямованості;
- організації змістовного дозвілля дітей;
- з метою запобігання асоціальної поведінці вихованців.

У цьому аспекті гра виступає провідним інструментом в арсеналі соціального педагога ще й тому, що її застосовують з метою:

- діагностики;
- психокорекції;
- налагодженні міжособистісних стосунків.

Авторський колектив під керівництвом Л. Дубровської зазначає: «Крім того, гра сприяє духовному і фізичному звільненню, зняттю напруги, посиленню відчуття радості від подолання певних труднощів, перешкод. Соціальний педагог, який готує, організовує та проводить гру, ігрову техніку чи ігрову програму, має бути ще й майстром педагогічної справи, щоб досягти соціально-педагогічної мети гри».

Література

1. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка: схеми, таблиці, коментарі: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / О. В. Безпалько. К.: Центр учбової літератури, 2009. 208 с.

2. Вайнола Р.Х. Технологізація соціально-педагогічної роботи: теорія та практика. Навчальний посібник / За ред. проф. С.О. Сисоєвої. К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2008. 188 с.
3. Гейзінга Й. Homo Ludens. Досвід визначення ігрового елемента культури / Пер. з англ. О. Мокровольський. Київ : Основи, 1994. 250 с.
4. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери. – 2-ге видання / За заг. ред. проф. І.А. Зверєвої. Київ – Сімферополь: Універсум, 2013. 536 с.
5. Захист прав дитини в діяльності соціального педагога навчального закладу : [метод. рек.] / авт. кол. за. ред.: Ю. А. Луценка, В. Г. Панка. К. : УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2016. 73 с.

Михайло Федоров,
аспірант Уманського державного
педагогічного університету імені Павла Тичини

ВПЛИВ ОСВІТНЬОЇ ІННОВАТИКИ НА ФОРМУВАННЯ У ВОЛОНТЕРІВ ЗГУРТОВАНOSTІ ПРИ ПРОВЕДЕННІ СОЦІАЛЬНИХ ПРОЕКТІВ

Творча активність – це властивість особистості, яку слід виховувати і розвивати у волонтера, незалежно від рівня розвитку його творчих здібностей. Завдання вищої школи – виявити і розвинути їх в освітній діяльності. Розвинути креативні професійні здібності – це означає озброїти майбутнього фахівця способом діяльності, навичками виконання майбутньої роботи, створити умови для розвитку обдарованості.

Важливого педагогічного значення набуває дослідження проблеми формування творчої обдарованої особистості волонтера в процесі використання інноваційних технологій. За рахунок впровадження інноваційних технологій навчання, в умовах заохочення з боку викладача творчої активності студентів, сприяння і проведення комплексної роботи, спрямованої на розвиток цієї властивості особистості, психологічний бар'єр на її шляху може бути суттєво зменшеним і знятим. Інноваційні технології навчання впливають на моральний, інтелектуальний, фізичний і естетичний розвиток студентів, на зростаючу активність у відношеннях з оточуючим світом, розвиток творчого самовираження.

Проте, творче самовираження не виключає репродуктивного самовираження студентів в освітній діяльності. Мистецтво поєднання цих аспектів полягає в тому, щоб розвиток творчого самовираження удосконалював старі і створював нові знання, навички і вміння, розширював межі їх застосування, підвищував рівні оволодіння ними, щоб репродуктивна діяльність постійно збагачувалась елементами творчої діяльності студентів в процесі використання інноваційних технологій навчання.

Творча активність і творча діяльність – взаємопов'язані і взаємообумовлені поняття. Якщо подивитися на рівні виявлення діяльності і соціалізації особистості від рефлексивного рівня, рівня потреб до рівня творчої інтуїції, то творча активність може найповніше виявлятися на найвищому рівні. Вона є динамічною умовою становлення і реалізації творчої діяльності при сформованості творчої активності, що дозволить, по-перше, підготувати студентів до волонтерської діяльності, насиченої новими, нетиповими ситуаціями, навчить долати труднощі, успішно працювати в екстремальних умовах, і, по-друге, розв'язувати завдання раціоналізуючи свою діяльність, бути винахідливим в умовах виконання щоденної професійної роботи. Це дає нам можливість говорити про актуальність питання цілеспрямованого сприяння розвитку творчої обдарованої особистості волонтера на сучасному етапі.

Пошуки в цьому напрямі вели Я.Пономарьов, О.Лук, А. Леонтьєв., П.Якобсон, В.Моляко та ін.. Велику увагу питанню творчості у своїх наукових працях приділяли Л.Виготський, Я.Пономарьов. О.Лук займався проблемою

впливу розумових здібностей на процес творчості. В.Моляко наголошував на необхідності творчого тренінгу, П.Волков, Л.Івахненко та інші наголошували, що творчості необхідно спеціально вчити.

В межах існуючої системи є різні моделі навчання.

- трансляційна модель;
- формуюча модель;
- розвиваюча модель;
- активізуюча модель;
- вільна модель.

Педагогічна технологія означає ланцюжок логічно впорядкованих навчальних кроків, актів і циклів, які здійснюються в процесі навчання. Необхідно перетворити навчання у своєрідні технологічні процеси з гарантованим результатом. Крім того, педагогічна технологія передбачає формування цілей через результати навчання, які виражаються в діях студента, усвідомлює, визначає і перевіряє.

Для педагогічних технологій характерним є систематичний підхід врахування досягнень педагогіки, психології, соціології, теорії управління тощо. Педагогічна технологія виступає як система розробки і здійснення відповідно до обраних цілей всього процесу навчання із врахуванням людських і технологічних ресурсів в їх взаємодії.

Метою педагогічних технологій є не накопичення знань та вмінь, а постійно збагачення досвідом творчості і формування механізму самоорганізації і самореалізації особистості. Реалізація такого завдання вимагає іншого підходу до навчання, до виділення і моделювання видів діяльності, допомагають виробити у студентів активне ставлення до довкілля.

Світовий досвід свідчить, що ХХІ століття – епоха інформації, змагання за інтелект, тому волонтери повинні розуміти проблему взаємозв'язку навчання і розвитку особистості. Враховуючи, що сучасна модель освіти включає: предметні знання, способи діяльності, досвід творчої діяльності, емоційно-ціннісне ставлення до світу, вона передбачає взаємозалежність рівня розвитку та успіху в навчанні. Тому від студентів вимагають самоорганізації, організації навчальної діяльності, розвитку аналітичних здібностей, умінь пізнавальної діяльності, самостійності, творче ставлення до завдань. Успішність навчання залежить від сформованості мотиваційної сфери, наявних знань, ціннісних орієнтацій та установок.

Викладачі відкривають у студентів можливість процесу самореалізації себе як особистість. Творчі студенти досягають надійних засобів саморегулювання, самооцінки і внутрішнього стимулювання, що веде до комфортної душевної рівноваги. Таким чином педагогічна технологія – втілення певного бачення світу, певного розуміння особистості, її спроможності самореалізуватись в динамічному житті за нових ринкових умов.

Розвиток особистості на всіх етапах її життєдіяльності – це умови, засади всебічного розвитку особистості, забезпечення її творчого потенціалу, реалізації здібностей, зростання компетентності, удосконалення отриманих знань, умінь, навичок в майбутній волонтерській діяльності.

Вивчаючи інноваційні процеси в галузі освіти, інноватика як наукова дисципліна розкриває сутність їх наукового проектування і мистецького втілення, виявляє закономірні зв'язки між традиціями і новаціями, обґрунтовує моделі системних нововведень в установах і закладах освіти.

У педагогічний процес впроваджуються інноваційні технології: інформаційні, комп'ютерні, інтегровані курси, модульно-кредитне навчання, активні методи навчання, дистанційне навчання тощо. Тому визначальна роль в формуванні творчої особистості майбутнього у волонтера належить викладачу, його позиції, установку на творчість.

Під час розвитку творчої уяви можна використовувати комплекс вправ, рольові та ділові ігри, моделювання професійних завдань на кмітливість, які ламають стереотипи. У ході занять студенти вчаться користуватися методами генерації ідей, такими, як метод мозкового штурму, метод фокальних об'єктів та метод морфологічного аналізу. Велику роль для розвитку творчого мислення студентів, має опанування системним оператором, або схемою талановитого розв'язання винахідницьких задач на нетехнічному матеріалі. Згадані завдання являють собою фантастичні ситуації, які містять суперечність і вимагають її розв'язання.

Освітній процес повинен: по-перше, бути імітацією того середовища, в якому будуть працювати студенти; по-друге, містити в собі конкретну мету, і проблеми діяльності; по-третє, забезпечувати формування у студентів здатності вирішувати практичні задачі, змінювати та покращувати світ, в якому вони живуть і працюють. Активні методи навчання дозволяють формувати знання, уміння й навички шляхом залучення студентів в активну пізнавальну діяльність, бути згуртованими.

Згуртованість – це здатність до спільної дії. Згуртованість показує, як українці діють і справляються з складними соціально-політичними і економічними проблемами, викликаними російським вторгненням.

Як на індивідуальному так і на суспільному рівні війна сприяє:

- переселенню людей;
- збільшенню житлової кризи;
- перекваліфікації;
- освітнім втратам;
- створенню соціальних сервісів і психологічної підтримки;
- психологічному і фізичному переживанню війни;
- втраті фінансування установ тощо.

Соціальна згуртованість жителів громади – здатність об'єднуватись для забезпечення спільного добробуту та захисту рівності прав всіх жителів громад. Волонтерство сприяє становленню українського суспільства.

Уряд України ухвалив Державну стратегію регіонального розвитку на 2021-2027 роки, в якій зазначив, що стратегічною метою державної регіональної політики є розвиток та єдність, орієнтовані на людину, гідне життя в згуртованій, децентралізованій, конкурентоспроможній і демократичній Україні.

Отже, аналіз сучасного стану українського волонтерства в умовах зовнішньої агресії зумовлює необхідність удосконалення законодавчої та

нормативно-правової бази сприяння державою діяльності волонтерських організацій, посилення їх взаємодії з органами державної влади; оперативного реагування на виклики та загрози національній безпеці та надання ефективної адресної допомоги в екстремальних умовах зовнішньої агресії, територіальної анексії та окупації частини української території, що відповідає потребам і запитам конкретної людини; поширення гуманістичних та альтруїстичних ідей та настроїв в суспільстві тощо.

Безперечно вищезазначені події змінили свідомість українського народу і законодавчу базу, було внесено зміни та доповнення до Закону України «Про волонтерську діяльність», у якому розширено коло пріоритетних напрямів волонтерської діяльності, а саме:

- надання допомоги громадянам, які постраждали внаслідок надзвичайної ситуації техногенного чи природного характеру, дії особливого періоду, правових режимів надзвичайного чи воєнного стану, проведення антитерористичної операції, у результаті соціальних конфліктів, нещасних випадків, а також жертвам злочинів, біженцям, внутрішньо переміщеним особам;

- надання волонтерської допомоги Збройним Силам України, іншим військовим формуванням, правоохоронним органам, органам державної влади під час дії особливого періоду, правових режимів надзвичайного чи воєнного стану, проведення антитерористичної операції [2].

Стратегічна мета – формування згуртованої держави в соціальному, гуманітарному, економічному, екологічному, безпекованому та просторовому вимірах.

Згуртованість держави в сучасних умовах відбувається навколо ідей:

- ідентичність – базові надбання цивілізації, система цінностей;
- ідеологія;
- згуртованість навколо;
- антизгуртованість;
- жертвність;
- волонтерство.

Згуртованість проявляються в тому, як українці діють і справляються з складними соціально-політичними і економічними проблемами, викликаними російським вторгненням, як на індивідуальному рівні так і на суспільному.

Підсумовуючи вищенаведене, зазначимо, що в Україні волонтерська діяльність розвивається в багатогранних аспектах суспільного життя, а також є вагомим внеском у сфері посилення обороноздатності держави, який полягає у здатності до захисту у разі збройної агресії або збройного конфлікту безпосередньо волонтерами та волонтерськими організаціями.

З'ясовано, що необхідність у волонтерському русі була зумовлена факторами:

- відсутність в армії достатніх ресурсів (одягу, засобів особистого захисту, медикаментів, їжі);
- відсутність організації своєчасного забезпечення цими ресурсами, налаштування логістики;

- відсутність потрібного забезпечення технікою;
- слабка виробнича база;
- відсутність достатньої підтримки біженців зі сторони держави тощо.

Отже, волонтерський рух в Україні має свої особливі риси, хоча волонтерська діяльність розвивається, проте ми відчули її позитивний вплив. Ключова роль у створенні соціального капіталу відіграють міжособистісні стосунки та довіра.

Цьогоріч понад 80 волонтерів організацій УЧХ з усіх областей України обмінялися досвідом, вдосконалили свої навички допомоги людям з різними рівнями вразливості, та надихнулися на подальшу плідну роботу. Також однією з цілей асамблеї було обрати новий склад Національної Волонтерської Комісії – органу, до складу якого входять волонтери, та який має вплив на прийняття рішень щодо розвитку товариства на національному рівні.

Місією Українського Червоного Хреста є популяризація благодійності, та на прикладі волонтерів доводить, що допомога актуальна у будь-які часи. У кожного волонтера є своя мотивація бути волонтером – бути причасним до заходу і знайти одностудців, отримати досвід і нові досягнення мати владу і визнання

Волонтер має бути відповідальним, чесним і порядним. Оскільки волонтерство – справа добровільна, громадські організації не мають засобів впливу на людей, які виявили бажання допомагати.

Громади з більш високим рівнем міжособистісної довіри, більшою активністю та залученнями в процеси життя громад можуть бути більш згуртованими.

Інноваційні педагогічні технології спрямовуються насамперед на забезпечення умов для самореалізації волонтерів в різних видах теоретичної і практичної діяльності, в динамічному житті за нових ринкових умов. Основними мотивами, які спонукають волонтерів до доброчинності є патріотизм, задоволення потреб нужденних, набуття нового досвіду в роботі з дітьми, людьми, організаціями та проведення різних соціальних проєктів.

Література

1. Педагогічна майстерність викладача вищої школи. Навч.- метод. посібник/М.І.Галузінська, З.М. Крамська. Умань: ВПЦ «Візаві». 2020. с.238.
2. Галузінська М.І. Інтерактивні технології навчання у загальноосвітній школі: навч. посібн./ М.І. Галузінська, С.Л. Слонь.: ВПЦ «Візаві». Умань. 2021.226с.
3. Гнатовський М.М. Міжнародне гуманітарне право. Довідник для журналістів: 2-ге вид. доповн.Одеса: Фенікс, 2015,92 с.
4. Fedorov M. Competence dimensions of volunteer activity for the formation of value characteristics of the volunteer personality in the social and security sphere in Ukraine. Karlsruhe, Germany, January, 2025. URL: <https://www.moderntechno.de/index.php/meit/issue/view/meit36-01/meit36 01>

Наталія Фірсік,
студентка Криворізького державного
педагогічного університету
Іванна Размолодчикова,
к. п. н., доцент кафедри соціальної
педагогіки і соціальної роботи
Криворізького державного
педагогічного університету

ТРЕНІНГ ЯК ФОРМА РОБОТИ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА

Розробка тренінгу є багатоступеневим процесом, спрямованим на досягнення навчальних цілей і розвиток необхідних навичок. На першому етапі важливо визначити мету та завдання тренінгу, які мають бути конкретними, досяжними та релевантними. Далі проводиться аналіз потреб аудиторії, враховуючи демографічні дані, професійний рівень і мотивацію учасників. Після цього формується зміст тренінгу, визначаються ключові теми, готуються навчальні матеріали та обирається відповідний формат проведення: очний, онлайн або змішаний.

Графік проведення має бути зручним для учасників, уникати перевантаження та сприяти ефективності навчання.

Методологія проведення тренінгу включає теоретичні, практичні, інтерактивні та рефлексивні методи. Теоретичні методи, такі як лекції, презентації та демонстрації, допомагають учасникам легше засвоювати ключову інформацію. Практичні методи, зокрема рольові ігри та мозковий штурм, дозволяють застосовувати знання на практиці та розвивати важливі навички. Інтерактивні методи, наприклад, дискусії та ігрові техніки, сприяють динамічній взаємодії між учасниками та тренером. Рефлексивні методи, такі як самоаналіз і розробка індивідуального плану дій, допомагають осмислити отриманий досвід. Поєднання цих підходів робить тренінг різноманітним, інформативним і ефективним. Для покращення результатів можна використовувати індивідуальні заняття з тренером або додаткові практичні завдання. Структурований процес розробки та проведення тренінгу, що враховує інтереси та потреби аудиторії, є ключем до успішного навчання, розвитку навичок і досягнення поставлених цілей. Планування тренінгу стартує з окреслення його мети та завдань, які формулюються на базі конкретних навчальних цілей. Ціль має бути чіткою, реалістичною та відповідати нагальним потребам аудиторії. Наприклад, якщо тренінг націлений на розвиток комунікаційних навичок, необхідно ясно окреслити результати, яких потрібно досягти після його завершення. Аналіз потреб аудиторії є наступним важливим кроком розробки тренінгу. Під час цього процесу враховуються демографічні дані учасників (вік, стать, професійний статус), їх рівень компетенцій, очікування та мотивація. Ретельне дослідження цих аспектів дозволяє адаптувати зміст програми під специфічні запити учасників та створити максимально корисний тренінг. Розробка змісту тренінгу передбачає створення програми, визначення ключових тем та підготовку навчальних матеріалів. До матеріалів входять презентації,

роздаткові матеріали, приклади практичних завдань. Також важливо забезпечити доступ до ресурсів, що сприятимуть інтерактивності, наприклад інструментів зворотного зв'язку та електронних платформ.

Методи проведення тренінгу відіграють ключову роль у його ефективності. Серед теоретичних методів виділяються лекції, презентації та демонстрації, які сприяють передаванню базових знань. Практичні методи, такі як рольові ігри або мозковий штурм, надають учасникам можливість застосувати отримані знання у реальних чи змодельованих ситуаціях. Інтерактивні методи є основою сучасного тренінгу, оскільки вони залучають учасників до активної взаємодії. Дискусії та ігрові техніки, як-от симуляції чи конкурси, стимулюють обмін думками, сприяють поглибленню розуміння матеріалу та підвищують мотивацію. Рефлексивні методи допомагають учасникам осмислити отриманий досвід і скласти план дій для застосування нових знань у практичній діяльності. Самоаналіз, рефлексивні сесії та індивідуальне планування є дієвими інструментами для завершення тренінгу й оцінки його впливу.

Для підвищення результативності тренінгу можна організувати додаткову індивідуальну роботу з тренером. Це дає змогу учасникам отримати персоналізовані поради та глибше розуміння матеріалу. Такі сесії можуть бути корисними для вирішення специфічних питань або вдосконалення ключових навичок. Завершальний етап організації тренінгу містить оцінювання його ефективності через аналіз тестів до і після навчання, спостереження за активністю учасників під час практичних завдань та збір зворотного зв'язку. Комплексний підхід до оцінювання допомагає виявити сильні сторони програми та її недоліки, щоб удосконалювати майбутні тренінги.

Ретельне планування та розробка тренінгу – основа його ефективності, адже вони сприяють досягненню навчальних цілей та задоволенню потреб аудиторії. Аналіз характеристик учасників допомагає створити програму, адаптовану до їх професійного рівня, мотивації й очікувань, що забезпечує максимальну користь від навчання. Інтерактивність і практичне застосування знань відіграють ключову роль у сучасних тренінгах. Використання таких методів, як дискусії, рольові ігри та мозковий штурм, стимулює залученість учасників, підвищує мотивацію та сприяє глибшому засвоєнню матеріалу через реальні чи змодельовані ситуації. Рефлексія є важливим етапом завершення тренінгу. Методики самоаналізу, рефлексивні сесії й планування дій дають змогу учасникам усвідомити здобутий досвід, зробити висновки та скласти стратегії застосування нових знань у роботі. Це зміцнює тривалі результати тренінгу. Індивідуальний підхід значно покращує якість навчання. Додаткова робота з тренером дає змогу учасникам отримати персоналізовані рекомендації, розв'язати специфічні питання та зміцнити ключові навички. Це робить процес навчання більш результативним та гнучким. Комплексне оцінювання ефективності тренінгу включає тестування, спостереження й збір зворотного зв'язку. Це дозволяє виявити сильні сторони програми, визначити аспекти, які потребують вдосконалення, та гарантувати високий рівень проведення майбутніх заходів.

Тренінг є важливим інструментом професійного розвитку соціального педагога. Він сприяє розширенню знань, формуванню навичок та забезпечує якісне виконання професійних обов'язків. Структурований підхід до планування та проведення тренінгу створює міцну основу для досягнення навчальних цілей. Загалом, успішно організований тренінг, що враховує потреби аудиторії, забезпечує інтерактивність і практичне застосування знань, є ефективним інструментом для розвитку професійної компетенції та досягнення поставлених цілей.

Чітке визначення цілей, аналіз потреб аудиторії, створення відповідного змісту та підготовка логістики є основними передумовами успішного навчального заходу. Використання інтерактивних методів, які забезпечують залучення учасників, створює умови для ефективного навчання та закріплення матеріалу. Практичні вправи, рольові завдання та рефлексія допомагають не лише засвоїти теоретичні знання, але й застосувати їх у реальних умовах. Об'єднання цих двох аспектів забезпечує максимальну результативність тренінгу. Завдяки якісному плануванню та вибору методів, навчальний процес стає не лише інформативним, але й орієнтованим на практичні результати. Учасники отримують чітке уявлення про способи використання здобутих знань та навичок у своїй діяльності, що сприяє розвитку як особистісних, так і професійних компетенцій.

Література

1. Методологія проведення тренінгів: курс лекцій з дисципліни для студентів денної та заочної форми навчання спеціальності 053 «Психологія» / укладачі Корнієнко І. О., Алмаші С. І. Мукачєво, 2016. 60 с.
2. Організація і методика соціально-педагогічного тренінгу : [Методичні рекомендації] // Уклад. О. М. Шевчук. Умань, 2010. 37 с.

Христенко Карина,
студентка кафедри соціальної
педагогіки і соціальної роботи Криворізького
державного педагогічного університету

ТЕХНОЛОГІЇ ПІДТРИМКИ ПІДЛІТКІВ У КОНФЛІКТНИХ СИТУАЦІЯХ

У сучасному соціальному просторі підлітковий вік вирізняється особливою чутливістю до зовнішніх впливів, високим рівнем емоційної напруги та пошуком власного «Я». Конфліктні ситуації в цей період можуть мати глибокі соціальні, психологічні наслідки та впливати на соціальну адаптацію, формування особистості, самосприйняття й подальші життєві сценарії. Тому, технології підтримки підлітків у конфліктних ситуаціях є одним із пріоритетних напрямів соціально-педагогічної та психолого-педагогічної роботи.

Джерельну базу дослідження склали наукові розвідки вітчизняних учених Атрошенко Т., Афанасьєва В., Бартків О., Бедлінський О., Безпалько О., Білик О., Войцях Т., Дурманенко Є., Журавель Т., Сейко Н., Товканець О., Шапар В. тощо.

Підліткові конфлікти можуть виникати у різних сферах: у родині, закладі, серед однолітків або в інтернет-середовищі. Найпоширенішими причинами є:

- булінг та кібербулінг;
- вплив соціальних мереж;
- непорозуміння з боку дорослих;
- прагнення до самостійності;
- суперечності у системі цінностей.

Типологія конфліктів охоплює міжособистісні, внутрішньоособистісні, групові та соціально зумовлені. Кожен тип потребує особливого підходу та гнучких стратегій підтримки. Водночас, ефективна підтримка підлітків у конфліктних ситуаціях повинна ґрунтуватися на таких принципах:

- активне слухання – вміння слухати не лише слова, а й емоції та підтексти;
- безумовне прийняття особистості – повага до гідності дитини незалежно від її дій чи поглядів;
- конфіденційність – збереження приватності інформації, отриманої під час консультування;
- партнерство – спільний пошук рішень та залучення підлітка до процесу прийняття рішень.

Не можна не погодитись з твердженням О. Білик, яка аналізуючи соціокультурні тенденції робить висновок, що «зростання соціальної та психічної напруженості, які значно впливають на соціальний, психологічний і культурний розвиток особистості внаслідок долучення людини до Інтернету» [4, с. 51].

Підтримка підлітків у конфліктних ситуаціях передбачає використання комплексу взаємодоповнюючих соціально-педагогічних технологій:

- арт-терапія – малювання, музика, театральна діяльність як спосіб самовираження та опрацювання емоцій;

- коучинг та наставництво – спрямовані на розвиток відповідальності та самосвідомості підлітка;
- медіація – метод урегулювання конфліктів за участю третьої нейтральної сторони. медіатор допомагає сторонам конфлікту знайти компромісне рішення;
- методи ненасильницького спілкування – вчать підлітків виражати свої почуття й потреби без агресії та звинувачень;
- психотерапевтичні практики – індивідуальні або групові заняття з психологом для розв'язання внутрішніх конфліктів;
- рольові ігри та тренінги – моделювання конфліктних ситуацій з метою навчання навичок асертивної поведінки та конструктивного вирішення проблем.

На нашу думку, велике значення у вирішенні конфліктів має підтримка з боку батьків, вчителів та соціальних працівників. Дорослі повинні виступати як фасилітатори – ті, хто не нав'язує рішення, а допомагає підліткови самому знайти конструктивний вихід. Важливим є формування довірливих стосунків, де підліток не боїться висловити свою думку чи звернутися по допомогу.

Варто акцентувати увагу, що виходячи з сучасних тенденцій досліджень профілактики, що представлені у різних наукових галузях варто виокремити види профілактики, які сприятимуть підтримці підлітків у конфліктних ситуаціях: педагогічна профілактика [4, с. 244]; правова профілактика [2, с. 184]; психологічна профілактика [3, с. 133]; соціальна профілактика [5, с. 208].

Не менш важливою є профілактична діяльність, яка полягає у формуванні в молоді навичок конструктивного вирішення конфліктів ще до їх виникнення. У цьому контексті ефективними є: індивідуальні профілактичні бесіди з педагогом чи психологом; інтерактивні заняття з розвитку емоційного інтелекту; тематичні класні години з моделюванням життєвих ситуацій; шкільні психологічні театри.

Не можна не погодитись, що соціально-педагогічна профілактика повинна бути системною, включати роботу з батьками, педагогами, класними колективами, а також передбачати участь молоді у розробці заходів.

Надалі зупинімо свою увагу на інституційних формах підтримки підлітків у конфліктних ситуаціях. Так, значну роль у підтримці підлітків відіграють освітні заклади, центри соціальних служб, підліткові клуби, громадські організації та служби у справах дітей.

На підставі вище викладеного можемо зробити висновок, що конфлікт у підлітковому віці – не лише загроза, а й можливість для розвитку. Головне завдання дорослих – допомогти підлітку пройти цей етап з мінімальними втратами та з максимальною користю. Технології підтримки мають бути адаптивними, етичними та орієнтованими на формування самостійної, відповідальної та емоційно зрілої особистості.

Література

1. Білик О. Теорія та методика соціалізації іноземних студентів в освітньо-культурному середовищі вищого навчального закладу : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.05 / Харків. держ. акад. культури. Харків, 2018. 683 с.

2. Юридична енциклопедія. В 6 т. Т. 5 / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Київ : Укр. енциклопедія, 2003. 736 с. : іл.
3. Шапар В. Сучасний тлумачний психологічний словник. Харків : Прапор, 2007. 640 с.
4. Товканець О. Профілактичні заходи у попередженні девіантної поведінки неповнолітніх. Сучасний соціокультурний простір – 2010 : матеріали сьомої Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф., 20–22 вересня 2010 р. Київ, 2010.
5. Сейко Н. Соціальна педагогіка : метод. посіб. Житомир : Житомир. держ. пед. ун-т, 2012. 260 с.

Інна Ченчик,
студентка Сумського державного педагогічного
університету імені А.С. Макаренка

Ірина Іонова,
к.п.н., доцент, завідувач кафедри соціальної роботи
і менеджменту соціокультурної діяльності
Сумського державного педагогічного
університету імені А.С. Макаренка

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ КІБЕРБУЛІНГУ СЕРЕД ПІДЛІТКІВ

Кібербулінг – це сучасна форма психологічного насильства, яка реалізується у цифровому середовищі через агресивні, навмисні дії, спрямовані на приниження, переслідування, залякування або маніпуляцію жертви. Він може проявлятися у вигляді розповсюдження компрометуючої інформації або фотографій без згоди, образливих коментарів, фейкових профілів, кіберсталкінгу, шантажу чи погроз через інтернет-канали. Основними платформами для кібербулінгу виступають соціальні мережі, месенджери, форуми, онлайн-ігри, електронна пошта та інші цифрові простори, де можливе анонімне або масове поширення інформації. Жертвами можуть стати як підлітки, так і дорослі, проте саме молодь через свою активність у віртуальному середовищі та недостатній кіберграмотності часто потрапляє під удар [1, с. 28].

Так, у науковій практиці питання прояву та профілактики кібербулінгу розглянули в своїх роботах Н. Гмиря і К. Гордієнко [1; 2]. Дані науковці розглядають кібербулінг з ракурсу медіа-компетентності. Питання щодо виявлення та профілактики кібербулінгу висвітлили у своїх роботах також О. Блискун, О. Лапа, М. Робін та ін. Відзначимо, що американські дослідники С. Лімбер, Р. Ковальські розробили типологію поведінки характерної для кібербулінгу. Український інститут досліджень екстремізму в статті «Стоп шкільний терор: як зупинити дитяче насилля» презентованої в ІА «Главком», оприлюднив статистику в якій зазначено, що проявами булінгу та кібербулінгу в середньому стикається близько 8 з 10 українських школярів [3]. Інтернет міцно вкорінився у житті сучасного покоління, ставши невід'ємною частиною повсякдення. Те, що для старшого покоління є чимось незвичним та інноваційним, для дітей стало буденністю. Вони легко орієнтуються в онлайн-просторі, самостійно відкривають для себе нові можливості, які надають інформаційно-комунікаційні технології, формують власні інтереси.

Кібербулінг, як соціальне явище, є продуктом розвитку цифрових технологій та Інтернету. Його виникнення та поширення тісно пов'язані з еволюцією комунікаційних платформ, зміною способів спілкування та трансформацією соціальних взаємодій у віртуальному просторі [1]. Зауважимо, що зростання популярності соціальних мереж, таких як MySpace, Facebook та Twitter, у середині 2000-х років значно актуалізувало цю проблему. Дані платформи надали

користувачам нові можливості для спілкування, але також стали інструментами для поширення образ, погроз та дискредитації. Особливо уразливими до кібербулінгу виявилися підлітки, які активно використовували соціальні мережі для самовираження та соціалізації.

Визначимо етапи поширення кібербулінгу. Ранній етап (1990-ті – початок 2000-х): Кібербулінг був відносно рідкісним явищем через обмежений доступ до Інтернету. Основні форми включали образливі повідомлення через електронну пошту та чати [4]. Період розквіту (середина 2000-х – 2010-ті): з появою соціальних мереж та збільшенням кількості інтернет-користувачів кібербулінг став масовим явищем. З'явилися нові форми, такі як публікація компрометуючих фотографій, створення фейкових профілів та організація цілих кампаній з травлі. Сучасний етап (2010-ті – дотепер) – кібербулінг продовжує еволюціонувати разом із розвитком технологій. З'явилися нові платформи, такі як Instagram, TikTok та Snapchat, які стали ареною для нових форм агресії. Крім того, зростання кількості мобільних пристроїв зробило кібербулінг ще більш доступним та поширеним.

Розглянемо особливості кібербулінгу, серед яких анонімність, безперервність, незліченна кількість невидимих свідків, відсутність зворотного зв'язку. На відміну від традиційного булінгу, де кривдника можна побачити візуально, у кіберпросторі кривдники досить часто анонімні. Жертва не знає, чи є її кривдник чоловік чи жінка, старший чи молодший. Чи є він або вона другом. Дана невизначеність посилює тривогу і змушує жертв фантазувати про владу і силу кривдника, і в цьому відношенні на власній беззахисності та вразливості.

Зауважимо, що кібербулінг, як форма агресивної поведінки в інтернеті, значною мірою зумовлений технологічними аспектами цифрового середовища. Анонімність, доступність цифрових платформ та їхні технічні особливості створюють умови, в яких кібербулінг процвітає. Для підлітків, які активно використовують Інтернет для спілкування та самовираження, дані фактори стають ключовими чинниками, що сприяють виникненню та поширенню агресивної поведінки в соціальній мережі. Вірусний характер контенту робить кібербулінг особливо небезпечним, оскільки образливий матеріал може бути побачений тисячами чи навіть мільйонами користувачів за дуже короткий час. Власне крім того, доступність цифрових платформ робить кібербулінг більш поширеним серед підлітків, які можуть не мати достатнього досвіду чи критичного мислення для оцінки наслідків власних дій. Так, підліток може легко опублікувати образливий коментар або фотографію, не усвідомлюючи, який вплив це матиме на жертву [2].

Отже, кібербулінг серед підлітків є складним соціально-психологічним явищем, яке має глибокі корені в сучасному цифровому середовищі. Його виникнення та поширення зумовлене низкою причин, серед яких ключове місце займають соціально-психологічні чинники, вплив сімейного виховання, особливості інтернет-культури та технологічні аспекти, такі як анонімність та доступність цифрових платформ. Підлітки, які стикаються з проблемами самооцінки, агресією чи соціальною ізоляцією, схильні до прояву кібербулінгу як способу самовираження або компенсації власних комплексів.

Література

1. Гмиря Н. І. Кібербулінг: як виявити та попередити : Матеріали II Всеукраїнського науково-практичного форуму. Суми, 2020. С. 27-32.
2. Гордієнко К. О. Причини виникнення кібербулінгу у студентському середовищі. IV Всеукр. наук. інтернет-конф. (з міжнародною участю) «Медіаторчість в сучасних реаліях: протистояння медіатравмі» (м. Київ, 25 червня 2021 р.). URL: <https://er.nau.edu.ua/handle/NAU/52245>
3. Стасішина А. С. Кібербулінг в молодіжному середовищі // Трансформація українського суспільства в цифрову еру : матеріали Всеукраїнського круглого столу (м. Одеса, 25 берзня 2022 р.) / відп. ред. Ю. І. Шмаленко ; каф-ра соціології НУ «ОЮА». Одеса, 2022. С. 62-66.
4. Хоменко З. І. Світовий досвід запобігання кібербулінгу в мережевому спілкуванні підлітків: соціально-психологічний аспект // Теорія і практики сучасної психології. 2019. № 1. С.144-148. URL: http://tpspjournal.kpu.zp.ua/archive/1_2019/part_2/29.pdf

Ілона Шкареда,
студентка Криворізького
державного педагогічного університету

ОРГАНІЗАЦІЯ ПРОФОРІЄНТАЦІЙНОЇ РОБОТИ В ЛІЦЕЯХ

Дослідження є актуальним через сучасні соціально-економічні умови, реформування української освіти (Нова українська школа, компетентнісний підхід), динамічні зміни на ринку праці, глобалізаційні процеси та соціальні виклики, зокрема пов'язані з війною. Професійне самовизначення учнів ліцеїв є ключовим завданням освітнього процесу на етапі старшої школи, коли формується бачення майбутнього та життєві цілі. Необхідно формувати не лише знання про професії, а й готовність до свідомого вибору, адаптивність та відповідальність. Існує потреба в системному осмисленні, оновленні та покращенні якості профорієнтаційної роботи саме в ліцелях як закладах, що готують до подальшої освіти чи професійної діяльності.

Проблема досліджується українськими науковцями (В. Кремень, Н. Бібік, С. Гончаренко, Л. Мірошніченко, О. Сидоренко, Т. Василькова), проте залишається потреба у підвищенні якості підготовки соціальних педагогів до цієї роботи.

Профорієнтація трактується як науково обґрунтована система взаємопов'язаних заходів (економічних, соціальних, медико-біологічних, психологічних, педагогічних), що активізують процес професійного самовизначення та реалізацію трудового потенціалу.

Її ключові завдання: допомога у виявленні індивідуальних здібностей, інтересів, можливостей; формування учня як суб'єкта власного самовизначення; виявлення мотивів, нахилів, здібностей; аналіз зовнішніх факторів та вимог професії. Це міждисциплінарна галузь знань та поліфункціональний процес, що інтегрує різні науки.

Згідно з ЮНЕСКО, це комплекс послуг для усвідомлення молоддю власних здібностей та прийняття обґрунтованих рішень. У освітньому середовищі це науково-практична система діяльності фахівців (психологів, соціальних педагогів), що включає інформаційну та консультативну роботу (індивідуальну та групову). Успішний вибір забезпечує моральне задоволення, позитивну самооцінку, високу продуктивність; це точка перетину інтересів особистості та суспільства.

Період навчання в ліцеї є вирішальним етапом професійного самовизначення, що вимагає якісної профорієнтаційної підтримки. Важливо враховувати вікові особливості юнацького віку (пошук ідентичності, спрямованість на майбутнє, емоційне напруження вибору) та необхідність самопізнання й об'єктивної самооцінки. [1]

Ліцей є ланкою між школою та університетом/ринком праці, профільне навчання вимагає раннього вибору, тому важливе інформування про реальний зміст професій, умови праці та перспективи. Профорієнтація допомагає учням орієнтуватися в динамічному світі професій та критично сприймати зовнішні

впливи (батьки, однолітки, ЗМІ), формуючи власну позицію. Робота має бути поетапною та диференційованою (для 10-х і 11-х класів). У контексті НУШ профорієнтація розвиває ключові компетентності: вміння вчитися впродовж життя, критично мислити, приймати відповідальні рішення, планувати майбутнє, адаптуватися до змін. Сучасні підходи відходять від застарілих методів, орієнтуючись на потреби учнів та ринку праці.

В Україні профорієнтація розглядається як наскрізний процес, базований на компетентностях НУШ. [2] Всеукраїнський проєкт «Професійна орієнтація у Новій українській школі» (МОН, 2021–2026) впроваджує сучасні підходи через навчально-методичне забезпечення (серія «Я досліджую світ професій»), посаду кар'єрного радника, онлайн-платформи (у партнерстві з EU4Skills). [3]

Світові практики наголошують на взаємодії в тріаді «школа - університет - роботодавець» через дні кар'єри, ярмарки вакансій, гостьові лекції, стажування (дуальна освіта), менторство, екскурсії. Міжнародна кар'єрна орієнтація набуває ваги. Аналіз кращих практик: Фінляндія (обов'язкова кар'єрна освіта та консультування, фінансується державою, тісна співпраця секторів), Європейська шкільна система (офіційний предмет, практика), США (програма JAG для груп ризику), Канада (Pathways to Education для підтримки вразливих груп, програми CRPS).

Ефективна робота потребує різноманітних методів: інформаційні (лекції, презентації, стенди), діагностичні (психодіагностичні методики - тести, анкетування), консультаційні (індивідуальні/групові консультації, менторство), [1] активні (ігри – «Хто є хто?», тренінги, рольові вправи), практичні (стажування, практика, екскурсії, зустрічі з фахівцями), інноваційно-дистанційні (ІКТ, онлайн-консультації, вебінари, цифрові тести, інформаційні інтерв'ю, волонтерство, проєктна робота).

Необхідна розробка комплексної програми профорієнтації для ліцею. Програма має базуватися на принципах: комплексності, індивідуалізації (врахування психофізіологічних особливостей), партнерства (з ВНЗ, підприємствами, службами зайнятості), інноваційності (застосування ІКТ). Мета програми: сприяння свідомому самовизначенню та готовності до вибору освітньої траєкторії/працевлаштування.

Завдання: ознайомлення зі світом професій/ринком праці; допомога у самопізнанні (діагностика); інформаційна підтримка; організація практичного досвіду; забезпечення консультування. Структура програми може бути модульною: «Ознайомлення зі світом професій», «Самопізнання», «Інформаційні ресурси», «Практичне знайомство», «Консультації і планування кар'єри». Реалізація програми потребує використання різноманітних методів та форм, залучення внутрішніх і зовнішніх партнерів, застосування технологій (онлайн-платформи типу «Протестуй себе»), узгодження з проєктом НУШ, розвитку навичок управління кар'єрою та впровадження механізмів оцінки ефективності (анкетування, фокус-групи, моніторинг шляху випускників).

Для вдосконалення діяльності соціальних педагогів пропонуються рекомендації. Важливо створювати сприятливе профорієнтаційне середовище

(стенди, куточки, ресурси) та забезпечувати постійний професійний розвиток фахівців, особливо у сфері ІКТ, онлайн-інструментів та змішаного навчання. Слід системно використовувати валідні психодіагностичні методики (наприклад, тести Холланда, Клімова) та надавати індивідуальний супровід, приділяючи увагу учням з груп ризику. Необхідно активно налагоджувати та координувати міжсекторальне партнерство з університетами, центрами зайнятості та бізнесом для організації спільних заходів та стажувань. Доцільно запроваджувати інноваційні освітні курси чи формати, як-от профорієнтаційний курс за вибором. Важливо впровадити систему моніторингу та оцінювання ефективності роботи через збір зворотного зв'язку та відстеження подальших траєкторій учнів. Нарешті, потрібно посилювати цільову соціальну підтримку учнів з груп ризику, які стикаються із заниженою самооцінкою чи соціально-економічними труднощами.

Таким чином, проаналізовано теоретичні основи та практичний досвід, визначено ефективні підходи та розроблено рекомендації для вдосконалення профорієнтаційної роботи в ліцях. Практична значущість полягає у можливості використання запропонованих узагальнень щодо методів, форм, програми та рекомендацій соціальними педагогами, психологами, адміністрацією ліцеїв для підвищення якості профорієнтаційної діяльності та сприяння свідомому професійному вибору учнів.

Література

1. Суть і завдання профорієнтації в ринкових умовах. Studentam.net.ua. <https://studentam.net.ua/content/view/6471/86/>
2. Український інститут розвитку освіти. (2020). Професійна орієнтація у Новій українській школі: Концепція. https://uied.org.ua/wp-content/uploads/2020/12/konczepczyia-profori%D1%94ntaczi%C3%AF-dlya-gromadskogo-obgovorennya-16_12_20-.pdf
3. Остапенко, А. С., Астахова, М. С., Горбенко, Т. І., Єлізарова, І. В., Жеребкіна, З. Г., Капустіна, Н. О., Коваль, О. А., Носенко, В. В., & Саввіч, О. М. (2024). Сучасні підходи до професійної орієнтації в закладі освіти: методичні рекомендації (Л. Д. Покроєва, Заг. ред.). Харківська академія неперервної освіти.

УДК 372.3+373.3

*Збірник матеріалів I Всеукраїнської науково-практичної конференції
з нагоди 95-річниці Криворізького державного педагогічного університету*

**«СУЧАСНА ОСВІТА В РЕАЛІЯХ ТА ПЕРСПЕКТИВАХ: СОЦІАЛЬНО-
ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ»**

(02 травня 2025 року, м. Кривий Ріг)

Сучасна освіта в реаліях та перспективах: соціально- педагогічний аспект : матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції з нагоди 95-річниці Криворізького державного педагогічного університету (02 травня 2025 року, м. Кривий Ріг). Кривий Ріг: КДПУ, 2025. 164 с.

У збірнику наукових та науково-методичних праць висвітлено теоретичні та методичні аспекти проблем сучасної психології, педагогіки та соціальної педагогіки, розглянуто традиційні й нетрадиційні підходи до різних педагогічних і соціально-педагогічних явищ, відображено результати наукових досліджень та методичних розробок. Матеріали збірника можуть викликати інтерес у широкого кола наукових, педагогічних та соціальних працівників.

*Тези доповідей відтворені з авторських оригіналів.
За науковий зміст поданих матеріалів і дотримання принципів академічної
добросовісності відповідальність несуть самі автори.*

Здано до склад. 05.05.2025 р. Підписано до друку 13.05.2025 р.
Формат А4. Гарнітура Times New Roman. Електронний збірник.
Ум. друк. арк. 6,96.

Видавець Криворізький державний педагогічний університет.

© Авторський колектив, 2025
© КДПУ, 2025
© Упорядник: Лисоконь І., 2025